

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

IMPACT STRATEGIC

Nr. 1[50]/2014

Revistă științifică trimestrială, cu acces liber și prestigiu
recunoscut de CNATDCU, indexată în baze de date internaționale
(BDI): CEEOL, EBSCO, ProQuest, IndexCopernicus

**EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI**

CONSILIUL EDITORIAL

Prof. univ. dr. Florin-Gabriel MOISESCU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, președintele Consiliului editorial

Prof. univ. dr. Gheorghe CALOPĂREANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Prof. univ. dr. Ion ROCEANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Prof. univ. dr. Vasile BUCINSCHI, Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”

Prof. univ. dr. Teodor FRUNZETI, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Conf. univ. dr. Florin DIACONU, Universitatea din București

Lect. univ. dr. Stan ANTON, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Prof. univ. dr. ing. Pavel NECAS, Reprezentanța permanentă a Republicii Slovacia pe lângă Uniunea Europeană, Belgia

Dr. Mircea TĂNASE, Statul Major General, Ministerul Apărării Naționale

Prof. univ. dr. Bohuslav PRIKRYL, Universitatea Națională de Apărare, Cehia

Prof. univ. dr. John L. CLARKE, Centrul European pentru Studii de Securitate „George C. Marshall”, Germania

Prof. univ. dr. Ilias ILIOPOULOS, Colegiul de Război al Forțelor Navale, Republica Elenă

Prof. univ. dr. ing. Adrian GHEORGHE, Universitatea „Old Dominion”, SUA

Conf. univ. dr. Georgi DIMOV, Academia Națională de Apărare, Bulgaria

Conf. univ. dr. Boguslaw PACEK, Universitatea Națională de Apărare, Polonia

Dr. Dana PERKINS, Consiliul de Securitate al ONU, SUA

Dr. Gábor BOLDIZSÁR, Universitatea Națională pentru Servicii Publice, Ungaria

Dr. Dario MATIKA, Institutul de Cercetare și Dezvoltare a Sistemelor de Apărare, Croația

REFERENȚI ȘTIINȚIFICI

CS dr. Mirela ATANASIU

CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU

ACS dr. Cristina BOGZEANU

Dr. Răzvan BUZATU

CS I dr. Nicolae DOLGHIN

CS II dr. Petre DUȚU

CS I dr. Constantin MOȘTOFLEI

Prof. univ. dr. Visarion NEAGOE

Prof. univ. dr. ing. Toma PLEȘANU

CS II dr. Alexandra SARCINSCHI

Conf. univ. dr. Elena ȘUȘNEA

ACS dr. Mihai ZODIAN

CONSILIUL DE REDACȚIE

Redactor șef: lect. univ. dr. Stan ANTON

Redactor șef adjunct: Daniela RĂPAN

Redactor: dr. Mihai Vladimir ZODIAN - responsabil suplimentul „Colocviu Strategic”

Șos. Panduri, nr. 68-72, sector 5, București, România

Telefon: (021) 319.56.49; (021) 319.55.93

E-mail: impactstrategic@unap.ro

Adrese web: <http://impactstrategic.unap.ro>, <http://cssas.unap.ro>

Responsabilitatea privind conținutul articolelor publicate revine în totalitate autorilor, respectând prevederile Legii nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării exacte a sursei.

Opiniile exprimate în materialele publicate aparțin strict autorilor și nu reprezintă poziția CSSAS/UNAp.

ISSN 1842-810X; ISSN-L 1582-6511 (ediție online)

CUPRINS

<i>Cuvântul editorului. Impact Strategic, ediție jubiliară cu numărul 50</i>	5
GEOPOLITICI ȘI GEOSTRATEGII: TENDINȚE ȘI PERSPECTIVE	
<i>O nouă abordare în vederea analizării sistemului global actual</i>	
Dr. Răzvan BUZATU	8
<i>Războiul economic contemporan. Competiția pentru materii prime</i>	
Dr. Cristian BĂHNĂREANU, dr. Daniel ȘTEFAN	18
<i>Poate reprezenta „Primăvara arabă” o amenințare reală la adresa Europei?</i>	
Dr. János BESENYŐ	28
NATO ȘI UE: POLITICI, STRATEGII, ACȚIUNI	
<i>Terorismul – o amenințare actuală la adresa securității europene</i>	
Dr. Mihaiela BUȘE	40
<i>Sursele originalității instituțiilor UE</i>	
Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU	49
SECURITATE ȘI STRATEGIE MILITARĂ	
<i>Modelarea autopoietică a Strategiei de Securitate Națională</i>	
Dr. Ioan DEAC, dr. Răzvan GRIGORAȘ	62
<i>Corelații între caracteristicile operației interdepartamentale la criză și planurile subsistemului informațional al structurilor demilitarizate</i>	
Dan HALCHIN	71
NOTE DE LECTURĂ	
<i>Dilemele puterii: între expansiune și declin</i>	
Dr. Mihai ZODIAN	82

AGENDA CSSAS

Activități ale Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, ianuarie - martie 2014

Irina TĂTARU84

Ghid pentru autori 86

CUVÂNTUL EDITORULUI

IMPACT STRATEGIC, **EDIȚIE JUBILIARĂ CU NUMĂRUL 50**

Stimați colaboratori și cititori,

Anul 2014 are multiple semnificații în mediul militar românesc, întrucât marchează 100 de ani de la izbucnirea Primului Război Mondial și 10 ani de la aderarea la Alianța Nord-Atlantică, al cărei Tratat a fost semnat în urmă cu 65 de ani. Universitatea Națională de Apărare „Carol I” (UNAp) celebrează 125 de ani de la înființare, iar Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate (CSSAS) consemnează apariția ediției jubiliare cu numărul 50 a revistei *Impact strategic*. Dacă ar fi să ne exprimăm metaforic, putem spune că publicația a împlinit o jumătate de veac de ediții ... aproape un deceniu și jumătate în ani... nu pare mult, în comparație cu istoria prestigioasei instituții în care ne desfășurăm activitatea, însă nu este puțin lucru și nici lipsit de însemnătate, dacă ne gândim la parcursul său evolutiv.

Inițiativa de a crea în 2001 o revistă proprie a fost un demers firesc și bine-venit, având în vedere că CSSAS este structura funcțională specializată în realizarea cercetării științifice fundamentale în domeniul apărării și securității naționale din cadrul UNAp. *Impact strategic* constituie și un instrument care deservește scopul mai larg al universității noastre de a deveni cel mai important pol de cunoaștere și expertiză științifică în domeniul științelor militare.

Deși mult mai „tânără” decât unele publicații partenere cu vechime mare, precum „Gândirea Militară Românească” (anul primei apariții – 1864) sau „Buletinul Universității Naționale de Apărare Carol I” (anul primei apariții – 1937), revista *Impact strategic* s-a impus, în timp, devenind un reper de valoare în patrimoniul publicistic militar românesc.

Menirea publicației este diseminarea cât mai amplă a rezultatelor cercetării științifice desfășurate de către cercetătorii CSSAS, însă *Impact strategic* include în paginile sale deopotrivă nume consacrate în mediul academic românesc și internațional din domeniul științelor militare și al disciplinelor conexe, precum și tineri cercetători cu potențial. Paginile revistei reprezintă un spațiu pentru dezbateri de înaltă ținută asupra unor produse conceptuale valoroase din domeniul teoriei și științei militare.

Titlul revistei nu a fost ales la întâmplare, el având o dublă valență. Pe de o parte, exprimă faptul că publicația este destinată unor analize, sinteze și evaluări de nivel strategic, precum și unor puncte de vedere în care se studiază impactul dinamicii acțiunilor politico-militare pe plan național, regional și global, materialele publicate abordând una din următoarele tematici ce alcătuiesc rubricile

revistei – actualitatea politico-militară; strategii de securitate și strategie militară; politici, strategii și acțiuni NATO și UE; problematica păcii și a războiului viitorului; societatea informațională; elemente și aspecte privind comunitatea de informații. Pe de altă parte, s-a dorit ca publicația să aibă un impact puternic în mediul strategic românesc. Putem afirma că acest deziderat a fost îndeplinit, întrucât de-a lungul timpului, cu precădere în ultimii ani, am primit aprecieri pozitive din partea practicienilor, a membrilor comunității științifice, precum și din partea unor reprezentanți ai sferei decizionale.

Referindu-ne la parcursul evolutiv al ediției în limba română, *Impact strategic* a avut în primul an (2001) o unică apariție, în următorul – trei ediții, dintre care una conținând două numere, în 2003 au apărut două ediții comprimate a câte două numere, iar din anul 2004 periodicitatea a ajuns și s-a fixat la patru numere anual, cu apariție trimestrială. Statistic vorbind, până acum au văzut lumina tiparului circa 800 de articole științifice și s-au tipărit, per total, circa 15.000 de exemplare de revistă.

Din punctul de vedere al aspectului editorial și al calității științifice a materialelor incluse în paginile revistei, *Impact strategic* se impune cu sobrietatea sa elegantă, cunoscută foarte bine cititorilor și colaboratorilor noștri și, în special, cu rigoarea științifică impusă autorilor. În spirit anecdotic, vă putem dezvălui că unii dintre autori percep procesul de editare ca pe un adevărat nod gordian. Acesta este un motiv de mândrie pentru noi, întrucât, pe parcursul celor 50 de ediții tipărite în treisprezece ani, incluzând-o pe cea de față, criteriul de selecție a articolelor pentru publicare a fost și este calitatea științifică.

Datorită, cu precădere, acestui aspect, *Impact strategic* a răspuns de fiecare dată cerințelor de acreditare, astfel că a obținut, în urma evaluărilor anuale din partea Consiliului Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS) din România calificative progresive de recunoaștere, după cum urmează: recunoaștere din anul 2004, categoria C (nr. 2/2005), apoi categoria B (de la nr. 3/2005) și respectiv B+ (din 2007 până în 2011). Începând cu 2012, conform criteriilor noului for de evaluare al revistelor de specialitate, Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU), *Impact strategic* a fost inclusă în lista revistelor științifice „cu prestigiu recunoscut din domeniul științe militare, informații și ordine publică”.

Ediția în limba engleză, *Strategic Impact*, a avut un parcurs distinct în oarecare măsură, ea văzând lumina tiparului începând cu anul 2005, ca oglindă a versiunii în limba română, cu scopul de a face cunoscută publicația dincolo de granițele țării, în comunitatea științifică internațională. Acest lucru, alături de evaluarea științifică a materialelor, a făcut posibilă includerea revistei în format electronic în mai multe baze de date internaționale de prestigiu: în anul 2009, întreg conținutul în limba engleză (din 2005 până la zi) a fost inclus în baza de date CEEOL (Central and Eastern European Online Library, Germania), și tot astfel s-a procedat în anul 2011 cu baza de date Index Copernicus (Polonia). Din 2012, am obținut privilegiul de a indexa conținutul publicației în două noi baze de date, EBSCO și ProQuest (SUA). Aprecierea internațională a calității revistei este confirmată și de prezentarea ei în cataloagele virtuale ale bibliotecilor sau pe site-urile unor instituții academice partenere cu profil militar de peste hotare. Menționăm, de pildă, includerea sa (din anul 2012) în catalogul Bibliotecii multimedia NATO. Raportul corespunzător accesărilor articolelor din *Impact strategic* prin intermediul bazei de date ProQuest în anul 2013 ne indică aproape 1.000 de consultări realizate de către cititori din S.U.A., Europa, Australia și Asia, proveniți din mediul academic, instituții guvernamentale și societatea civilă.

Odată cu includerea în baze de date internaționale, interesul de a publica în *Impact strategic* a crescut, revista beneficiind de contribuția constantă a unor autori din străinătate. Amintim, în acest sens, că *Impact strategic* face parte din grupul de publicații ale Forumului Central-European privind Învățământul militar (CEFME), ceea ce se traduce printr-o colaborare editorială mai strânsă cu reprezentanți din mediul academic militar al țărilor membre (din Slovacia, Serbia, Polonia, Republica Cehă, Ungaria, Austria, Croația și Țările Baltice). De asemenea, CSSAS și, implicit, publicația, au o bună colaborare cu membri ai mediului academic sau cu reprezentanți ai ministerelor apărării

din Republica Moldova, Bulgaria, Turcia, Grecia, S.U.A., Italia, Belgia, Franța etc., precum și cu reprezentanți ai ONU, NATO și UE.

În vederea îndeplinirii obiectivului vizibilității, revista în format tipărit este difuzată gratuit în principalele instituții din sfera securității și apărării, în mediul științific și în cel academic din țară și din străinătate – în Europa, Asia, America.

Nu putem să nu amintim aici și efortul constant al referenților, ce realizează evaluarea materialelor din punct de vedere științific, precum și al redactorilor, acei „soldați din umbră” care, cu răbdare și tenacitate, își dedică întreaga pricepere spre a pregăti pentru tipar materiale din care, mai transpate, pe alocuri, un stil doctrinar, pedagogic ori jurnalistic sau un caracter de oralitate. Desigur, redactorii s-au schimbat în cei treisprezece ani, însă spiritul rigorii și al răspunderii s-a transmis cu conștiinciozitate. Colectivul redacțional a avut îndeobște personal cu o foarte bună pregătire în domeniul științelor militare, dar și în filologie, o parte cu experiență consistentă în publicistică. În ceea ce privește consiliul editorial, de-a lungul anilor, componența sa a fost îmbogățită cu membri prestigioși ai mediului academic militar național și internațional. La fel s-a întâmplat și în cazul referenților științifici – pe lângă membrii permanenți, printre care se numără cercetătorii CSSAS, redacția a beneficiat de colaborarea și expertiza unor cadre didactice ale universității noastre în domenii specializate ale științelor militare.

Revenind la tematica ediției cu numărul 50 a revistei, semnalăm cititorilor, în cadrul rubricii *Geopolitici și geostrategii: tendințe și perspective*, un material ce propune o nouă abordare în vederea analizării sistemului global actual, un articol ce explorează tema deosebit de actuală a războiului economic și a competiției pentru materii prime și unul ce încearcă să răspundă la întrebarea dacă „Primăvara arabă” poate reprezenta o amenințare reală la adresa Europei. În continuare, sub egida *NATO și UE: politici, strategii, acțiuni*, am inclus un material ce tratează terorismul, ca amenințare actuală la adresa securității europene și un altul care analizează sursele originalității instituțiilor UE. La rubrica *Securitate și strategie militară*, puteți citi despre modelarea autopoietică a Strategiei de securitate națională și despre corelații între caracteristicile operației interdepartamentale la criză și planurile subsistemului informațional al structurilor demilitarizate. În cadrul rubricii *Note de lectură* din această ediție, prezentăm cititorilor noștri cartea *Sub povara a 90.000 de tone de diplomație? Statele Unite ale Americii, strategia hegemonică și declinul relativ de putere*, semnată de Simona R. Soare, cercetător științific în cadrul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară. Ca de obicei, *Agenda CSSAS* trece în revistă cele mai recente publicații ale colectivului centrului, precum și activitățile științifice pe care le-am desfășurat în primul trimestru al anului sau pe care le avem în pregătire.

În încheiere, cu prilejul acestei ediții jubiliare, dorim să ne exprimăm recunoștința atât către cei care au inițiat acest proiect publicistic academic, cât și către toți cei care au contribuit, de-a lungul anilor, la sporirea calității și prestigiului revistei. Datorită lor, dumneavoastră, cititorii, puteți găsi în paginile publicației fanion a CSSAS și a UNAp, *Impact strategic*, analize cu privire la problematici de actualitate referitoare la prezentul și viitorul securității naționale, regionale și globale.

Colectivul CSSAS

O NOUĂ ABORDARE ÎN VEDEREA ANALIZĂRII SISTEMULUI GLOBAL ACTUAL

*Dr. Răzvan BUZATU**

Este o provocare să vezi lumea așa cum este ea sau să o vezi prin ochii altcuiva sau prin multiplele lentile ale sistemului pe care omul l-a creat în decursul a câtorva milenii. Prin această lucrare, voi pune la dispoziția cititorului, pe scurt, instrumentele necesare care să îi permită analizarea acestui sistem complex dinamic și adaptiv, pe care noi îl numim sistemul global, dintr-o perspectivă multidimensională. Ținând cont de această perspectivă, voi analiza starea de dezvoltare și evoluție a nucleului sistemului global, care rămâne, încă, statul națiune. Pornesc de la ideea că omenirea a creat acest sistem global în cadrul unui ecosistem, iar dacă vrem să vedem cu adevărat care sunt problemele cu care ne confruntăm, dar, în aceeași măsură care sunt soluțiile la aceste probleme, ar trebui să observăm și să analizăm întreaga lume, atât ca un singur organism, cât și ca părți individuale distincte, deoarece viziunile noastre sunt încă divizate între abordarea reduționistă și cea complexă integrată.

Cuvinte-cheie: relații globale, state națiune, federații, complexitate, corporații multinaționale, drept internațional, intelligence cooperativ/de coaliție, societatea bazată pe cunoaștere, drept natural.

Considerații introductive

Modul în care funcționează lumea poate fi analizat din perspective multiple. Există atât de multe modele distincte create de-a lungul ultimelor patru milenii referitoare la cum funcționează lumea, încât poate fi descurajantă o aventurare în analizarea profunzimii

acestui sistem complex, dinamic și adaptiv pe care noi îl numim astăzi, sistemul global. Cu cât analizăm mai profund structura nucleică organică¹ a sistemului, cu atât mai mult vom putea identifica modalități de a-l observa, înțelege și analiza ca pe un tot unitar ca pe un organism. Va putea o astfel de analiză să furnizeze soluțiile necesare la problemele cu care se confruntă omenirea în prezent, la nivelurile global, continental, regional, național-federal, sau ar trebui să dezvoltăm în continuare abordarea reduționistă, mecanicistă și rigidă cu care deja suntem învățați, pentru a răspunde provocărilor?

O astfel de abordare și o astfel de analiză ar trebui să țină cont de toți cei care au creat modele în această direcție, fie din experiență practică, fie din experiență teoretică. De-a lungul mileniilor, acest deziderat a reprezentat o provocare pentru cei care și-au asumat responsabilitatea și au crezut că pot crea modalități și modele noi pentru dezvoltarea lumii. Toți acei oameni care au descris lumea așa cum o vedeau ei au avut acces

¹ Structura organică și organizarea organică reprezintă o abordare a unei observări științifice făcute de Tom Burns și George M. Stalker și finalizate cu o lucrare apărută în anul 1961. Organizarea organică este foarte flexibilă și are capacitatea de a se adapta în timp real la schimbări/transformații structurale de sistem. Are la bază înțelegerea globală a problemei, foarte puține niveluri de management, proces de luare a deciziilor descentralizat și supervizare partajată, directă și indirectă. Această abordare poate fi utilizată atât în sectorul public, cât și în cel privat și cel asociativ. În plus, arată legătura intrinsecă între mediul intern al organizației analizate și mediul extern cu care interacționează organizația, până la nivel de ecosistem.

**Dr. Răzvan BUZATU este profesor asociat la Colegiul Național de Apărare din București și lector permanent la Școala NATO-Oberammergau, Germania. E-mail: rbuzatu@gmail.com*

la informațiile existente în vremurile în care trăiau. Fiecare dintre ei a scris ceea ce a observat și fiecare credea că a înțeles și a explicat cel mai corect cum funcționează lumea. Fiecare dintre ei avea dreptate, iar în același timp, nu avea dreptate, așa cum se va întâmpla și cu lucrarea prezentă. Deoarece, după ce voi fi așternut gândurile în această lucrare, realitatea se va fi schimbat deja, găsindu-mă în următorul punct al unei realități diferite. Totul se schimbă și se reînnoiește cu fiecare minut și cu fiecare moment. Astfel, abordarea mea va face obiectul identificării unei modalități de a observa cum se transformă sistemul global actual în timp real și cum am putea analiza și răspunde în timp real acestor transformări. De asemenea, mă voi referi la pietrele de temelie care stau la baza civilizației umane și voi explica ceea ce am putut percepe, observa, experimenta și învăța în ultimii 15 ani pe care i-am petrecut în arena globală². În primii opt ani de cercetare, experimentare și experiențe, această abordare a ajuns într-un punct mort, până când mi-am dat seama că nu trebuia să dezvolt un model pentru a analiza și a descrie cum funcționează sistemul global actual. Totodată, am observat un mod de mișcare și transformare al sistemului global actual în timp real. Acesta nu arăta ca un model, ci mai degrabă ca un set de transformări complexe, dinamice și adaptive, care puteau fi observate printr-o manieră diferită, cu o stare mentală diferită de cea cunoscută deja, precum și printr-o setare mentală diferită de cea clasică și tradițională, reduționistă. Acest sistem poate fi explicat în continuu, în timp real. Am constatat că, interacționând în mod constant cu diferitele organizații internaționale, state-națiuni, corporații multinaționale, organizații neguvernamentale, mass media, precum și cu cetățenii, se poate ajunge la un nivel de înțelegere a sistemului în așa fel încât deciziile să poată fi luate în timp real. Cu toate acestea, încă lipsea ceva. Astfel, am început studiul construcției de comunități³. În primii ani de studiu al construcției de comunități, m-am pierdut în multitudinea de teorii, adevăruri, sisteme, soluții, culturi, comportamente etc. Un element nu se lega cu ceea ce gândisem ca abordare a analizării sistemului global actual, respectiv faptul că omenirea își construia propriile comunități prin violență, chiar violență extremă

2 Autorul a lucrat în cadrul OSCE, Consiliului Europei, NATO, Uniunii Europene, precum și în țări din Peninsula Arabică, Africa, Asia Centrală, Caucazul de Sud și Balcanii de Vest.

3 Fie că acestea se constituiau la nivelurile tribal, local, național, federal, regional, continental, intercontinental, global.

în anumite cazuri. În cazurile în care nu era vorba despre violență, era vorba despre control, frică și de necesitatea de a supraviețui. Istoria m-a învățat că, de-a lungul timpului, oamenii au complotat și s-au omorât unii pe ceilalți pentru putere, influență, bani, credință, orgoliu, mândrie, invidie etc. Potrivit celor studiate, acest fapt a început să se întâmple odată cu apariția dezechilibrului între oameni și natură, odată ce oamenii au devenit mai „civilizați” și preocupați să și-o ia înainte unul celuilalt. În schimb, o parte din familiile, oamenii de știință, profesorii, teologii, consilierii, politicienii care au venit cu idei și căi noi în vederea organizării, dezvoltării și evoluției comunității din care făceau parte, dar și a altor comunități vecine sau îndepărtate, au fost torturați, omorâți, izolați sau exilați. Civilizarea omenirii a avut un impact puternic asupra acestui fapt, deoarece, undeva, pe drumul nostru către evoluție, am pierdut sensul valorilor, principiilor și al moralității. Cei care ajungeau primii, deveneau lideri, iar restul deveneau conduși și erau tratați ca atare de conducători. Pentru a reveni pe drumul inițial de unde am început, ar trebui să ne dăm seama că suntem în dezechilibru.

Pentru a înțelege sistemul global actual, ar trebui să îl analizăm cât mai obiectiv posibil. Știința înseamnă observare. Cel dintâi lucru care se poate observa este acela că primele comunități au fost construite de oameni. Aceste comunități erau la început în consonanță cu natura. De la decizia de a ne avânta și explora vecinătățile și alte comunități, de a ne interesa diferitele meșteșuguri, echipamente tactice defensive și ofensive, ustensile pentru a ne face traiul mai bun, obiceuri, mărfuri etc., de a face comerț cu aceste comunități, am ajuns, într-un final, sub pretextul unificării, la decizia de a vrea să posedăm ceea ce au alții, și, ca atare, să îi cucerim pentru a-i controla.

În ultimele patru milenii, oamenii și-au construit comunitățile bazat pe instrumentele cele mai eficiente pentru a extinde și adânci controlul, dublând aceste acțiuni cu principiile, valorile și moralitatea oamenilor, care sunt încă la stadiul de instinct primar, instincte de supraviețuire și de conservare, precum și natura umană. În acele timpuri, când o persoană invoca principii, valori și etică, automat se gândea la Dumnezeu. A urmat etapa în care umanitatea s-a găsit blocată în argumentul potrivit căruia un Dumnezeu era mai bun decât Altul. Așa s-a ajuns la sintagma potrivit căreia doi oameni se certau pe faptul că unul dintre ei l-a omorât pe celălalt, iar cel care observase omorul îl acuza pe cel care omorâse, spunându-i că a omorât un om al lui Dumnezeu, iar celălalt replica foarte

senin: nu și al Dumnezeului meu! Și aceste diferențe de înțelegere, abordare și de credințe au fost presărate de-a lungul istoriei omenirii. Este foarte interesant, deoarece dacă vrem să analizăm comunitățile de oameni actuale, atunci putem să ne uităm la analogiile bio-mimetice pe care le-am adoptat de la natură, cât de mult au influențat mecanismele fizice astronomice comportamentul uman, precum și faptul că aceste două elemente ne-au șlefuit credința, progresul și dezvoltarea. Mă uit la Natură⁴ pentru că ne oferă toate instrumentele necesare pentru a organiza comunitățile noastre. Abordarea complementară pe care o propun în acest caz este aceea de a ne uita către principiile și legile Universului, care ne dau măsura moralității pe care trebui să o exercităm în interacțiunea dintre oameni, la toate nivelurile. Când analizăm o comunitate, ne uităm la oamenii care formează acea comunitate, la comportamentul lor, la obiceiurile lor, la credințele lor și observăm că fiecare dintre ei se află în propriul punct de dezvoltare și evoluție personală, profesională și spirituală. În acest sens, toți sunt unici. Astfel, fiecare dintre ei are dreptate în modurile în care percepe comunitatea, trăiește în cadrul ei și face parte din ea. Comportamentul lor este șlefuit de familie și de societate. La rândul lor, ei șlefuiesc familiile și societatea. Astfel, când se ajunge la această ecuație de *qui pro quo*, dublată de natura umană, de instinctul primar și de instinctele de supraviețuire și de conservare, atunci, devine mult mai clar cum s-au dezvoltat structura societății și instituțiile⁵ sale de-a lungul timpului.

Descrierea nivelurilor de analiză globală ale abordării propuse

Până în prezent și bazându-mă pe observațiile menționate în această lucrare, oamenii au construit societatea civilizată pentru a fi structurată în mai multe părți și pe mai multe niveluri, propriul său sistem în cadrul eco-sistemului Planetei, dezechilibrând, astfel, viața umană de viața Planetei. Acest sistem s-a dezvoltat și a progresat în continuu până când a ajuns să aibă o anumită formă. Am identificat mai multe niveluri pentru a analiza actualul sistem global și relațiile globale existente în acest moment (a se vedea Figura nr. 1).

4 Să nu uităm că dreptul natural ne dă primele reguli cu care putem să analizăm rațional natura umană și impactul acesteia asupra societății umane. Astfel, dreptul natural a devenit exponentul comportamentului moral al oamenilor pe Pământ. Izvoarele sale găsindu-se în natură, dreptul natural era universal în esența sa, dând pașii către evoluție.

5 Instituțiile publice, private și asociative (ONG-urile).

Primul nivel de analiză globală este acela legat de fondurile internaționale. Fondurile internaționale sunt formate din sume mari de bani provenite de la actori diferiți (oameni foarte bogați, țări foarte bogate care și-au creat fonduri suverane, fonduri care vin pe calea corporațiilor multinaționale/transnaționale, fonduri care vin prin intermediul instituțiilor financiare internaționale – publice sau private), având ca obiectiv identificarea unor direcții de investiții care să aducă profit pe termen scurt și foarte scurt. Aceste instituții au propriile lor reguli și reglementări⁶ care sunt tratate într-o măsură foarte limitată în dreptul internațional, așa cum se prezintă el actualmente. Firește că există o arhitectură de reglementare financiară globală care arată locul fiecărui element în sistem, dar nu există încă o abordare comună la nivel global. La acest nivel de analiză, putem identifica și observa diferite fonduri de investiții internaționale care își găsesc și atrag clienții în baza nivelurilor de dezvoltare și progres ale fiecărei comunități din sistemul relațiilor globale. Totodată, la acest nivel, activitățile sunt foarte fluide și adaptabile.

Cel de-al doilea nivel de analiză globală este acela bazat pe activitățile corporațiilor multinaționale/transnaționale, care, la rândul lor, își elaborează propriile reguli și reglementări interne și își găsesc cele mai bune locuri⁷ de stabilire a activității și de investit. Dacă un loc devine într-o anumită măsură neproductiv, din motive⁸ diferite, corporațiile își mută activitățile în următorul loc care să le ofere un mediu de profitabilitate propice obiectivelor avute. În acest moment, nu există un drept corporatist internațional care să reglementeze activitățile corporațiilor. Multe corporații au început să își înființeze departamente de responsabilitate socială corporatistă doar în urmă cu 10 ani, precum și strategii pentru abordarea forței de muncă pe care le aplică în fiecare dintre unitățile cu linii de producție din diferite state. În cazul în care se decide că prezența într-un anumit spațiu este contraproductivă, se vor muta și vor investi într-un alt spațiu, atâta timp cât acel spațiu minimizează

6 Un exemplu de astfel de reguli și reglementări este documentul privind Principiile de la Santiago pentru bune practici în domeniul investițiilor și stabilității sistemului financiar global. Acest document a fost întocmit de către Grupul de Lucru Internațional al Fondurilor Suverane și de către Fondul Monetar Internațional, în anul 2008.

7 Țări (state naționale) care pot sprijini liniile de producție ale corporațiilor prin oferirea de mână de lucru ieftină, facilitări fiscale, precum și printr-un sistem politic instabil – depinzând de strategia de dezvoltare a fiecărei corporații.

8 Motive: evenimente politice, economice, sociale și culturale pozitive sau extrem de defavorabile.

costurile și maximizează profiturile. La acest nivel de analiză, fluiditatea și adaptabilitatea sunt dependente de nivelul de stabilitate/instabilitate a unui stat.

La aceste două niveluri de analiză, dreptul internațional este atât de vag, încât respectivii actori sunt concentrați numai asupra profitabilității. Este ceea ce Milton Friedman numea „globalizare de pradă”⁹: identifici vulnerabilitatea unui sistem, investești în acea vulnerabilitate, profiți pe termen scurt și foarte scurt și te relocalizezi în funcție de strategia de dezvoltare.

Cel de-al treilea nivel de analiză globală este cel al organizațiilor internaționale. Majoritatea organizațiilor internaționale pe care le găsim astăzi în întreaga lume au fost înființate înainte de anul 1989. În loc să propunem noi structuri internaționale pentru o nouă arhitectură și o nouă ordine a lumii, am încercat să le reformăm și să le armonizăm între ele. Din această cauză și datorită faptului că sunt dependente de starea de sănătate și dezvoltare a statelor membre, organizațiile au devenit ineficiente și fără răspuns la provocările venite de la nivelurile național, continental, regional și global. Majoritatea acestora sunt interguvernamentale, iar mecanismele de luare a deciziilor sunt bazate fie pe votul cu unanimitate⁹, fie de luare deciziilor prin consens¹⁰.

Toate organizațiile internaționale depind de cota de participare bugetară a fiecărui stat membru. Dacă este exercitată o presiune asupra bugetelor naționale/federale ale statelor membre, atunci participarea financiară va avea un impact negativ asupra organizației internaționale în cauză și asupra îndeplinirii obiectivelor sale. Cu toate acestea, există o serie de excepții importante de organizații internaționale, dar două sunt mai aproape de europeni. O asemenea excepție este Uniunea Europeană, care, în momentul de față, este o organizație hibridă, o Europă federală de state naționale, având o parte comunitară și o parte interguvernamentală. Din cauza acestui statut, are o profundă inabilitate de a se adapta și de a răspunde provocărilor structurale și instituționale proprii, precum și o dificultate în a participa ca un organism

9 Există cazuri în care votul prin unanimitate poate avea și excepții. Una dintre aceste excepții este și abținerea constructivă (în cadrul Uniunii Europene), dând astfel posibilitatea unui stat să se plaseze în afara responsabilității unei proceduri de vot, dacă rezultatul aceluși vot s-ar putea dovedi a fi în disonanță cu interesul național/federal al statului în cauză.

10 Există cazuri în care o organizație internațională folosește consensul minus 1 sau minus 2 (OSCE), în funcție de natura situației de conflict dintr-un stat membru.

politic unit, cu o singură voce, la identificarea de răspunsuri și soluții la provocările globale. Chiar și așa, Uniunea Europeană este un model în baza căruia pot fi construite structuri comunitare integrate pe continentele african și asiatic. Odată ce va deveni complet integrată pe continentul european sub forma de guvernare denumită drept Statele Unite ale Europei, va putea deveni parte a atât de controversatei idei de creare a unui spațiu economic de liber schimb între Statele Unite ale Americii, Europa și Eurasia¹¹. În acest fel, ideea de a crea organisme confederale transatlantice și transpacifice ar putea deveni realitate.

Cealaltă excepție este NATO. Această Alianță, în prezent, constituie una dintre cele mai eficiente și funcționale organizații internaționale din întreaga lume. Reprezentanții militari ai statelor membre discută problemele curente ale Alianței de două sau trei ori pe săptămână, fiindu-le cunoscute în acest fel profunzimea problemelor apărute, atingând astfel mai rapid consensul și implementând într-o manieră de timp eficientă deciziile luate.

Cel de-al patrulea nivel de analiză globală este acela al organizațiilor neguvernamentale internaționale. Aceste organizații au fost create datorită:

- i. unor evenimente și situații¹² critice care au avut loc în lume, primind finanțarea necesară din diferite surse de finanțare¹³ transparente;
- ii. faptului că una sau mai multe corporații

11 Proiectul politic elaborat de Federația Rusă, care se referă la crearea unui spațiu economic de liber schimb între Statele Unite ale Americii, Europa (în forma în care va fi ea în viitor) și regiunea Eurasiatică. În anul 2007, Ministrul pentru Afaceri Externe al Federației Ruse, Serghei Lavrov, declara public că un asemenea spațiu economic este fezabil și că se lucrează la o structură pentru instituționalizarea acestuia. Dar, pentru a proteja o astfel de construcție, președintele Federației Ruse a înaintat în anul 2009 un proiect de Tratat pentru Securitate Europeană, care urma să fie discutat cu partenerii săi. Acest Tratat era văzut de către Dimitri Medvedev, președintele Federației Ruse, drept o soluție alternativă la Strategia Europeană de Securitate elaborată în anul 2003, strategie ce nu funcționa la parametri optimi.

12 Dezastre ecologice (deversări de petrol etc.), degradare ecologică – Greenpeace; abuzuri grave ale drepturilor omului – Amnesty International; corupție în sectoarele public și privat în domeniul dezvoltării internaționale – Transparency International.

13 De la statele care au văzut problemele ca o amenințare la adresa dezvoltării lor; de la corporațiile multinaționale/transnaționale care vroiau să arate că modul lor de a face afaceri este unul curat și transparent, luând în considerare valorile umane; de la diferiți oameni bogați din întreaga lume; de la fondurile internaționale.

multinaționale/transnaționale aveau interesul să își promoveze viziunile, misiunile și valorile;

iii. faptului că unul sau mai multe state naționale doreau să își promoveze interesele comune la un nivel diferit de cel al unei organizații internaționale;

iv. intereselor politice față de regiunile strategice bogate¹⁴;

v. diferitelor nevoi umanitare în zone infestate de conflicte¹⁵.

Nivelul prezent de analiză este foarte important pentru că răspunde nevoilor imediate ale unor oameni care se găsesc sau sunt puși în situații dificile. Aceste acțiuni nu sunt neapărat complementare sau în favoare celorlalți actori identificați pe nivelurile de analiză antemenționate.

Cel de-al cincilea nivel de analiză globală este cel al statelor-națiune. Deoarece presiunea exercitată asupra statelor care compun fiecare continent, și în special cele de pe continentul european, este de a se integra, dublată de nevoia de a face față provocărilor globale și a găsi soluțiile potrivite, statele națiune ar trebui să evolueze către o altă formă de guvernare. În acest sens, soluțiile pot fi identificate la nivel continental, precum și la nivel național-local. Problemele cu care ne confruntăm în prezent sunt legate de faptul că majoritatea actorilor cu vocație globală (SUA, Rusia, China, India, Brazilia, Africa de Sud) au structură federală, vorbesc cu o singură voce, reacționează foarte repede, chiar dacă nu neapărat eficient în unele cazuri, dar răspund rapid la provocările aruncate de transformările sistemului global actual. Uniunea Europeană nu se regăsește încă printre aceste state și, datorită acestui fapt, creează turbulențe care sunt văzute de toți ceilalți actori. Din cauza acestei slăbiciuni, ceilalți actori vor să aibă o parte din dezvoltarea acestui actor tânăr, fiecare dintre aceștia creându-și propriul loc în sistemul Uniunii Europene (China¹⁶ – la nivel economic, Federația

14 În regiunea Eurasiatică: Eurasian Foundation of Central Asia, Eurasia Partnership Foundation și New Eurasia Foundation, toate aceste fiind susținute de către Vest sau Est în același timp, având motto: implicând cetățenii, dăm putere comunităților; Aga Khan Foundation, care lucrează foarte mult în Afganistan, precum și altele...

15 Acestea sunt fundații care angajează diferite convoaie umanitare, care duc produse donate de oameni, companii, guverne și organizații internaționale din întreaga lume. Organizarea unor astfel de convoaie este realizată de către organizații neguvernamentale de dimensiuni mici, mijlocii și mari, cu susținerea Organizației Națiunilor Unite.

16 La nivelul economic, fără să luăm în considerare industriile agrifood, apărare, sănătate și farmaceutică, 80%-90% din toate produsele comercializate sub branduri de com-

Rusă – la nivel energetic, India – la nivel de tehnologia informațiilor și a comunicațiilor). Acest nivel de analiză este, de asemenea, foarte important deoarece furnizează toate informațiile necesare care provin de la nivel național-local pentru ca acestea să fie folosite la un loc cu cele culese de la nivelurile continental și global. Statele națiune sunt sub o presiune constantă și datorită faptului că lumea a devenit așa de fluidă și flexibilă, iar acest lucru se poate vedea clar din modul în care acestea reacționează la schimbările bruște ale mediului global și ale sistemului financiar global.

Cel de-al șaselea nivel de analiză globală este acela al organizațiilor neguvernamentale naționale, care, de fapt, reprezintă în oglindă, miniaturi ale organizațiilor neguvernamentale internaționale. La acest nivel, putem găsi organizații neguvernamentale naționale care:

i. sunt înființate de corporații multinaționale/transnaționale prezente pe teritoriul unui stat;

ii. sunt înființate prin intermediul diferitelor fonduri locale și internaționale publice;

iii. sunt înființate de politicieni sau de către partide;

iv. sunt înființate cu susținerea organizațiilor neguvernamentale internaționale;

v. sunt înființate de diferite grupuri de cetățeni care se confruntă cu una sau mai multe probleme în comunitățile de unde provin și se luptă pentru a găsi soluții, fără o susținere financiară din partea cuiva. Informațiile culese de la acest nivel de analiză sunt, de asemenea, foarte importante, deoarece ne arată o imagine clară a implicării și integrării societății civile în dezvoltarea comunității.

Cel de-al șaptelea și ultimul nivel de analiză globală este acela care îi cuprinde pe cetățenii unui stat. Din păcate, ei se află la limita inferioară a sistemului, deoarece, ținând cont de ceea ce am menționat la începutul acestei lucrări, constituind în baza naturii umane și a instinctului primar, nu putem crea decât o comunitate în care cel puternic îl domină pe cel slab, în care unii sunt la baza lanțului trofic, iar alții în vârful acestuia, oferind astfel imaginea pe

panii care provin din statele membre ale Uniunii Europene, sunt fabricate în China (RAPEX este un instrument al Comisiei Europene care furnizează rapoarte săptămânale referitoare la defectele sau problemele apărute după ce produsele au fost comercializate). În plus, în anul 2004, la Bangalore, în India, China și India au semnat mai multe acorduri comerciale, printre care și unul care avea ca țintă preluarea pieței IT globale într-un termen de 15 ani, adică până în anul 2019. Acest fapt însemna ca India să producă software, iar China să producă hardware.

care o avem în prezent, respectiv cea a dominatorilor și a celor dominați. Acest echilibru este întotdeauna precar. L-am dezechilibrat o dată, iar acesta este punctul în care am ajuns. Fiecare controlează pe fiecare prin diferite instrumente și mecanisme pentru ca fiecare să fie sigur că celălalt se supune și nu iese în afara ordinii stabilite. Fiecare individ și oamenii care compun fiecare comunitate au împuternicit sistemul creat de ei să preia controlul asupra vieților lor și, astfel, să îi aducă pe drumul cel drept în momentul când au reacții ce țin de natura lor umană. Dacă oamenii devin conștienți că ei au făcut acest lucru, în interiorul lor ar trebui să fie conștienți că pot propune următoarea fază în evoluția umanității.

Ținând cont de aceste lucruri și de cele șapte niveluri de analiză globală, putem analiza și faptul că oamenii au ajutat sistemul să se dezvolte și să se autoperfecționeze, prin crearea unui sistem bancar global, care este prezent din ce în ce mai profund în toate țările din lume. Acest sistem este parte a sistemului financiar internațional care susține piețele de capital și bursele de mărfuri care fac ca sistemul nostru global să devină fluid. Totodată, îl face să devină stabil și instabil, până într-acolo încât să intre în colaps. Lumea s-a confruntat cu asemenea mișcări și cutremure majore de câteva ori în istoria sa recentă. Ținând cont de acest sistem, de informația pe care o produce și pe care o utilizează, de impactul acesteia

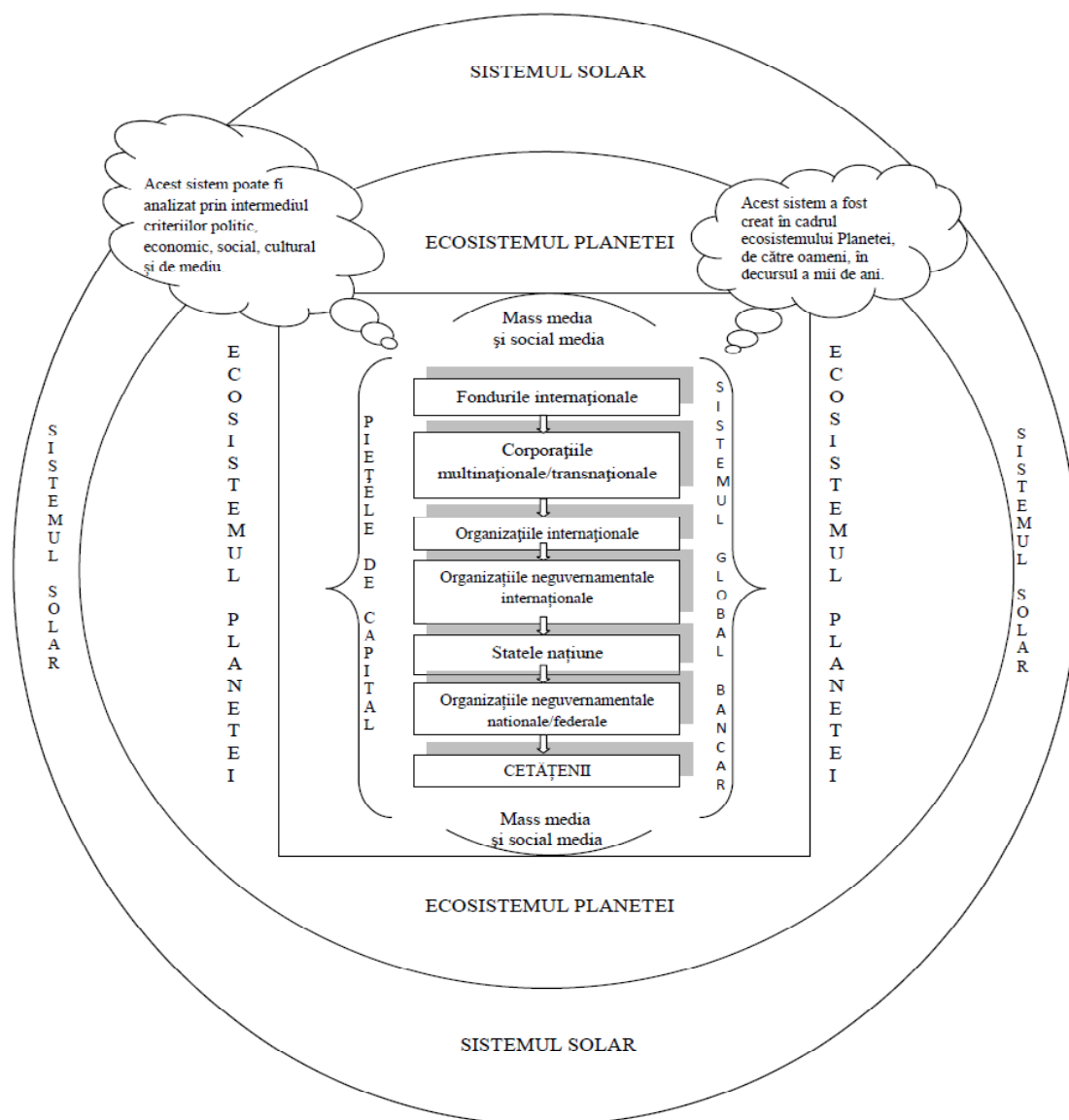

Figura nr. 1: O diagramă a sistemului global actual

asupra vieții umane, de implicațiile informațiilor asupra celor șapte niveluri de analiză globală, au fost create mass media, social media, precum și rețelele sociale. Lumea, în general, și oamenii, în particular, aveau nevoie de un sistem de informații care să facă cunoscut totul tuturor. Aceste sisteme sunt fie publice, fie private. Aceste instituții și rețele sunt ochii și urechile lumii. Mass media și social media preiau informațiile și le transmit mai departe prin rețelele lor de la nivel global către nivelul local și viceversa, arătând astfel umanității gradul ei de dezvoltare și evoluție. În acest moment, avem toate ingredientele necesare pentru a întocmi o analiză a sistemului global actual și a sistemului relațiilor internaționale, unde la bază încă se află statul-națiune.

Dezvoltarea, progresul și, într-un final, evoluția acestor comunități sunt analizate prin intermediul criteriilor politic, economic, social, cultural și de mediu, care cuprind și ne transferă informațiile necesare pentru a stabili starea de sănătate a unei națiuni și a unui stat. Acest lucru este realizat transdisciplinar, multidisciplinar și pluridisciplinar, de sus în jos și de jos în sus, din interior spre exterior și din exterior spre interior, la toate nivelurile în același timp și în paralel, totul fiind văzut ca integrat și parte a unui organism bio-ecosistemic care susține viața pe Planetă și dă ființei umane și civilizației umane drumul către evoluție.

Concluzii

În ultimii 15 ani, lumea a devenit din ce în ce mai interconectată, până în punctul în care aproape tot ceea ce se comunica la toate nivelurile era accesibil tuturor într-un timp foarte scurt sau chiar instantaneu. Toată lumea este informată despre tot. Unul dintre lucrurile importante pe care un om poate să îl facă este să se reinventeze în continuu în baza mediului în care trăiește, de care este influențat și pe care îl influențează, să învețe cum să discearnă în acest ocean al informațiilor care transformă pe loc, făcând ceea ce este posibil pentru toți, să devină potențial pentru unul sau mai mulți. Când un fluture își vântură aripile într-o parte a lumii, într-un final, va declanșa un uragan în cealaltă parte a lumii, spunea Edward Lorenz în cartea sa „Esența haosului”, făcând analiza sistemului global actual despre tot și toți la un loc.

Astfel, abordarea pe care o folosesc în prezent și pe care o propun în această lucrare ia în considerare elementele de bază ale societății umane, începând cu oamenii, comportamentul lor, sistemul de credințe, modul în care interacționează unii cu ceilalți și impactul

pe care îl au diferitele instituții pe care le-au creat de-a lungul istoriei, cum sunt familia, instituțiile publice, private și asociative, prin intermediul cărora oamenii se adaptează și schimbă modelele comportamentale, în primul rând pentru a atinge un *modus vivendi* comun. Privind astfel comunitățile, putem observa și apoi analiza faptul că un elementele de bază al acestei construcții, statele-națiune, interacționează între ele prin intermediul unei întrepătrunderi de interese care trebuie înțelese, promovate și negociate foarte amănunțit. Pentru a face acest lucru, toate statele-națiune folosesc instrumente, mecanisme și metode de control pentru a-și proteja propriile interese și a le impune celorlalți pe baza nevoilor maslowiene și a recunoașterilor/premiilor/facilităților/înțelegerilor pavloviene etc. promovate. În acest sens, progresul unui stat-națiune depinde de resursele umane și naturale de care dispune, dublat de dezvoltarea societală și statală, care dau posibilitatea și abilitatea de a-i depăși pe ceilalți cu care erau în concurență și de a propune noi direcții și scheme de dezvoltare la nivel regional și chiar la nivel global, în numele oamenilor care i-au ales și/sau care i-au numit.

Pentru a analiza sistemul global actual, avem nevoie să cunoaștem gradul de sănătate al statului-națiune. Prin sănătate, mă refer la modalitățile prin care oamenii/cetățenii sunt reprezentați corect și echilibrat la nivelurile statal/guvernamental și parlamentar și dacă acel grad de reprezentare susține și facilitează crearea de stabilitate și prosperitate împreună cu cetățenii și pentru cetățeni¹⁷. Chiar dacă o astfel de abordare a punerii Omului în mijlocul tuturor activităților noastre pare să fi ajuns desuetă și doar declarativă din partea multor actori din sistemul global, aceasta arată, de fapt, starea națiunii.

Determinând starea de sănătate a statului-națiune

17 Cetățenii reprezintă nucleul statului. Fără cetățeni, Statul nu poate exista. Cetățenii interacționează unii cu ceilalți în mod individual sau prin intermediul instituțiilor (publice, private și/sau asociative). Statul se compune din instituții publice, instituții private (companii) și instituții ale societății civile (organizațiile neguvernamentale). Fiecare instituție interacționează cu altele și urmărește să capete mai multă putere și influență (politică, economic-financiară, socială și culturală). Fiecare instituție (publică, privată și asociativă) trebuie să răspundă în fața legii și în fața cetățenilor (prin intermediul instituțiilor publice). De aceea, fiecare instituție (publică, privată și asociativă) trebuie să controleze activitățile și cheltuielile celorlalți în așa fel încât să se realizeze un echilibru și să nu avem abuz de putere din partea celor care sunt numiți să conducă instituțiile. Cu acest scop, au fost create separația puterilor în stat și sistemul de control public al activităților și cheltuielilor.

în ansamblul său face posibil avansarea către următorul nivel, acela al furnizării de soluții pentru îmbunătățire, dezvoltare și chiar evoluție. Acest fapt poate fi atins prin crearea unei setări mentale noi, care transformă gândirea competitivă în gândire cooperativă la nivel de comunitate și societate civilă și, ca atare, așa cum pun problema John Dewey, Jared Diamond și Thomas Homer-Dixon, crearea unei rețele de intelligence cooperativ/de coalitție. Această rețea de cooperare este creată de societatea civilă și face ca informația rulată să devină relevantă pentru comunitatea care o deține. Ea este folosită pentru dezvoltarea comunității și, atunci când statul nu mai poate răspunde eficient și în timpul necesar pentru a ajuta cetățenii să trăiască mai bine, dezvoltarea comunitară poate continua și emana direct de la nivel local¹⁸.

BIBLIOGRAFIE:

1. ACEMOGLU, Daron; ROBINSON A. James, *Why nations Fail – The origins of power, prosperity and poverty*, London, Great Britain, Profile Books Publishing, 2013.
2. ARISTOTLE, *Politics*, trad. Thomas Taylor între 1806-1812.
3. ARISTOTLE, *Physics*, trad. Thomas Taylor între 1806-1812.
4. ARISTOTLE, *The Nicomachean Ethics*, translated by Thomas Taylor betw. 1806-1812.
5. ARTER, David, *The Politics of European Integration in the Twentieth Century*, Dartmouth, 1993.
6. BAUMAN, Zygmunt, *Globalizarea și efectele ei sociale*, Editura Antet XX Press, 1998.
7. BAUMAN, Zygmunt, *Comunitatea, Căutarea Siguranței într-o lume nesigură*, București, Editura Antet, 2001.
8. BOUTROS-GHALI, Boutros, *An Agenda for Peace - Preventive diplomacy, peacemaking and*
18 Mario Draghi, Președintele-Guvernator al Băncii Centrale Europene declara, într-un interviu acordat *Wall Street Journal*, la data de 24 februarie 2012, sfârșitul statului social așa cum îl cunoaștem noi (<http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052970203960804577241221244896782?KEYWORDS=draghi&mg=ren064-wsj&url=http%3A%2F%2Fonline.wsj.com%2Farticle%2FSB10001424052970203960804577241221244896782.html%3FKEYWORDS%3Ddraghi>), iar regele Danemarcei, Willem Alexander, declara că statul social este mort și că societatea participativă este următorul pas în dezvoltarea comunităților la nivel local și național (discursul anual din 18 septembrie 2013).
9. BRĂDESCU, *Faust, Europa unită*, Editura Majadahonda, București, 2000.
10. BUFFET, Warren; SOROS, George; VOLCKER, Paul, *Criza economică și profesii ei*, București, Editura Litera, 2009.
11. BUKOVSKI, Vladimir; STROILOV, Peter, *Uniunea europeană...O nouă URSS?*, București Editura Vremea, 2006.
12. CAMPANELLA, Tommaso, *Cetatea Soarelui*, Editura Antet XX Press, 2007.
13. CAZABAN-TĂTARU, Miruna (coordonator), *Teologie și politică. De la Sfinții părinți la Europa unită*, București, Editura Anastasia, 2004.
14. CHOPRA, Deepak, *Peace is the Way. Bringing war and violence to an end*, Rider books, 2005.
15. CLARK Kenneth, *Civilisation. A personal view*, John Murry (publishers), 2005.
16. CORNER Mark, *The Binding of Nations – From European Union to World Union*, Palgrave& Macmillan, 2010.
17. DEAR, Peter, *Inteligibilitatea naturii – cum înțelege știința lumea*, Bucuresti, Editura Herald, 2012.
18. DIAMOND Jared, *Collapse. How Societies choose to fail or Survive*, published by the Penguin Group, 2005.
19. DIAMOND, Jared, *The World Until Yesterday*, London, Penguin Group Publishing, 2013.
20. DRĂGĂNESCU, Mihai, *De la Societatea informațională la Societatea Cunoașterii*, București, Editura Tehnică, 2003.
21. DRĂGĂNESCU, Mihai, *Societatea Conștiinței*, București, Editura Academiei Române, 2007.
22. DRĂGĂNESCU, Mihai, *Ortofizica*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
23. DRĂGĂNESCU, Mihai, *Informația materiei*, București, Editura Academiei Române, 1990.
24. DRĂGĂNESCU, Mihai, *Conștiința fundamentală a existenței*, București, Editura Academica, 1998.
25. DRĂGĂNESCU, Mihai, *Structural-Phenomenological Theories in Europe and USA*, The Noetic Journal, vol. 2, No 1-2, 1999.
26. DRĂGĂNESCU, Mihai, *The Frontiers of Science and Self-organization*, Communication, The IV-th Conference „Modelarea structural-fenomenologică”, June 20-21, 2000, Bucharest, Academia Română.

27. DRĂGĂNESCU, Mihai, *Categories and functions for structural-phenomenological modeling*, Proceedings of the conference organized by the Section for the Science and Technology of Information of the Romanian Academy, Bucharest, September 18, 2000, Romanian Academy Publishinghouse.
28. DRĂGĂNESCU, Mihai, „The Interdisciplinary Science of Consciousness”, in AMOROSO, Richard a.o., *Science and the Primacy of Consciousness*, The Noetic Press, 2000.
29. DRĂGĂNESCU, Mihai; KAFATOS, Menos, „Generalised Foundational Principles in the Philosophy of Science”, *The Noetic Journal*, vol. 2, no. 4, p. 341-350, paper presented at the Conference on “Consciousness in Science and Philosophy” in Charleston, Illinois, 6-7 Nov. 1998.
30. DRUCKER, Peter, *The age of discontinuity: Guidelines to our changing society*, 2008.
31. EVOLA, Julius, *Revoltă împotriva lumii moderne*, Editura Antet, 1998.
32. FORSYTH, Murray, *The Political Theory of Federalism. The Relevance of Classical Approaches*, edited by Joachim Jens Hesse and Vincent Wright.
33. FRIEDMAN, George, *Următorii 100 de ani. Previziuni pentru secolul XXI*, București, Editura Litera, 2009.
34. FRIEDMAN, Thomas, *The world is flat. A brief history of globalized world in the 21st century*, Penguin Books, 2005.
35. FRIEDMAN, Thomas, *The Lexus and the Olive Tree*, Anchor books, 2000.
36. GILPIN, Robert; Millis, Jean, *Economia mondială în secolul XXI. Provocarea capitalismului global*, Iași, Editura Polirom, 2004.
37. GRADNER, Richard N., *In Pursuit of World Order. U.S Foreign Policy and International Organizations*, Frederick A. Praeger Inc, United States of America, 1964.
38. GREENSPAN, Alan, *Era Turbulenței: aventuri într-o lume nouă*, București, Editura Publica, 2008.
39. GRIFFITHS, Martin, *Relații internaționale. Școli, curente, gânditori*, București, Editura Ziua, 2003.
40. GROVE, Andy, *Only the Paranoid Survive*, Currency Doubleday, 1999.
41. ***, *Guidebook to Direct Democracy in Switzerland and beyond*, the Initiative&Referendum Institute Europe, 2005.
42. GWARTNEY, James D.; Stroup, Richard L; Lee, Dwight R., *Liberalismul economic. O introducere*, București, Editura Humanitas, 2008.
43. HERMET, Guy, *Cultură și democrație*, Editura Pandora, 2002.
44. HOBBS, Thomas, *Leviathan: Or the Matter, Forme, and Power of a Common-Wealth, Ecclesiastical and Civil*, Edited by Ian Schapiro of Yale University Press, 2010.
45. HUNTINGTON, Samuel P., *Qui sommes-nous? Identite nationale et choc des cultures*, Odile Jacob, 2004.
46. JACKSON, Ross, *Occupy World Street – A global roadmap for radical economic and political reform*, Devon, UK, Green books, 2012.
47. KLEIN, Naomi, *Doctrina șocului – Nașterea capitalismului dezaștelor*, București, Editura Vellant, 2008.
48. KORTEN, David C., *Marea Cotitură. De la imperiu la comunitatea terestră*, Editura Antet XX Press, 2007.
49. KOTLER, Philip; Caslione, John A., *Chaotics: management și marketing în era turbulenței*, Editura Publica, 2009.
50. KRUGMAN, Paul, *Conștiința unui liberal*, Editura Publica, 2010.
51. KRUGMAN, Paul, *The Return to Depression Economics and the Crisis of 2008*, W. W. Norton & Company, 2009.
52. KRUGMAN, Paul, *The Self-Organizing Economy*, Blackwell, 1996.
53. KRUGMAN, Paul, *Rethinking International Trade*, MIT Press, Massachusetts, 1996.
54. LANZA, Robert; Berman, Bob, *Biocentrismul – sau cum viața și conștiința sunt cheile pentru înțelegerea adevăratei naturi a Universului*, București, Editura Livingstone, 2012.
55. LEWIS, Richard D., *When cultures collide – leading across cultures*, third edition, Nicholas Brealey International, 2006.
56. LIJPAHART, Arend, *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*, Editura Polirom, 2000.
57. MACLAY, George R., *The Social Organism: A short History of the Idea That a Human Society May be regarded as a gigantic living creature*, North River Press, 1990.
58. MALIȚA, Mircea, *Zece mii de culturi, o singură civilizație. Spre geodinamica secolului XXI*, Editura Nemira, 2001.
59. MALLOCH-BROWN, Mark, *The Unfinished Global Revolution – The Limits of Nations and the Pursuit of a New Politics*, Allen Lane, an imprint of Penguin Books, 2011.

60. MANOLELI, Dan, „Ecologia și securitatea națională”, în *Studii Internaționale*, nr. 2, 1996.
61. MARGA, Andrei, *Filozofia unificării europene*, colecția Studii europene, bibl. Apostrof, Cluj-Napoca, 1995.
62. MEREUȚĂ, Cezar; PANDELICĂ, Ionuț; PANDELICĂ Amalia, *Capitalul majoritar străin în companiile-noduri de pe principalele piețe din România*, București, Editura Economica, 2013.
63. MEREUȚĂ, Cezar, *Analiza nodala a sistemelor de companii*, București, Editura Economica, 2004.
64. MINSKY, Hyman P., *Stabilizing an unstable economy*, 2008.
65. MITRANY, David, *A working Peace System*, Quadrangle Book, Chicago, USA, 1966.
66. MORUS, Thomas, *Utopia*, Editura Antet XX Press, 2007.
67. NEGUȚ, Silviu, *Modelarea matematică în geografia umană*, Editura Științifică, 1997.
68. OSHO, *Războiul și pacea interioară*, Pro Editură și Tipografie, București 2007.
69. PITAGORA, *Legile morale și politice*, Editura Antet XX Press, 1998.
70. PLATO, *The Republic*, translated into English by Thomas Taylor in 1804.
71. PUTMAN, Robert D.; LEONARDI, Robert; NANETTI, Raffaella Y., *Cum funcționează democrația. Tradiții civice ale Italiei moderne*, Iași, Editura Polirom, 2001.
72. RAE, Heather, *Identitatea statelor și omogenizarea popoarelor*, Epigraf S.R.L., 2005.
73. RAWIE, Henry, *The Social Organism and its Natural Laws*. Williams&Wilkins Co., 1990.
74. ROSE, Richard; Mishler, William; Haerpher, Christian, *Democrația și alternativele ei*, Iași, Editura Institutul European, 2003.
75. ROSENAU, James N., *Turbulență în politica mondială. O istorie a schimbării și continuității*, Editura Academiei Române, 1994.
76. ROSENBERG, Jerry M., *Nation-Building. A Middle East recovery program*, University Press America, 2003.
77. ROUBINI, Nouriel; MIHM, Stephen, *Crisis Economics – A crash course in the future of finance*, Allen Lane, an imprint of Penguin Books, 2010.
78. SAINT-EXUPERY, Antoine de, *Citadela*, Iași, Editura Junimea, 1977.
79. SCASE, Richard; Page, Kogan, *Global Remix. The fight for competitive advantage*, London & Philadelphia, 2007.
80. SCHUMPETER, Joseph A., *Can Capitalism Survive? Creative Destruction and the Future of Global Economy*, George Allen&Unwin Ltd., 1950.
81. SEDLACEK, Tomas, *Economics of the Good and Evil*, Oxford University Press, 2011.
82. SHARMA, Ruchir, *Breakout Nations – In pursuit of the Next Economic Miracles*, London, England, Penguin Books Publishing, 2013.
83. SMICK, David M., *Lumea e rotundă – Pericole ascunse pentru economia globală*, Editura Publica, 2009.
84. SOROS, George, *Noua paradigmă a piețelor financiare. Criza creditelor din 2008 și implicațiile ei*, București, Editura Litera Internațional, 2008.
85. STANCOVICI, Virgil, *Filosofia Integrării*, Cluj-Napoca, Editura Politica, 1980.
86. STEINER, Rudolf, *Renewal of the Social Organism*, Steiner Books, 1985.
87. STIGLITZ, Joseph E., *În cădere liberă: America, piața liberă și prăbușirea economiei mondiale*, București, Editura Publica, 2010.
88. STRANGE, Susan, *Retragerea statului: difuziunea puterii în economia mondială*, București, Editura Trei, 2001.
89. TALEB, Nassim Nicholas, *Lebăda Neagră. Impactul foarte puțin probabilului*, Editura Curtea Veche, 2010.
90. WALTZ, Kenneth N., *Omul, statul și războiul*, Iași, Editura Institutul European, 2001.
91. WIT, Bob de; Meyer, Ron, *Strategy – Process, Content, Context – An International Perspective*, Fourth Edition, Cengage Learning EMEA, 2010.

RĂZBOIUL ECONOMIC CONTEMPORAN. COMPETIȚIA PENTRU MATERII PRIME

*Dr. Cristian BĂHNĂREANU**

*Dr. Daniel ȘTEFAN***

În sfera proceselor macro, dominanta este reprezentată de globalizare, regionalizare și de ascensiunea economiilor emergente, în frunte cu China. Globalizarea și regionalizarea implică profunde transformări politice, economice, organizatoric-instituționale, militare, culturale etc., dar înseamnă și o reducere a disponibilului de materii prime, de degradare a solului și subsolului. Considerăm că asemenea fenomene și procese, astfel de îngrijorări sunt legitime, dar, într-o oarecare măsură, și exagerate. Materiile prime de bază, cărbunele, fierul, hidrocarburile, sunt relativ abundente. Totodată, progresul tehnic, tehnologic și științific nu pot fi ignorate ca soluții viitoare pentru posibilele penurii de materii prime. În optica războiului economic însă, concurența pentru materii prime se extinde.

În plus, o abordare amplă a temelor studiate relevă corelațiile dintre puterile economice, tehnologice și militare. Toți deținătorii de transnaționale sunt puteri militare de rangul 1 și 2. Toate economiile avansate și-au materializat complexe militar-industriale. Se poate afirma că războaiele economice sunt, pe undeva, substitute ale războaielor militare. Pe de altă parte, spre deosebire de trecut, relațiile economice internaționale se desfășoară într-un context global și regional, în mare măsură reglementate prin: Carta ONU, tratate și convenții internaționale (inclusiv OMC), acorduri și parteneriate etc. Important este să subliniem, de asemenea, că statele și-au redus importanța ca actori independenți, concurate de multinaționale și de organizații regionale. În realitate, doar marile puteri dețin mijloace pentru a aborda „jocurile economice” esențiale.

Cuvinte-cheie: război economic, corporații

**Dr. Cristian BĂHNĂREANU este cercetător științific gradul II în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: bahnareanu.cristian@gmail.com*

***Dr. Daniel ȘTEFAN este lector universitar la Facultatea de Management Turistic și Comercial din Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București. E-mail: stefandaniel73@yahoo.com*

transnaționale, multinaționale, materii prime, resurse energetice.

1. Războiul economic – abordări teoretice

Se cunoaște faptul că războiul economic este un concept cristalizat în epoca mercantilismului (secolele XVI-XVIII) și redescoperit de neomercantiliștii de astăzi. Dezbaterile teoretice s-au amplificat după anii '60 și, mai ales, în perioada de după sfârșitul Războiului Rece. Se aprecia că blocada, boicotul, contingentarea sunt „arme” ale statelor utilizate în războaiele economice, războaie ce ar avea ca obiective cucerirea de piețe, asigurarea superiorității în competitivitate, crearea de locuri de muncă.

Americanul E. Luttwak, care a dezvoltat conceptele de *geoconomie* și de *economie de luptă*¹, considera că războiul economic preia locul războiului militar în condițiile globalizării. J. Geran Pilon aprecia că „prin definiție, se pot distinge două tipuri de război economic, diferind ca grad, deși nu în mod necesar și ca intenție: 1. în sens restrâns, conceptul se referă la practicarea de măsuri economice internaționale care întăresc puterea relativă a unei țări; 2. în sens general, se referă la politicile economice externe care pot avea ca obiectiv pe termen lung lărgirea sferei de influență economică a țării (și posibil o restrângere a celei aparținând unui adversar politic). Niciuna din aceste practici nu este străină vieții economice obișnuite, deoarece fiecare țară își urmărește propriile avantaje. Diferența constă în aceea că războiul economic presupune un anumit grad de antagonism. El implică

1 Edward N. LUTTWAK, *Le rêve américain en danger*, Editeur: Odile Jacob, Paris, 1995.

politici a căror intenție este ostilă cel puțin parțial, concepute special pentru a întări politic o țară, ca rezultat, sau în vederea unui viitor conflict. Întâlnit în paginile istoriei ca rivalitate sângeroasă între grupurile teritoriale definite în mod divers, războiul economic ar fi mai degrabă o excepție decât o regulă: în mod obișnuit, atât în activitățile internaționale, cât și în cele interpersonale, oamenii sunt, dacă nu prietenoși, cel puțin nu dușmănoși unul cu altul. Chiar și cei mai puțin altruști, cei care nu sunt înclinați către supra-aroganță, care de obicei nu fac deliberat rău altora, nu caută să facă săracul mai sărac. Totuși, exact aceasta pare să aibă loc în războiul economic: urmărirea nu numai a bunurilor, ci și a puterii relative, simptom al discordiei”².

În sfera de cuprindere a războiului economic se încadrează atât conflictele economice dintre state, cât și operațiile și acțiunile politico-militare cu obiective economice. Uneori și concurența exacerbată dintre firme (susținute de state sau grupări de state) se consideră război economic³. În secolele XX-XXI, prin război economic se înțelege conflictul dintre state pentru materii prime, resurse rare, piețe de desfacere etc.⁴

În zorii epocii moderne, în războaie economice s-au angajat Anglia (Compania Indiilor Orientale), Olanda (Compania olandeză a Indiilor Orientale), Franța (Compania franceză a Indiilor Orientale), Portugalia și Spania. Economiiile naționale primeau „misiuni de război”. N. Machiaveli a scos în relief faptul că statele fără economie nu au putere, iar mercantiliștii au teoretizat relația putere de stat – economie – război. J. B. Colberg afirma în secolul XVIII că toate companiile sunt „arme de război ale regelui”, iar manufacturile joacă roluri de rezerve. Expansiunea militară se corela cu războiul economic. Trebuiau anexate cât mai multe teritorii cu resurse naturale și umane. În Anglia, în secolul XVIII, O. Cromwell a pus bazele edificării puterilor navală și colonială (prin *Navigation Act*). În „războiul bumbacului” din secolul XIX dintre SUA și Anglia, pe primul plan se plasa „furtul” tehnologiei engleze.

2 Juliana GERAN PILON, „Economic Warfare in Defense of Liberty”, în *Reason Papers*, No. 10, Reason Foundation, Spring 1985, pp. 34-35.

3 Vezi „Guerre économique: débat, réalité et perspectives”, în *Géoéconomie*, No. 45, Institut Choiseul, Paris, Printemps 2008, pp. 23-128.

4 Pentru o abordare *in extenso* a acestei problematici, vezi Daniel ȘTEFAN, Roxana DUMITRACHE, Cristian BĂHNĂREANU, *Antreprenoriat, competiție și război economic*, București, Editura UCDC, 2014.

Ch. de Montesquieu și D. Hume au susținut însă ideea că dezvoltarea neîngrădită a comerțului între state servește cauzele păcii și îmbogățirii populației. D. Hume a probat că balanțele comerciale excedentare provoacă adesea inflație și duc la diminuarea competitivității firmelor și statelor.

Treptat, s-au definit și „operațiile” specifice războiului economic: blocada, embargoul, boicotul, contingentarea, raidurile navale și terestre, „războiul de cursă” etc. Astfel, în secolul XX, războiul economic a recurs adesea la spionaj economic, război de prețuri, blocade comerciale, protecționism, controlul resurselor naturale⁵. S-au extins: controlul exportului de capital; practicile protecționiste; manipularea monetară. După 1945, politica statelor s-a pus tot mai evident în serviciul economiei. Spionajul economic și tehnologic a trecut pe primul plan. Așa se explică de ce J. Maynard Keynes și alți economiști de renume s-au declarat adepți ai „comerțului internațional” neîngrădit. Ei însă nu pot nega faptul că firmele (statele) puternice recurg la: atragerea forței de muncă de înaltă calificare din exterior; intense campanii de lobbying; promovarea de anumite norme și standarde (IAS/IFRS); influențe socio-culturale; imitații (contrafaceri); război al informațiilor etc.

Deși istoria umanității este dominată de raporturi de forță de natură economică în diferitele etape ale dezvoltării sale – lupta pentru supraviețuire, colonizarea și sclavagismul, cucerirea teritorială și comercială, competiția economică, înfruntările geoeconomice și concurențiale –, nu există, în prezent, literatură direct dedicată războiului economic în lumea academică. Această lacună se explică prin absența legitimității conceptului, ca urmare a tendinței și voinței de a disimula scopul înfruntărilor de natură economică. Expresiile cele mai vizibile și de netăgăduit ale războiului economic, precum fazele conflictuale ale colonizării sau cele două războaie ale opiumului din secolul XIX, nu au determinat apariția unei „grile de recunoaștere”, fiind necesară acoperirea acestui deficit de reflexie asupra unei realități care devine cu fiecare zi mai evidentă.

2. Instrumentele războiului economic

2.1. Vechile structuri de război economic

Primul Război Mondial a prilejuit și edificarea de structuri distincte de război economic, care vizau reducerea resurselor materiale ale inamicului, lovirea

5 Éric BOSSERELLE, „La guerre économique, forme moderne de la guerre?”, în *Revue Française de Socio-Économie*, No. 2 (8), La Découverte, Paris, 2011, pp. 167-186.

moralului populației, blocarea circuitelor financiare și a operațiilor comerciale etc. În 1914, în Franța s-a înființat o *Secțiune de Control* la Ministerul de Război pentru strângerea de informații economice. În Marea Britanie a luat naștere *War Trade Intelligence Department* (la Externe). Statele neutre au fost obligate să-și limiteze exporturile spre Puterile Centrale. Aviația a bombardat zonele industriale din Franța sau Germania. Între aliați, Parisul încerca să dezarmeze economic „Germania de după 1918”. SUA, la rândul lor, se străduiau să limiteze expansiunea exporturilor germane.

După 1918, structurile de război economic s-au desființat, însă în 1939 în Marea Britanie a apărut un *Minister al Războiului Economic*, în cadrul căruia activa și *Special Operations Executive* (de sabotaj). Asemenea instituții s-au consolidat în Occident și în Germania în perioada 1940-1945. Ele s-au perfecționat în cel de-al Doilea Război Mondial și ulterior.

Se cunoaște că în anii Războiului Rece (1947-1990), marile puteri occidentale – SUA și UE – au aplicat sancțiuni tuturor statelor care nu respectau regulile regimurilor politice democratice, mai cu seamă drepturile omului. În SUA, amendamentul Jackson-Vanik, introdus în 1974, condiționa acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate de respectarea drepturilor omului. Era cea dintâi asociere a unor clauze neeconomice în comerțul mondial și viza schimbări politice majore în țările socialiste. Astfel de măsuri au provocat efecte negative în statele vizate, inclusiv scăderea nivelului de trai (ca de exemplu în URSS, Polonia, România). „Arma politică” a drepturilor omului, combinată cu o epuizantă „cursă a înarmărilor” și cu alte tactici de război economic, au dus în final la prăbușirea Estului și la relativa destrămare a URSS în 1990-1991. A fost un război direct și indirect între superputerile nucleare, „arma economică” dovedindu-se decisivă în condițiile în care armamentul nuclear nu putea fi folosit.

Totuși, paradigma războiului economic s-a modificat după 1945, când SUA au devenit puterea hegemonă a lumii. S-au accelerat procesele de decolonizare. Puterea hegemonă a căutat să impună valorile sale și practicile proprii de reglementare în întreaga lume, refuzând să administreze direct teritorii străine. Însă, Washingtonul trebuie să facă față astăzi consecințelor prăbușirii blocului comunist și ascensiunii puterilor emergente. „Această redefinire a raporturilor de forță a relansat problema războiului economic pornind de la o nouă paradigmă: raportul aliat/adversar se substituie înfruntării directe sau indirecte dintre doi inamici. Războiul economic practicat încă

din antichitate a pus în evidență înfruntarea directă: el opunea frontal puterea care punea stăpânire pe teritoriile țării care încerca să reziste acestei cuceriri. Secolele de colonizare constituie expresia directă a acestei stări de fapt. Globalizarea schimburilor comerciale modifică însă cadrul economic conflictual atât în țările industrializate, cât și în cele emergente. Competiția înseamnă atât raporturi de cooperare, cât și de concurență. Interesele strategice ale puterilor se diversifică și devin mai complexe. Un interes militar sau geopolitic poate intra în contradicție cu un interes economic și invers”⁶.

Americanii au oficializat, în replică, o *politică proprie de securitate economică* (Trade Act, 1974, Omnibus Trade and Competitiveness Act, 1988). Carla Hills, fost ministru pentru dezvoltare urbană și important negociator pentru comerț între 1980-1993, declara: „deschidem piețele străine cu ranga dacă e necesar, dar cu o strângere de mână ori de câte ori este posibil”⁷. În cazul gazoductului dintre Birmania și Thailanda, de pildă, SUA au afirmat: „Compania Total a luat locul Conoco și a obținut un contract care ar fi fost foarte profitabil pentru Conoco. Vrem să pedepsim întreprinderile care au acest gen de atitudine în viitor”⁸. S-au adăugat legile Torricelli, Helms-Burton, D’Amato (2001) care blocau accesul țărilor ostile SUA pentru a împiedica astfel concurențele întreprinderilor americane să câștige piețe în aceste zone.

În 1993, s-a înființat *Consiliul Economic Național* asociat Consiliului Securității Naționale. Secretarul de stat american Warren Christopher preciza importanța demersului: „securitatea economică americană trebuie să fie ridicată la rang de primă prioritate a politicii externe”. În 1994 a luat naștere *Advocacy Center* în subordinea Ministerului Comerțului, cu misiunea de informare a firmelor americane asupra evoluțiilor din economia mondială. La Washington și în alte capitale ale marilor puteri s-a inaugurat o amplă „diplomație comercială”, cu acorduri de liber schimb, implantare de multinaționale, fluxuri dirijate de capital, împrumuturi preferențiale, corupere de lideri politici și cercuri de afaceri etc.

6 Ministry of Defence, *Economic intelligence in a global world*, Strategic Dossier 162 B, Spanish Institute for Strategic Studies, February 2014, p. 86.

7 Yvon JACOB, Serge GUILLON, *En finir avec la mondialisation déloyale!*, Ministère de l’économie, des finances et de l’industrie, Paris, Janvier 2012, p. 131.

8 Claude REVEL, Isabelle PEDRON LIOU, *La diplomatie exportatrice des Etats-Unis*, Observatoire du Marché International de la Construction, Paris, 1997.

În Franța a luat naștere în 1995 *Comitetul pentru Competitivitate și Securitate Economică*. Și Ministerul de Interne are responsabilități de securitate economică. Organisme similare au apărut în Federația Rusă și China. În prezent, relațiile economice de parteneri/concurenți predomină. În viitor, însă, disputele se vor agrava ca efect al: contradicțiilor apărute pe piețele energetice și de materii prime; problemelor de dependență economică; noilor forme de colonizare culturală din societatea informațională; posibilelor răsturnări de alianțe.

Occidentul european încă separă forța militară de cea economică. Așa s-a ajuns și la dereglementarea masivă din Vest sau la abandonarea „Campionilor naționali”. Puterile emergente dispun de structuri integrate bancare și economice, susținute direct și indirect de stat, și vizează piețele externe pentru a-și finanța creșterea forței proprii. Semnificativ este faptul că liderii civili și militari chinezi au reinventat conceptul de *război fără limite*⁹. „Conceptul de război fără limite aplicat la eșichierul geoeconomic este un mod de a ocoli retorica elaborată de mediul de afaceri anglo-saxon. El deschide drumul unei alte forme de percepție a înfruntărilor economice. În cadrul unui seminar franco-american, reprezentanții Pentagonului au evocat dosarul sensibil al plagiatului tehnologic de origine chineză. Dată fiind amplitudinea acestui fenomen, se pune problema oportunității de a califica acest tip de agresiune nu ca un act de spionaj industrial, ci ca un act de război. O astfel de exprimare relansează problema negocierii sau a oficializării războiului economic. SUA au reușit să orienteze dezbateră în sensul negării înfruntărilor economice dintre puteri. Acest discurs de pacificare a schimburilor comerciale în cadrul „satului planetar” al globalizării este justificat prin avantajele aduse începând cu 1945 de statutul lor de superputere”¹⁰.

Se consideră că Occidentul a dominat lumea prin intermediul imperiilor coloniale și prin hiperputerea americană. Totuși, afirmarea economiilor emergente a deschis o breșă exprimată prin mondializare, dezindustrializare și slăbirea unor economii occidentale. Occidentul încă nu se poate detașa de doctrina liberului schimb. În SUA, mediul de afaceri insistă să valorifice avantajele pe termen scurt ale globalizării. Concomitent, UE nu este capabilă să se

adapteze la realitățile războiului economic.

În Franța, generalul De Gaulle a luat, în anii '50-'60, măsuri pentru a constitui un consorțiu petrolier, a fixat cote pentru multinaționale, a inaugurat polemica privitoare la rolul dominant al dolarului. Crearea pieței comune UE nu a favorizat „naționalismul economic” francez. În anul 1976, V-G. d'Estaing a aplicat lovituri dure acestei doctrine, desființând *Comisia Permanentă pentru Electronică*. Dar premierul de Villepin a relansat discuțiile asupra „patriotismului economic” în 2000.

În același timp, SUA au luat măsuri împotriva dumpingului, furtului de brevete, produselor contrafăcute, traficului ilicit de materii prime etc. UE și-a creat, în anul 1984, un instrument de retorsiune comercială la care nu s-a prea apelat. În 2006, UE a atras atenția Franței că practică protecționismul la preluarea unor firme considerate vitale. Olanda, Marea Britanie și Germania nu acceptă definirea unor industrii strategice care trebuie explicit protejate. În 2008, Federația Rusă a stabilit că 295 întreprinderi sunt strategice, ca și încă alte 1.500 firme.

În ansamblu, UE pare să rămână și în prezent lipsită de mijloace de apărare economică. „Contrar aparențelor, ea este mai divizată ca oricând. Europa de Nord este dominată de Germania, care face un joc dublu prin privilegierea discretă a renașterii puterii sale, în timp ce afișează imaginea unei țări profund pacifiste, traumatizată de rătăcirile sale militare din trecut. Europa de Sud încearcă să-și depășească crizele de infrastructură. Europa fostelor țări socialiste caută să-și găsească un drum strâns încadrat de strategiile de influență americane, germane și ruse. Pentru a depăși acest impas strategic, trebuie găsite urgent noi grile de analiză în care războiul economic nu poate lipsi. Este logic să proiectăm o nouă economie politică bazată pe articularea pertinentă între *construirea puterii unui stat, stăpânirea cuceririi piețelor și dezvoltarea teritoriilor*”¹¹.

2.2. Corporațiile transnaționale și multinaționalele

Corporațiile transnaționale și multinaționalele, „elita” economiei mondiale, par să fi luat locul, în anii din urmă, vechilor structuri statale de război economic. De obicei conduse din centrele naționale ale marilor puteri, ele au devenit actori decisivi în evoluția social-economică, științifică și culturală a lumii, cu contribuții majore în structurarea și conducerea economiilor. Adepte – până la un punct – ale globalizării, corporațiile multinaționale care

9 Qiao LIANG, Wang XIANGSUI, *La guerre hors limites*, Payot et Rivages, Paris, 2003.

10 Christian HARBULOT, *L'étude de la guerre économique et des problématiques associées*, Documento de Opinión, Instituto Español de Estudios Estratégicos, 27 junio de 2013, p. 29.

11 *Ibidem*, p. 34.

acționează ca „motoare ale creșterii și dezvoltării” influențează direct și indirect politicile economice ale statelor și competițiile sau cooperările dintre acestea. În 1997, activau circa 35.000 companii transnaționale cu 150.000 filiale, acoperind 30% din producția și comerțul mondial. Peste 25% din comerțul mondial se efectua în interiorul corporațiilor multinaționale.

Internaționalizarea firmelor poate avea ca fundament: căutarea de resurse naturale a căror lipsă în țara de origine determină firma să se extindă în străinătate; existența unor parteneri locali capabili să exploateze împreună, prin *joint-ventures*, resursele; căutarea de piețe care sunt mari, fie prin numărul de consumatori, fie prin puterea de cumpărare; căutarea eficienței (reducerea costurilor) de producție, cu forța de muncă, cu materialele, cu utilajele; amortizarea accelerată sau subvenții publice; prezența altor firme complementare din lanțul de producție și distribuție; integrarea activităților de cercetare-dezvoltare; căutarea unor active strategice (accesul la tehnologie sau la posibilitatea de dezvoltare a unor noi tehnologii).

Firmele „orizontale” produc bunuri relativ standardizate global. Căutarea eficienței este obișnuită pentru firmele „verticale”¹². Se mai apelează la diversificarea portofoliului. Este vorba de a realiza un echilibru al riscului de țară, deoarece fluctuațiile economiilor gazdă sunt imperfect corelate cu fluctuațiile economiei de origine. Riscul de țară trebuie combinat cu riscul de industrie. Și competiția mondială contribuie la internaționalizarea firmelor prin efectul de antrenare apărut prin localizarea pe o piață nouă a unei firme, care duce la investiția pe piața respectivă a firmelor concurente. Firmele își urmează concurenții. Este o motivație strategică, pentru că nu urmărește neapărat eficiența, ci prezența pe o nouă piață pentru imagine și pentru a reduce profitul concurenților.

O evoluție pe plan internațional care se află astăzi la al doilea val este *relocarea industrială*. Expansiunea internațională este tot mai mult înlocuită de relocare, care nu impune investiții noi, ci doar investiții mutate dintr-o țară în alta. Este un fenomen specific industriilor dominate de oligopoluri. Investițiile străine tind să se concentreze în industrii dominate de oligopoluri (industria de autovehicule, industria alimentară, industria tutunului, industria cimentului

12 James R. MARCUSEN, „Factor movements and commodity trade as complements”, în *Journal of International Economics*, Volume 14, Issues 3–4, May 1983, pp. 341-356.

etc.). Uneori, determinanții relocării sunt mai restrânși decât cei ai expansiunii (transnaționalizării) și pot fi considerați ca acte de dumping social.

Corporația străină stimulează concurența în țara gazdă. Se reduc prețurile, se diferențiază produsele, se dezvoltă cercetarea. Productivitatea firmelor locale crește direct proporțional cu expunerea lor la concurența corporațiilor transnaționale. Efectul de antrenare al investițiilor străine directe acționează drept catalizator al dezvoltării capacității de export a firmelor locale prin deschiderea accesului la piața străină.

În Europa de Vest, zona Golfului, China, Federația Rusă, America Latină etc., statele dețin încă importante părți din capitalul unor corporații de anvergură regională și globală. Statele puternice sau organizațiile politice regionale reglementează cadrul cooperării economice dintre SUA și UE, UE și Federația Rusă, UE și India, UE și China etc. În continuare, politicul fixează oriunde este puternic condițiile activității firmelor și corporațiilor naționale și străine și sancționează – împreună cu juridicul – nerespectarea reglementărilor de muncă și mediu.

În Europa Centrală și de Est, întreprinderile mici și mijlocii s-au integrat, în general, în companii vest-europene care și-au reorientat producția către economiile emergente investind sau relocându-și fabricile în aceste state. Statele nou admise în UE, beneficiare ale investițiilor străine, sunt dependente de economiile de origine ale investitorilor. Țările cu sisteme de reglementare mai eficiente și-au crescut productivitatea și au devenit mai competitive la nivel internațional. Simplificarea legislației și diminuarea poverii administrative duce la creșterea firmelor în număr și în dimensiune, la consolidarea anumitor sectoare economice și funcționarea cu succes pe piața unică.

Numărul actual de firme foarte mari, cu cifră de afaceri de peste un miliard dolari, ar trebui să se dubleze în următorii 12 ani. Marea majoritate a acestor viitori giganti mondiali ce se vor naște vor avea ca origine țările emergente, ale căror megapoli vor fi esențiali în creșterea piețelor. „În prezent, sunt recensate circa 8.000 mari întreprinderi, din care 53% sunt cotate pe bursă, 37% nu sunt cotate, iar 10% aparțin statului”. Trei sferturi din ele au sediile centrale în țări dezvoltate. Până în 2025, li se vor alătura peste 7.000 societăți suplimentare: peste 70% vor proveni din țări emergente, din care circa 30% din

China și din țările învecinate (Taiwan, Hong-Kong, Macao), 5% din Africa și Orientul Mijlociu”¹³, prevăd experții de la Institutul McKinsey. Sediile celor 8.000 structuri sunt concentrate azi în 850 orașe, care se vor confrunta cu o concurență acerbă din partea celor 280 noi metropole economice ale țărilor emergente pentru a atrage și reține sediile sociale ale noilor firme puternice care se vor înființa.

Cele mai performante economii sunt țările în care guvernele au susținut antreprenoriatul prin îmbunătățirea infrastructurilor de afaceri și facilitarea accesului la credite destinate investițiilor. „Per ansamblu, reglementările europene cu impact direct sau indirect asupra afacerilor sunt mai anevoioase comparativ cu cele aplicate în SUA sau Japonia, însă și aici există diferențe între statele membre. Astfel, țările europene nordice și occidentale au un cadru de reglementare mai bun față de cele din sudul și estul Europei. Suedia, Finlanda și Norvegia stau mai bine față de restul Europei în ceea ce privește echilibrul dintre cantitatea și calitatea reglementărilor pentru afaceri și sunt în linie cu cele mai avansate state din lume datorită eficienței sistemelor administrative.

La baza sistemelor de reglementare din Europa stă *modelul economiei sociale* care diferențiază, de exemplu, politica economică din Europa de cea din SUA. Aceasta promovează activitatea economică orientată pe profit, concomitent cu responsabilitatea socială și de mediu. Fiind identificat și promovat, la începutul anilor 2000, modelul social european a devenit proiectul oficial al Uniunii Europene, reiterat în Agenda Lisabona ca soluție pentru dezvoltarea și creșterea ocupării în Europa. Obiectivele strategice privind dezvoltarea economiei europene, astfel încât să devină cea mai competitivă economie bazată pe cunoaștere, au fost preluate în Strategia UE 2020 pentru creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii sociale”¹⁴.

3. Problematika materiilor prime în cadrul războiului economic

Apariția noilor puteri economice – China, India și Brazilia, în primul rând – mărește considerabil

13 Richard DOBBS, Jaana REMES, Sven SMIT, James MANYIKA, Jonathan WOETZEL, Yaw AGYENIM-BOATENG, *Urban world: The shifting global business landscape*, McKinsey Global Institute, October 2013, pp. 2-3.

14 Peter BARTA, Nina SPIREA, Ileana MODREANU, Marius PITI, *Promovarea antreprenoriatului ca factor cheie pentru dezvoltarea economică*, octombrie 2012, Fundația Post-Privatizare, p. 9.

prețurile materiilor prime (industriale, hidrocarburi, uraniu, produse vegetale). Dezvoltarea economică a acestor țări este însoțită de un consum energetic ridicat și de o cerere tot mai importantă de materiale de construcție. Creșterea nevoilor alimentare, deja sporite din cauza expansiunii demografice, este accentuată prin evoluția modei de consum și a regimurilor alimentare ale populațiilor acestor țări emergente.

Producția nu a încetat să sporească, de exemplu, prin exploatarea de noi terenuri pentru agricultură sau descoperirea și exploatarea de noi zăcăminte pentru hidrocarburi, ceea ce înseamnă că ne apropiem de limitele naturale posibile. De altfel, noțiunea de vârf al producției petroliere ilustrează perfect această situație, chiar dacă vârful nu încetează să se deplaseze în timp. În privința producției agricole, terenurile exploatabile sunt din ce în ce mai puțin numeroase peste tot în lume. Micșorarea aparent inevitabilă a cantităților de materie primă oferite va antrena deci o ajustare prin mărirea prețurilor. Cu excepția unei căderi economice a acestor țări emergente, se pare că tendința de creștere a prețurilor materiilor prime nu se va inversa.

3.1. OPEC și companiile energetice puternice

Problema prețurilor resurselor energetice și miniere, deși mai puțin urgentă și mai puțin mediatizată, constituie totuși o provocare primordială. O creștere importantă durabilă a prețurilor acestor produse ar fi o frână a emergenței noilor puteri economice și ar împiedica dezvoltarea țărilor mai puțin avansate. Pentru țările dezvoltate, provocarea este de asemenea importantă, deoarece este vorba, ca și pentru celelalte state, de asigurarea independenței lor alimentare și energetice, dar și de a-și schimba modul de viață energofag¹⁵. Cresc prețurile hidrocarburilor, piața petrolului fiind globală, iar cea a gazelor naturale regională. Pentru produsele agricole, dezvoltarea agriculturii urbane (apropiată de consumatori) mărește oferta și reduce prețurile.

Concomitent, prețurile materiilor prime sunt conjuncturale. Volatilitatea macroeconomică, și în special volatilitatea prețurilor materiilor prime au un dublu efect negativ în țările în dezvoltare: mai întâi unul direct, asupra comportamentului agenților; apoi, indirect prin impactul negativ asupra creșterii și dezvoltării. Fenomenele de speculă asupra prețurilor materiilor prime amplifică volatilitatea acestora

15 Christophe-Alexandre PAILLARD, *Les nouvelles guerres économiques*, Éditions Ophrys, Paris, 2011, pp. 177-178.

în măsură greu previzibilă pentru producători şi consumatori. Olivier de Schutter rezumă situaţia astfel: „Astăzi, ca şi în 2008, nu există o problemă de penurie. Dar, pe măsură ce informaţiile despre incendiile din Rusia, canicula din Ucraina, ploile abundente din Canada sau altele se acumulează, anumiţi operatori de piaţă preferă să nu vândă imediat, pe când cumpărătorii caută să cumpere cât mai mult posibil. Dacă toată lumea se comportă astfel, preţurile cresc”¹⁶. Ca remedii se detaşează: transparentizarea pieţei; constituirea de stocuri; măsuri împotriva speculatorilor (pe pieţele *futures* sau la termen).

Hidrocarburile, în special petrolul şi gazele naturale, reprezintă adevărate „arme politico-economice”. Petrolul a dus la multe războaie, inclusiv în Algeria, Nigeria, Sudan, Irak etc. Pe pieţe se urmăreşte stabilitatea preţurilor şi securizarea aprovizionărilor. În prezent, Organizaţia Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC) stabileşte cotele de producţie petrolieră şi controlează, în mare măsură, piaţa. De asemenea, există discuţii legate de posibilitatea realizării unui „OPEC al gazelor naturale”. S-au format pieţe regionale în UE, America de Nord, Asia de Nord-Est, Orientul Mijlociu. Contractele de livrare se semnează pe 20-25 ani.

OPEC (12 state) se ocupă în principiu cu coordonarea politicii petroliere mondiale. Se cunoaşte rolul său politic, manifestat şi cu ocazia embargoului împotriva Israelului din 1973. În 2011, producţia era de 27,9 milioane barili/zi, la o cerere de 89,2 milioane barili/zi. OPEC asigură 42% din producţia mondială, 34% din exporturi şi 79% din resursele mondiale. Dar măsurile întreprinse de OPEC au o eficienţă limitată din cauza puterii politice a țărilor exportatoare non-OPEC (Rusia, Norvegia, Mexic). Organizaţia prezintă, de asemenea, şi slăbiciuni interne din cauza dependenţei puternice a membrilor săi de veniturile petroliere, pentru unii dintre ei aceste venituri reprezentând 70-95% din încasările bugetare. În cadrul organizaţiei, liniile de fractură multiple (țări bogate/țări sărace, sau țări arabe/non-arabe) fac dificil orice consens şi punerea în practică a unei politici coerente. Absenţa disciplinei este caracteristică acestor membrii.

Arabia Saudită domină piaţa petrolieră cu 13% din producţia mondială şi 26% din resursele existente în lume. Producţia se concentrează la *Saudi Aramco* şi la *Chevron Texaco* (*off shore*). Oleoductul Yanbu asigură independenţa livrărilor de țiței, amenințată

¹⁶ Olivier de SCHUTTER, *Vers une nouvelle crise alimentaire*, în „Les Echos”, 11 Janvier 2011, http://www.les-echos.fr/11/01/2011/LesEchos/20845-041-ECH_olivier-de-schutter----vers-une-nouvelle-crise-alimentaire--.htm.

uneori de Iran în Strâmtoarea Ormuz. De aceea, în regiune s-au dispus impozante forţe navale SUA. Saudiții s-au remarcat printr-o politică de stabilitate, cu preţuri „rezonabile” (70-90 dolari/baril). Costul de producţie este de 1-3 dolari/baril, faţă de 5 dolari pentru zăcămintele *off shore*. Contestarea fundamentalistă persistă, chiar dacă nu reprezintă decât o ameninţare difuză, dificil de evaluat. Riscul de sabotare a instalaţiilor petroliere este mereu prezent, de exemplu în caz de revoltă a comunităţilor šiite, concentrate în Golful Persic, care reprezintă 10% din populaţie.

Pe lângă Arabia Saudită, în domeniul petrolier al OPEC se remarcă Venezuela, Iranul şi Irakul, dar şi Federaţia Rusă, Norvegia şi Mexic ca state ce nu sunt membre ale acestei organizaţii. Toate statele bogate în hidrocarburi au dezvoltat companii puternice, prin intermediul cărora îşi promovează propriile interese şi influenţează jocurile energetice şi războiul economic pe plan regional şi internaţional.

Petroleos de Venezuela asigură Venezuelei locul 4 în exporturile de profil, cu o producţie de 4 milioane barili/zi. Prin intermediul acestei companii, Venezuela a exercitat presiuni asupra SUA şi a favorizat China. Menţionăm că, în decursul anilor, Venezuela a încheiat o alianţă cu Iranul. Regimurile populiste din cele două state nu pot recurge în realitate la arma energetică. Proiectele de cooperare economică sunt complicate din cauza depărtării geografice, care măreşte costurile schimburilor comerciale. Dacă, până în 2012, peste 180 acorduri bilaterale au fost semnate înainte de vizita preşedintelui iranian la Caracas, majoritatea nu s-au concretizat şi au o valoare simbolică. De exemplu, ambiţia de a crea o întreprindere energetică comună pentru a rivaliza cu marile grupuri petroliere occidentale este nerealistă, deşi, în domeniul energetic, cele două țări s-au opus SUA prin intermediul OPEC. Totuşi, Venezuela, ca şi Bolivia, au aderat în final la MERCOSUR (patronată de Brazilia).

Ambele țări cunosc un şomaj de masă. În Iran, şomajul este oficial de 10%, dar rata efectivă este mai mare, deoarece persoanele care lucrează cel puţin o oră pe săptămână sunt considerate ca fiind angajate. Țara a cunoscut o creştere demografică puternică în anii '80, dar economia iraniană este incapabilă să creeze locurile de muncă necesare pentru a face faţă acestei situaţii. Şomajul atinge, aşadar, o populaţie tânără şi mai bine formată profesional. În Venezuela, rata oficială a celor fără un loc de muncă este de 8%, dar economia informală continuă să sporească şi reprezintă aproape 60% din locurile de muncă declarate.

Cele două țări au deficite bugetare, inflație și subvenționări ale produselor de bază: în Iran, în pofida creșterii exporturilor petroliere, deficitul bugetar s-a mărit continuu din 2005. Subvențiile costă statul, în medie, 100 miliarde dolari pe an. Economiiștii iranieni recomandau măsuri pentru limitarea șocului inflaționist legat de creșterea prețului petrolului. Totuși, guvernul nu încetează să crească cheltuielile datorate veniturilor petroliere, pentru a limita contestările revelate de ultimele alegeri prezidențiale.

Federația Rusă uzează în mod conștient de controlul resurselor energetice pentru a-și asigura o influență în politica de putere din spațiul ex-sovietic și european sau la nivel internațional. Gazprom constituie instrumentul cel mai adecvat pentru „manevrele” energetice ale Rusiei. Compania rusească, deși este un agent economic obișnuit, reprezintă un puternic instrument de presiune politică¹⁷. Gazprom livrează gaze naturale în peste 30 de state din Europa și CSI¹⁸. Începând cu anul 1990, Moscova a oprit sau a amenințat adesea cu întreruperea livrărilor de gaze spre unele țări ex-sovietice, ca urmare a unor aspecte politice (mișcări de independență, atitudini pro-occidentale), economice (prețuri, datorii, cedare control energetic) sau chiar militare (retragerea trupelor ruse). Poziția monopolistă permite Moscovei să-și atingă unele obiective politice și economice prin intermediul unor acțiuni de blocare a tranzitului de energie, creșteri ale prețului gazelor naturale pentru unele state sau redirecționarea tranzitului de gaze prin Northstream.

3.2. Asaltul Chinei asupra materiilor prime

R. P. Chineză a decis, între 1978-1989, să treacă la o economie socialistă de piață, sub controlul ferm al Partidului Comunist. Până în 1990, s-au încurajat IMM-urile și s-au acceptat investitori străini. S-a menținut controlul prețurilor produselor de primă necesitate. Din 1990-1992 sectorul industrial de stat s-a redus de la 73% din producție la 35%. Deng Xiaoping a fost liderul care a impus acest nou sistem de inspirație neokeynesiană. S-au creat pentru atragerea capitalului străin și a multinaționalelor (cu scutiri de taxe și regim de liber schimb). Exporturile au trecut pe primul plan, China ajungând „atelierul lumii”.

În aceste condiții, China a devenit un consumator

17 Cristian BĂHNĂREANU, „Arma energetică” în contextul relațiilor internaționale ale începutului de secol XXI, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007, pp. 39-41.

18 Gazprom, *Gazprom in Foreign Markets*, <http://www.gazpromquestions.ru/en/foreign-markets/#c150>.

major de materii prime. Sub presiunea gigantului economic și demografic chinez au crescut prețurile la hidrocarburi, dar și la bauxită, fier, cupru sau aur. China are o abordare mercantilistă, spre deosebire de liberalii occidentali, fixați pe regulile de piață. Beijingul și-a creat parteneriate strategice cu statele interesate, mai ales în Africa. China nu condiționează politic contractele. Există deja state care depind de importurile chineze (state emergente).

Mineralele strategice au devenit, în ultimii ani, deosebit de importante pentru dezvoltarea tehnologică și economică, cele mai căutate fiind: titanul (aeronautică, blindaje, submarine, aliaje etc.), germaniul (electronică avansată), magneziul (explozivi), platina (contacte și conductoare pentru avioane, circuite cu contacte rapide), molibdenul (aliaje), cobaltul (chimie nucleară), niobiul/colombiul (aliaje speciale). Alte metale sunt considerate a avea o importanță strategică și mai crescută. Este vorba de pământurile rare. Un chimist suedez, Carl Axel Arrhenius a descoperit, în secolul XIX, existența acestor pământuri rare, dar americanii au fost primii care le-au utilizat. Mina Mountain Pass din California a fost mult timp un loc important de exploatare a mineralelor. Totuși, exploatarea sa nemaifiind rentabilă din cauza concurenței chineze și exigențelor problemelor de mediu, s-a decis închiderea sa în anul 2002.

În realitate, „pământuri rare” reprezintă o denumire inadecvată, deoarece ele nu sunt tocmai rare ca elemente prezente în scoarța terestră. Totuși, ca și alte minerale, dificultatea rezidă în faptul că se găsesc rareori în concentrație suficientă pentru o exploatare rentabilă. Pământurile rare sunt râvnite deoarece conțin 17 elemente, din care 15 sunt din familia lantanidelor (ceriu, europiu, samariu) și alte două elemente (scandiu și ytriu) pot fi adăugate acestei liste datorită proprietăților chimice similare. Întrebunțările lor sunt numeroase în era tehnologiilor de vârf din „industria verde”. Se pot cita multiple exemple de utilizare: catalizatori pentru îmbunătățirea consumului de benzină la automobile; fibre optice; super-aliaje militare și civile; tratarea apei; energie nucleară; coloranți; magneți pentru vehicule motorizate și turbine eoliene; refrigerare magnetică; ecrane cu plasmă; calculatoare și telefoane mobile; lasere; imagistică medicală; aparate de vizionare nocturnă.

China controlează 97% din producția mondială și 60% din rezervele exploatabile cunoscute. China dispune de mine în Mongolia interioară.

Și alte țări posedă pământuri rare, precum Canada, SUA, Australia și Vietnam. „Pentru a mări temerile țărilor occidentale, China a ordonat diminuarea cu 72% a exporturilor de pământuri rare la sfârșitul anului 2010. A interzis orice export în Japonia ca represalii în urma unui accident în jurul Insulelor Senkaku-Diaoyu, în septembrie 2010. China a dat impresia utilizării resurselor sale naturale ca armă. De atunci, piețele au reacționat și prețul pământurilor rare a crescut semnificativ. Gestul Chinei a deșteptat și clasa politică americană, care a început să-și pună probleme în privința pericolelor unei dependențe față de China”¹⁹. China ar putea chiar să interzică total exporturile până în 2015. SUA dispun de rezerve modeste, dar exploatarea zăcămintelor s-a închis din cauza unei mai bune competitivități sud-americane. Ar putea redeschide anumite exploatari din motive strategice. Este o marjă de manevră de care Europa nu dispune.

Chinezii au încercat să cumpere *Unocal* – întreprindere petrolieră americană cu sediul în California, însă nu au reușit să achiziționeze *Lynas Corporation* din Australia. Totuși, în Australia s-au achiziționat 25% din acțiunile *Arafura Resources*, întreprindere angajată în prospectarea pământurilor rare. În 2013, trebuia deschisă o mină cu o producție anuală estimată la 20% din necesarul la nivel planetar. În 1995, două societăți chineze au cumpărat întreprinderea americană *Magnequench*, fabricant de magneți pentru automobile pe bază de pământuri rare. Chinezii trebuiau să păstreze întreprinderea în Indiana timp de cel puțin cinci ani. La expirarea acestui termen, chinezii au plecat și au transferat producția în China.

„Țările occidentale au tendința de a privi China cu o anumită teamă. De fapt, China are de menținut o creștere importantă și trebuie neapărat să asigure și să-și securizeze sursele de aprovizionare, lucru valabil pentru metale, dar și pentru hidrocarburi. În cazul pământurilor rare, problema este mai puțin stringentă, deoarece deține controlul cvasimonopolist asupra exploatării resurselor. China caută să atragă cât mai multe întreprinderi de transformare a mineralelor strategice pe teritoriul său pentru a crea plusvaloare din resursele sale și nu poate fi blamată pentru aceasta. Problema este modul în care o face. Subevaluarea yuanului și dumpingul materiilor prime sunt doar două exemple. China caută să scadă prețurile pentru a slăbi concurența și a determina societățile străine să se stabilească în China din motive legate de

costuri. Locurile de muncă sunt create pentru chinezi și permit țării să câștige un avantaj important în cursa pentru resurse. Aceste constrângeri explică politica pe termen lung a liderilor chinezi, politică ce începe să dea roade. Restrângerea exporturilor de pământuri rare poate fi văzută și ca o dorință de a frâna hemoragia de resurse și constituirea unei rezerve pentru a controla mai bine oferta și prețurile”²⁰.

Prin urmare, „modelul chinez” de dezvoltare, inspirat de boomul economic nipon și sud-coreean, a pus accent pe coordonarea de către stat a economiei, centrată pe exporturi. China s-a bazat, în strategia se de anulare a decalajului economic față de Occident, pe zonele economice speciale și atragerea de investiții străine. Ca și Japonia, statul chinez a promovat o expansiune comercială obsesivă. Dezvoltarea „uluitoare” a Chinei se explică și prin diferitele forme de „asistență” primite din partea SUA și a altor puteri occidentale. Se adaugă rolul foarte important al multinaționalelor, care acoperă 59% din exporturile chineze, 39% din exporturi provin din firme cu capital străin și 20% din firme mixte.

Concluzii

La începutul secolului XXI, războiul economic și competiția pentru materii prime sunt inseparabile. Marile companii transnaționale și multinaționalele caută să-și depășească concurenții și să câștige zone mai mari din cerere. În timp ce piața se aglomerează, se constată că se reduc creșterea și profiturile. Firmele concurente analizează structurile fundamentale ale domeniilor de activitate și identifică pozițiile strategice de pe piață, bazate pe costuri reduse, avantaje competitive, nișe de piață etc.

La fel de semnificativă este relația dintre competiție, război economic și sistemul de relații internaționale. Schimbările din acest sistem sunt clare și depind și de ascensiunea BRICS (Brazilia, Rusia, India, China, Africa de Sud) sau a altor țări emergente. Cu toate acestea, SUA și UE rămân puterile economice dominante, poziția lor putând să fie, parțial, concurată doar de China.

Relațiile dintre state – inclusiv în epoca mondializării – se raportează în primul rând la puterea lor politică, militară și economică. Conceptul de putere economică se asociază inclusiv cu cele de dominație și dependență. Prin urmare, ariile economice locale, regionale și cea globală sunt străbătute de procese de concurență și competiție. Concurența se manifestă prin acțiunea mai multor firme pe o piață cu resurse

19 Christophe-Alexandre PAILLARD, *op. cit.*, 2011, p. 233.

20 *Ibidem*, pp. 234-235.

limitate (sunt mai mulți actori economici care folosesc aceeași materie primă și activează simultan pe piață). Competiția economică se desfășoară cu precădere între economiile statelor. Există parteneri-concurenți și aliați-adversari. La nivel geoeconomic, competiția se manifestă între blocuri economice și chiar în interiorul lor. Elementul central al competiției economice rezidă în competitivitatea economică.

În opinia noastră, rămâne de stabilit la ce prag competiția economică evoluează spre conflict economic sau economico-militar și, mai ales, când competiția normală dintre economii se transformă în război? Pe timp de „război militar”, acest prag este clar definit. În perioadele de pace de după 1945, competiția și războiul economic se întrepătrund adeseori. Se pare că unele state occidentale percep China și țările emergente drept „inamici” sau adversari politico-economici. Se aplică și în acest caz teza că interesele naționale „comandă” raporturile dintre toate statele deținătoare de suveranitate. Interesele naționale se traduc în scopuri și obiective politice și de altă natură și fixează acțiunea statelor și raporturile dintre ele. În cadrul intereselor naționale, interesele militare, de securitate și cele economice sunt prioritare.

BIBLIOGRAFIE:

1. BARTA, Peter; SPIREA, Nina; MODREANU, Ileana; PITI, Marius, *Promovarea antreprenoriatului ca factor cheie pentru dezvoltarea economică*, octombrie 2012, Fundația Post-Privatizare.
2. BĂHNĂREANU, Cristian, „*Arma energetică în contextul relațiilor internaționale ale începutului de secol XXI*”, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007.
3. BOSSERELLE, Éric, „*La guerre économique, forme moderne de la guerre?*”, în *Revue Française de Socio-Économie*, No. 2 (8), Paris, La Découverte, 2011.
4. DOBBS, Richard; REMES, Jaana; SMIT, Sven; MANYIKA, James; WOETZEL, Jonathan; AGYENIM-BOATENG, Yaw, *Urban world: The shifting global business landscape*, McKinsey Global Institute, October 2013.
5. GERANPILON, Juliana, „*Economic Warfare in Defense of Liberty*”, în *Reason Papers*, No. 10, Reason Foundation, Spring 1985.
6. HARBULOT, Christian, *L'étude de la guerre économique et des problématiques associées*, Documento de Opinión, Instituto Español de Estudios Estratégicos, 27 junio de 2013.
7. JACOB, Yvon; GUILLON, Serge, *En finir avec la mondialisation déloyale!*, Ministère de l'économie, des finances et de l'industrie, Paris, Janvier 2012.
8. LIANG, Qiao; XIANGSUI, Wang, *La guerre hors limites*, Payot et Rivages, Paris, 2003.
9. LUTTWAK, Edward N., *Le rêve américain en danger*, Paris, Editeur: Odile Jacob, 1995.
10. MARCUSEN, James R., „*Factor movements and commodity trade as complements*”, în *Journal of International Economics*, Volume 14, Issues 3–4, May 1983.
11. PAILLARD, Christophe-Alexandre, *Les nouvelles guerres économiques*, Éditions Ophrys, Paris, 2011.
12. REVEL, Claude; PEDRONLIU, Isabelle, *La diplomatie exportatrice des Etats-Unis*, Observatoire du Marché International de la Construction, Paris, 1997.
13. SCHUTTER, Olivier de, „*Vers une nouvelle crise alimentaire*”, în *Les Echos*, 11 Janvier 2011, http://www.lesechos.fr/11/01/2011/LesEchos/20845-041-ECH_olivier-de-schutter-----vers-une-nouvelle-crise-alimentaire--.htm.
14. ȘTEFAN, Daniel; DUMITRACHE, Roxana; BĂHNĂREANU, Cristian, *Antreprenoriat, competiție și război economic*, București, Editura UCDC, 2014.
15. Gazprom, *Gazprom in Foreign Markets*, <http://www.gazpromquestions.ru/en/foreign-markets/#c150>.
16. „*Guerre économique: débat, réalité et perspectives*”, în *Géoéconomie*, No. 45, Institut Choiseul, Paris, Printemps 2008.
17. Ministry of Defence, *Economic intelligence in a global world*, Strategic Dossier 162 B, Spanish Institute for Strategic Studies, February 2014.

POATE REPREZENTA „PRIMĂVARA ARABĂ” O AMENINȚARE REALĂ LA ADRESA EUROPEI?

Dr. János BESENYŐ*

Lucrarea își propune să analizeze originile „Primăverii Arabe” în Africa de Nord și să prezinte o imagine de ansamblu a evenimentelor, cu scopul de a oferi posibile răspunsuri la întrebarea din titlu, și anume dacă „Primăvara arabă” reprezintă o amenințare reală pentru Europa sau nu. Având ca punct de referință Tunisia, Libia și Egipt, trei țări nucleu ale temei de cercetare, aceasta oferă cea mai bună oportunitate și probabil cele mai potrivite exemple de a arăta natura și dinamica unică a „Primăverii arabe”: Tunisia ca punct de start al revoluțiilor, și Libia și Egiptul, unde dictaturile stabile, care se credeau a fi fără sfârșit, s-au prăbușit într-un timp relativ scurt, ducând în cele din urmă la rezultate diferite. Ca o concluzie, studiul nu oferă doar propriile sale constatări, ci ridică și mai multe întrebări la care se așteaptă răspuns. Acțiunea singulară realizată de un anonim într-un oraș tunisian de provincie a schimbat istoria țării, și apoi a declanșat un efect de domino, care a provocat reorganizarea întregii regiuni și a însăși Lumii Arabe, deși adevăratul rezultat rămâne încă sub semnul întrebării.

Cuvinte-cheie: „Primăvara arabă”, terorism, Africa de Nord, Libia, Egipt, Tunisia.

Introducere

În ultimii trei ani, un mare număr de articole și studii au fost publicate cu privire la fenomenul intitulat

„Primăvara arabă” sau “Revoluția Facebook”¹, deși adevărata sa natură încă nu este clară pentru mulți. În articolul de față, încerc să identific cauzele care au declanșat „Primăvara arabă”, ce se întâmplă în prezent în lumea arabă și care pot fi consecințele pentru Europa, inclusiv pentru Ungaria.

Seria demonstrațiilor din ce în ce mai violente care au loc în zona Africii de Nord și a Orientului Mijlociu au fost rezultatele proceselor interconectate. Situația a fost creată parțial de cauze economice și sociale. Aproape toți șefii de state care au condus țările arabe până în 2011 au venit la putere în anii ‘60 și ‘70, după ce i-au înlăturat pe predecesorii ineficienți și corupți². Cu toate acestea, după un timp, ei au devenit la fel ca predecesorii lor și și-au creat propria cleptocrație. La acea vreme, beneficiile din rezervele de petrol recent descoperite păreau fără sfârșit, și prin urmare aproape toată lumea primea o parte din ele. Cu toate acestea, sistemul era imposibil de menținut pentru mult timp, iar populația devenise complet saturată de regimurile complet corupte care nu puteau preveni pauperizarea clasei de mijloc, care a luat naștere între anii ‘60 și ‘80, deoarece veniturile naționale, într-o continuă scădere, erau cheltuite pentru menținerea propriei bunăstări a elitei conducătoare și a vasalilor lor. În consecință,

1 Rebeca J. ROSEN, „So, was Facebook responsible for the Arab Spring after all?”, în *The Atlantic*, <http://www.theatlantic.com/technology/archive/2011/09/so-was-facebook-responsible-for-the-arab-spring-after-all/244314>, accesat la 22.10.2013.

2 P. R. KUMARASWAMY, *Uprisings in the Arab world, options for GOI*, pp. 3-6, http://www.idsa.in/system/files/IB_ArabWorld.pdf, accesat la 23.10.2013.

*Lt. Col. János BESENYŐ, lector dr. la Colegiul de Afaceri „Wekerle Sandor”, este șeful Grupului de Dezvoltare a Doctrinei și Concepției din Centrul de Doctrină și Instrucție al Forțelor Armate Ungare. E-mail: beseny.janos@gmail.com

masele au protestat în stradă și, atunci când autoritățile au răspuns într-un mod greșit, oamenii au devenit conștienți de adevărata lor putere. Printre problemele care afectează aceste țări se numără populația prea numeroasă, creșterea proporției generației tinere (15-25 ani) față de populația activă lucrătoare, creșterea ratei șomajului, desertificarea, lipsa apei potabile și a hranei, toate agravate de criza economică mondială. Reformele economice inițiate de conducerea politică s-au dovedit fără succes. Mai mult decât atât, acestea au crescut polarizarea financiară a societății³. Între timp, fondurile transferate din străinătate de către muncitorii arabi au scăzut pentru că mulți dintre ei și-au pierdut locurile de muncă. Inițial, demonstrațiile au fost generate în principal de problemele economice și sociale, apoi au apărut radicalii musulmani bine organizați care au înlocuit grupurile mai mari. (de exemplu, creștinii copti din Egipt) și s-au transformat în actori guvernamentali⁴.

În mod natural, și alți factori au contribuit la intensificarea evenimentelor, de exemplu tribalismul, unde liderii regimurilor existente și-au ținut departe aproape toate triburile de la putere, mai puțin pe ale lor. În Africa de Nord, procesul decizional se bazează pe interesele tribului și ale clanului în locul platformelor politice comune și valorilor; iar „câștigătorul ia totul”. În plus, interesele marilor puteri și ale altor națiuni apar de asemenea în aceste conflicte.

Lumea nu mai este bipolară și ordinea globală cetrată pe America nu mai este valabilă, pe măsură ce puteri regionale ca Turcia, Brazilia, China, India sau Iran sunt din ce în ce mai capabile să-și reprezinte propriile interese – chiar și împotriva Statelor Unite ale Americii. În Libia, de exemplu, Italia și China și-au pierdut pozițiile din cauza schimbărilor din țară, în timp ce influențele Regatului Unit și Franței par să fie mai puternice. Organizațiile musulmane câștigă în continuare putere, deși s-au alăturat demonstrațiilor cu ceva întârziere, însă mai apoi au preluat controlul. Înainte, astfel de organizații nu puteau să funcționeze

3 ***, „Spring Tide, Will the Arab risings yield democracy, dictatorship or disorder?”, A report from the Economist Intelligence Unit, *The Economist*, pp. 25-27, http://pages.eiu.com/rs/eiu2/images/Arab_Spring_Tide_Whitepaper_Jun2011.pdf, accesat la 23.10.2014.

4 Maria Cristina PACIELLO, *The Arab Spring: Socio-economic Challenges and Opportunities*, pp. 2-6, <http://www.iai.it/pdf/DocIAI/iai1115e.pdf>, accesat la 23.10.2013; Marie MOELLER, *Economic Voting and Economic Revolutionizing? The Economics of Incumbency Changes in European Democracies and Revolutionary Events in the Arab World*, pp. 17-20, <http://econstor.eu/bitstream/10419/52733/1/678816808.pdf>, accesat la 23.10.2013.

în mod legal, dar mișcările începute de revoltele alimentare le-au oferit oportunitatea să izbucnească și, chiar mai mult, să vină la putere. Acest lucru a avut loc în Tunisia și Egipt, unde acestea au devenit actori guvernamentali. De asemenea, persoanele care au legături cu organizații teroriste sau cu implicare directă în actele de terorism anterioare au luat poziții de conducere.

După incertitudinea inițială, Occidentul a avut o atitudine pozitivă față de evenimente, dar mai târziu a devenit clar faptul că cei mai mulți demonstrați nu au avut adevărate sentimente pro-occidentale⁵. În mod normal, niciun sistem unificat nu poate fi aplicat țărilor implicate în demonstrații, deoarece procesele care le influențau erau foarte diferite, însă o parte din probleme erau foarte similare. Din acest motiv, este imposibil să găsim o singură cauză principală care are la bază „Primăvara arabă”, deoarece izbucnirea sa a fost cauzată de o sumedenie de probleme existente. Mass-media a avut un rol incontestabil în demonstrații, deoarece a putut influența atât desfășurarea acțiunilor, cât și opinia publică⁶. Cu toate acestea, sunt mulți factori importanți în acest rol, lăsând la o parte faptul că masele musulmane sunt mult mai afectate de relațiile lor sociale și liderii religioși decât de mass-media⁷.

1. Consecințele „Primăverii arabe” și răspunsurile generate

Evenimentele „Primăverii arabe” rezultate din „revoluția de iasomie” au luat prin surprindere întreaga comunitate internațională și au răspândit euforie în întreaga lume musulmană. Regimurile autoritare, care conduseseră aceste țări timp de zeci de ani, au fost considerate ca piloni solizi și fondatori ai stabilității în teritoriul prăbușit peste noapte. Inițial, toate demonstrațiile „Primăverii arabe” au început din interior și nu au avut sentimente anti-occident sau anti-Israel: populația din Tunisia, Egipt, Libia, și

5 P. R. KUMARASWAMY, *op. cit.*

6 Philip N. HOWARD, Aiden DUFFY, Deen FREELON, Muzammil HUSSAIN, Will MARI, Marwa MAZAIID, *Opening Closed Regimes*, http://pitpi.org/wp-content/uploads/2013/02/2011_Howard-Duffy-Freelon-Hussain-Mari-Mazaid_pITPI.pdf, accesat la 22.10.2013.

7 Sara REARDON, „Was the Arab Spring really a Facebook revolution?”, în *New Scientist*, <http://www.newscientist.com/article/mg21428596.400-was-the-arab-spring-really-a-facebook-revolution.html>, accesat la 22.10.2013; Ben FLANAGAN, „Facebook revolution ‘a myth’ critics say”, <http://www.thenational.ae/business/media/facebook-revolution-a-myth-critics-say>, accesat la 23.10.2013.

alte țări s-a săturat de slăbiciunea și corupția liderilor lor și a avut ca scop realizarea reformelor sociale din cadrul schimbării regimului intern. O parte din liderii autoritari au fost răsturnați – mai devreme sau mai târziu – în timp ce alții erau forțați să facă anumite concesii, pe măsură ce lumea privea cu nerăbdare performanța entuziasmului revoluționar.

În Algeria, au avut loc demonstrații pașnice și ar fi putut fi cu ușurință mai radicale, dar guvernul a reușit să manevreze radicalii, astfel încât, în prezent, în țară să fie pace. Restul depinde în mare măsură de acela care va fi ales de către forțele armate ca succesor al președintelui Bouteflika și de politica sa.

O situație similară a luat contur și în Maroc, unde regele a rămas la putere după ce a făcut câteva concesii – mici schimbări la guvern.

În Tunisia și Egipt, guvernele anterioare au fost răsturnate ca urmare a demonstrațiilor pașnice, dar în urma acestor evenimente, situația din cele două țări a luat cursuri diferite. Tunisia, unde exista teama că partidele islamiste ar putea câștiga teren, a reușit să realizeze o anumită stabilitate prin utilizarea mijloacelor guvernamentale.

Egiptul nu a fost atât de norocos. Forțele unite anterior împotriva președintelui Mubarak s-au luptat între ele și partidele politice islamiste, care nu au luat doar președinția, dar și 70% din locurile din Parlament, au crezut că pot face aproape orice își doresc⁸. Restul grupurilor de interese nu au acceptat o astfel de situație și au organizat mai multe demonstrații împotriva lui Mohamed Morsi și a aliaților săi. Chiar dacă președintele Morsi a fost susținut de Frăția Musulmană și a fost invitat la dialog în scopul păcii și al stabilității, demonstrațiile de masă au fost împotriva lui până când armata a intervenit, l-a dat jos de la putere pe Morsi printr-o lovitură de stat la începutul lunii iulie 2013, la numai câteva zile după împlinirea unui an de la alegerea sa ca președinte. În următoarele zile, a fost instalat un guvern interimar – în mod surprinzător, fără implicarea ofițerilor militari de rang înalt – cu Adly Mansour, președinte al Curții Constituționale Supreme în calitate de președinte interimar până în momentul în care vor putea avea loc alegeri președințiale. Chiar dacă motivul pentru înlăturarea lui Morsi a fost de a realiza stabilitatea și de a pune capăt protestelor de stradă și a conflictelor armate, Morsi refuză să accepte situația actuală și se

consideră singurul președinte legitim. La jumătatea lunii ianuarie 2014, guvernul Mansour a adoptat o nouă constituție care a fost susținută anterior de 98.1%, deși la un public destul de redus – 38.6%, dar la aproape numărul dublu de suporterți comparând cu „constituția Morsi” din 2012⁹.

În Libia, după ce J. Christopher Stevens, ambasadorul Statelor Unite în Libia, a fost omorât la mijlocul lunii septembrie 2012, prim ministrul ales, Mustafă A. G. Abushagur, a fost susținut în urma celei de-a doua încercări de a obține aprobarea parlamentului pentru guvernul său. O săptămână mai târziu, pe 14 octombrie, 2012, Congresul Național General (CNG) l-a ales pe Ali Zeidan, fostul membru CNG, pentru a fi prim-ministru și l-au aprobat pe el și cabinetul său.¹⁰ Ulterior, consensul politic părea să sprijine stabilizarea politică a țării, deși performanța guvernului a fost destul de slabă și mulți experți au prevăzut divizarea țării în mai multe părți.

Problema fundamentală – și baza dezacordurilor – este modul de construire a statului în Africa de Nord. Factorii externi au o influență din ce în ce mai slabă în formarea structurilor interne care par să se consolideze și lipsa rezultatelor din Irak sau Afganistan ne fac să ne întrebăm ce succes ar putea avea un astfel de proces. Între timp, actorii interni sunt împotmoliti în luptele pentru putere aparent fără sfârșit și, prin urmare, funcționarea acestor state este departe de a fi optimă. Cu toate acestea, Tunisia ar putea fi într-un fel un contraexemplu, deoarece Ennahda este în mod clar în favoarea statului secular și împotriva Shariei ca unică sursă a legislației. Stabilitatea politică este prezentată de adoptarea noii Constituții la sfârșitul lunii ianuarie 2014, aducând schimbări în țară, pe de o parte oferind femeilor mai multe drepturi, și pe de altă parte, declarând faptul că președintele tunisian ar trebui să fie islamic¹¹. De asemenea, unic în țară și în lumea islamică este faptul că mai mult de 20% dintre membri ambelor camere ale parlamentului sunt femei, într-un sistem politic de mai mult de 100 de partide.

9 Sarah EL DEEB, „Voters Overwhelmingly Back New Egypt Constitution”, http://www.nytimes.com/aponline/2014/01/18/world/middleeast/ap-ml-egypt.html?partner=rss&emc=rss&_r=0, accesat la 22.02.2014.

10 Ghaith SHENNIB, Marie-Louise GUMUCHIAN, „Libya congress approves new PM’s proposed government”, <http://www.reuters.com/article/2012/10/31/us-libya-government-idUSBRE89U18O20121031>, accesat la 23.02.2014.

11 George SADEK, „The Role of Islamic Law in Tunisia’s Constitution and Legislation – Post-Arab Spring”, <http://www.loc.gov/law/help/tunisia.php>, accesat la 22.02.2014.

8 Charles KRAUTHAMMER, „The Arab Spring is no Facebook revolution”, <http://www.humanevents.com/2012/07/12/charles-krauthammer-the-arab-spring-is-no-facebook-revolution/>, accesat la 23.10.2013.

Așadar, tendințele pot fi văzute ca îndreptându-se în direcția bună, chiar dacă Chokri Belaid, liderul opoziției de stânga și aspru critic din Ennahda, a fost ucis la începutul lunii februarie 2013.

2. Venirea la putere a partidelor politice islamiste și impactul lor asupra securității regionale și euroatlantice

De câteva decenii, Statele Unite ale Americii și statele din Europa încearcă să sprijine democratizarea țărilor arabe nord-africane prin prevenirea grupărilor islamiste de a obține puterea. Cu toate acestea, evenimentele din trecutul recent arată că eforturile au fost zadarnice, și chiar mai mult, după răsturnarea guvernelor anterioare – sprijinite de Occident – fostele partide musulmane ilegale sau semi-ilegale au devenit partide guvernamentale¹². Prin urmare, nu ar trebui analizată posibilitatea ca partidele politice islamiste să vină la putere, ci impactul acestui fapt asupra securității regionale și euroatlantice. Mai mulți analiști politici sunt de părere că nici Frăția Musulmană din Egipt, nici Ennahda din Tunisia nu vor radicaliza și că, în schimb, vor face compromisuri cu puterile occidentale. Astfel de opinii au la bază faptul că ambele organizații sunt mult mai moderate decât Salafistele radicale și sunt dispuse să coopereze cu noi. Din păcate, nu pot să fiu pe deplin de acord cu aceasta; poziția mea este susținută de istoria Frăției Musulmane sau de cea a Ennahdei, precum și de evenimentele din țările afectate de „Primăvara arabă”.

O parte din organizațiile islamiste care operează în Africa de Nord pot fi legate de Frăția Musulmană, din Egipt, care sprijină sistemul unui singur partid și introducerea Shariei¹³. Cu toate acestea, din diverse motive, aceste partide subliniau importanța reformelor democratice, a împărțirii puterii și a stabilirii jurisdicției independente la începutul anilor ‘90¹⁴. Parțial, acest lucru a avut ca scop distingerea lor

12 Tobias SCHUMACHER, „The EU and the Arab Spring: Between Spectatorship and Actorness”, in *Insight Turkey* Vol. 13, Number 3, 2011, pp. 107-119.

13 Raymond IBRAHIM, „Muslim Brotherhood: Impose Islam ‘step by step’”, <http://www.meforum.org/2995/muslim-brotherhood-impose-islam>, accesat la 21.10.2013; Winston PICKET, Mark GARDNER, „The book and the sword: The Muslim Brotherhood in Europe”, <http://www.axt.org.uk/HateMusic/Pickett%20&%20Gardner.pdf>, accesat la 21.10.2013.

14 The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, *The Muslim Brotherhood in the Arab world and Islamic communities in Western Europe*, http://www.terrorism-info.org.il/data/pdf/PDF_11_049_2.pdf, accesat la 24.10.2013.

de guvernele supresive „pro-occident” și câștigarea popularității în rândul acestor grupuri sociale care s-au opus regimului dintr-un motiv oarecare. Între timp, ei au încercat să-și păstreze suporterii conservatori subliniind faptul că, în ciuda sprijinului lor acordat programelor democratice, nu au devenit liberali și nu au oferit sprijin pentru extinderea drepturilor femeilor, și, în plus, nu au făcut niciun fel de concesii legate de regulile religioase. Interesant este faptul că ambele grupuri țintă au crezut această propagandă populistă și, în consecință, sprijinul partidelor și al organizațiilor politice islamiste a crescut în mod semnificativ în ultimii ani. În scopul de a calma Occidentul, retorica nu a fost axată pe importanța instituirii unui stat islamic, ci pe înființarea unui „stat civil și democratic cu baze islamice”, în care moscheea și statul (Islamul și democrația) să fie independente unul față de celălalt (dar nu politic și religios). Bineînțeles, dacă ele ar fi avut rol guvernamental, ar fi reprezentat o altă ideologie, așa cum atât Frăția Musulmană cât și Ennahda au încercat să obțină puterea într-un fel. Acesta trebuie să fi fost motivul pentru care, la începutul demonstrațiilor, partidele islamiste doar priveau evenimentele, alăturându-se mai târziu mișcărilor, și apoi au preluat conducerea relativ repede¹⁵.

3. Problemată legată de democrație, stabilitate, așteptări

În ciuda diverselor încercări de a prezenta caracterul revoluționar al „Primăverii arabe” și angajamentele democratice ale partidelor islamiste moderate, ar trebui luate în considerare unele fapte. De exemplu, ce cred musulmanii că este democrația și cum privesc europenii acest lucru? Cât de mult va influența Islamul relațiile noastre viitoare? Cât de stabile vor fi noile regimuri și cât de capabili vom fi să cooperăm cu ele? Dar ele vor dori oare să coopereze cu noi? În afară de sprijinul financiar, ce rol poate juca Uniunea Europeană în țările din Africa de Nord? Se vor menține actualele noastre relații economice? Pot fi ele dezvoltate în continuare? Poate fi folosită dependența energetică a țărilor europene, și la ce riscuri de securitate suntem supuși de apariția unor

[terrorism-info.org.il/data/pdf/PDF_11_049_2.pdf](http://www.terrorism-info.org.il/data/pdf/PDF_11_049_2.pdf), accesat la 24.10.2013.

15 Cynthia FARAHAT, „The Arab Upheaval: Egypt’s Islamist Shadow”, in *Middle East Quarterly*, Summer 2011, Vol. XVIII, Number 3, pp. 19-24, <http://www.meforum.org/2887/arab-upheaval-egypt-islamist>, accesat la 10.23.2013.

noi jucători în procesul decizional local și regional? La aceste întrebări se poate răspunde numai în cazul în care sunt acceptate anumite fapte despre lumea musulmană, fără a le idealiza.

Să începem cu *angajamentul arabilor față de democrație*. În 2006, John Esposito și Dalia Mogahed au realizat un studiu în câteva țări musulmane, iar rezultatele au dus la concluzii interesante. Majoritatea musulmanilor, deși au o atitudine pozitivă față de libertatea de exprimare și alte drepturi democratice, s-au declarat dispuși să accepte doar reguli religioase islamice în propriile țări¹⁶.

Acest lucru nu înseamnă acceptarea standardelor democratice ale lumii occidentale – pluralismul, recunoașterea drepturilor femeilor și ale minorităților, etc. Este motivul pentru care orice partid politic islamist cu fundamente religioase ar veni la putere, nu ar funcționa în conformitate cu standardele așteptate de SUA sau de Europa.¹⁷ În lumea occidentală, biserica și statul au fost separate oficial, lucru care nu ar putea avea loc în societățile musulmane, deoarece nu există niciun domeniu al vieții neinfluențat de religie. În cazul în care în lumea arabă se va demara vreun proces de democratizare, acesta ar fi posibil doar cu sprijinul

16 John L. ESPOSITO, Dalia MOGAHED, *Battle for Muslims' hearts and minds: The road not (yet) taken*, pp. 39-40 <http://media.gallup.com/WorldPoll/PDF/Esposito.pdf>, accesat la 24.10.2013.

17 Țările Europene au comis o greșeală atunci când, fără a avea cunoștințe adecvate despre lumea musulmană, au lansat programe pentru promovarea și implementarea democrației occidentale. În ultimele două decenii, activiștii pentru drepturile omului au organizat câteva campanii, punând accent pe drepturile individuale ale omului față de comunitatea locală (de stat) și au încercat să lanseze noi mișcări politice. Activitățile – care costă sume uriașe de bani – au avut rezultate slabe, deoarece nu au fost conștienți de modul de funcționare al societății civile locale. Există două expresii folosite de musulmani pentru societatea civilă: „ahli” și „madani”. „Ahli” se referă la rude și grupuri care locuiesc aproape unii de alții, având legături religioase. Acest lucru îi caracterizează mai bine pe musulmani, societatea lor fiind mult mai unită și coerentă decât societățile occidentale, nefiind influențată de „străini”; ei nu vorbesc limbi străine; nu au nevoie de niciun sprijin financiar extern și, deși oprimă femeile în sensul occidental al cuvântului, ele joacă un rol activ în societate. Deși societatea musulmană este suspicioasă la influența externă, ea nu este ostilă. „Madani” este folosit pentru societatea occidentală seculară, care este străină musulmanilor și, chiar și în Europa de Vest, ei vor să trăiască în conformitate cu propriile lor standarde sociale, generând frecvente conflicte între ei și comunitățile gazdă. Pentru detalii, a se vedea Amr ELSHOBAKI, Gemma Martin MUNOZ, *Why Europe must engage with political Islam?*, pp. 5-7, <http://www.iemed.org/publicacions/10papers5.pdf>, accesat la 19.10.2013.

liderilor musulmani religioși. Fără această susținere, eșecul este garantat, întrucât, potrivit organizațiilor islamiste radicale, democrația occidentală practică de europeni și americani este percepută drept ateism, deoarece pune voința oamenilor mai presus de voința a lui Dumnezeu. În opinia lor, democrația nu se deosebește de dictaturile seculare, susținute de SUA și de UE împotriva unor diferite grupuri teroriste musulmane¹⁸. Acesta este motivul pentru care „noii actori politici” din țările Africii de Nord privesc țările occidentale mai mult ca pe niște adversari – sau, în cel mai bun caz, aliați de nevoie – însă nu ca pe prieteni.

Afirmația se referă și la Frăția Musulmană din Egipt care, în ciuda faptului că a fost suprimată de către serviciile secrete ale regimului anterior cu asistența occidentalilor, a devenit un factor guvernamental după răsturnarea președintelui Mubarak. Liderii organizației au declarat de mai multe ori că ei au fost adepții tranziției democratice dar, de când au venit la putere, obținerea și păstrarea puterii cu orice preț și introducerea sistemului juridic islamic au fost mai importante decât orice altceva¹⁹. Pe baza acțiunilor, aceasta nu poate fi privită ca o organizație democratică. Dimpotrivă, după părerea mea, activitățile sale au o influență negativă asupra securității euroatlantice.²⁰ De exemplu, mai mulți membri ai Al Qaeda și-au început „cariera” în Frăția Musulmană, care are un rol fundamental în a pune bazele teologice pentru jihadul modern²¹. Ideile naziste au avut, de asemenea,

18 Puterile occidentale au stabilit o cooperare strânsă cu Egiptul, Tunisia, Maroc, Algeria, Mali, Mauritania și chiar mai mult, cu Libia împotriva Al Qaeda și organizațiile conexe, precum și pentru reducerea migrației ilegale. De dragul intereselor lor de securitate pe termen scurt, au acceptat conducerea liderilor autoritari antidemocratici, deoarece nu au încredere în procesul de democratizare al Statelor Arabe. Pentru detalii, consultați Oded ERAN, „The West Responds to the Arab Spring”, in *Strategic Assessment*, Vol. 14, No. 2, July 2011, p. 16.

19 Jerry GORDON, *No Blinders about Egypt under Muslim Brotherhood*, <http://www.meforum.org/3369/egypt-under-muslim-brotherhood>, accesat la 27.11.2013.

20 Nivelul de securitate la adresa securității Frăției Musulmane în țările europene este ilustrat în mod clar în lucrarea lui Lorenzo VIDINO, „The Muslim Brotherhood's Conquest of Europe”, în *Middle East Quarterly*, Winter 2005, pp. 25-34, <http://www.meforum.org/687/the-muslim-brotherhoods-conquest-of-europe>, accesat la 23.10.2013.

21 Glen BECK, „Glenn Beck on al-Qaida links to Muslim Brotherhood”, *Tampa Bay Times*, <http://www.politifact.com/truth-o-meter/statements/2011/feb/04/glenn-beck/glenn-beck-al-qaida-links-muslim-brotherhood/>, accesat la 24.10.2013; Toni JOHNSON, „Egypt's Muslim Brotherhoods”, Council on Foreign Relations, <http://www.cfr.org/africa/egypts-muslim-brotherhood/p23991>, accesat la 24.10.2013.

o influență foarte mare asupra Frăției, deoarece fondatorul mișcării Hassan al-Banna nu numai că a apreciat ideile lui Hitler și pe cele ale lui Mussolini, dar i-a considerat pe liderii naziști ca fiind modele de urmat²².

Frăția a menținut relații strânse cu organizația naționalist-fascistă a militantului Misr al-Fatat, fondată de Ahmed Hussein, care a funcționat ca Partidul Național Islamic din 1940. Președintele egiptean Gamal Abdel Nasser s-a alăturat Frăției mai târziu, când au apărut dezacorduri între aripa politică și cea militară – ducând astfel la despărțire în cadrul organizației – Nasser a înființat Asociația Ofițerilor Liberi, care a preluat puterea printr-o lovitură de stat în 1952. De atunci, cele două organizații au fost într-un permanent conflict, dar nu ca între o dictatură autoritară și seculară și o organizație islamistă, ci ca două grupuri similare din punct de vedere ideologic, cu trecut asemănător. Președinții egipteni cu trecut militar – Nasser, Sadat, apoi Mubarak – au reușit să convingă occidentul că ei sunt singurii care pot limita amenințarea islamistă, făcând ca SUA și statele europene să-i considere aliați moderați. De fapt, când președintele Mubarak a luat poziție împotriva organizațiilor islamiste în 1995, nu a condamnat la închisoare Frăția, care era un partid de opoziție în parlament, ci pe membrii grupărilor militante Salafiste (al-Takfir wa-i-Hijra, al-Gama'at al-Islamiya, și Tanzim al-Jihad). În același timp, președintele Mubarak a lansat acțiuni împotriva unei organizații din opoziție, Partidul Liberal Egiptean, pe care el l-a exclus din viața politică, în timp ce Frăției Musulmane i s-a permis să aibă 88 de reprezentanți în Parlament. Din aceste considerente, este clar de ce, la început, Frăția a refuzat să se alăture demonstrațiilor din stradă, spunând: „Frăția nu va participa la demonstrațiile de stradă anti-Mubarak ca forță sau organizație politică”²³. Alte câteva organizații islamiste i-au urmat exemplul și s-au alăturat demonstrațiilor doar atunci când prăbușirea regimului Mubarak devenise inevitabilă. Când forțele armate, în prealabil tot la conducere, „au preluat puterea”, au realizat o alianță cu Frăția și nu cu opoziția seculară sau cu creștinii copecți. În perioada de tranziție, era clar că reprezentanții regimului precedent și grupările islamiste vor opri cu

22 Cynthia FARAHAT, „The Arab Upheaval: Egypt's Islamist Shadow”, în *Middle East Quarterly*, Summer 2011, Vol. XVIII, No. 3, pp. 19-24, <http://www.meforum.org/2887/arab-upheaval-egypt-islamist>, accesat la 23.10.2013; David PATTERSON, *A Genealogy of Evil, Anti-semitism from Nazism to Islamic Jihad*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, pp. 129-139.

23 Cynthia FARAHAT, *op. cit.*

succes orice schimbare democratică reală, suprimând grupurile care o solicitau, ceea ce a dus la venirea la putere a Frăției²⁴.

Deși Ennahda este un partid islamist moderat, performanțele sale nu au fost foarte încurajatoare. În 1979, de exemplu, organizația a sprijinit atacul asupra Ambasadei SUA din Teheran și, în anii '80, a participat la patru atacuri împotriva unor hoteluri din Tunisia. Ulterior, în 1991, membrii săi au lansat un atac la sediul central al partidului de guvernământ tunisian, unde au linșat un om²⁵. În același an, a fost organizată o conferință de patru zile de către politicieni musulmani de nivel înalt și de lideri religioși din Khartoum, Sudan. Printre participanți nu a fost doar Rashid al-Ghannoushi, ci și Ibrahim Shukri, liderul Frăției musulmanilor din Egipt, dictatorul militar afgan Gulbuddin Hekmatyar, Abassi Madani, liderul Frontului Salvării Islamice Algeriene și George Habbas, reprezentând Frontul Popular pentru Eliberarea Palestinei. Gazda participanților la conferință a fost vice-președintele Sudanului, Hassan al-Turabi. Participanții au aprobat un manifest cuprinzând șase puncte, în care au declarat că „oricare ar fi puterea Americii și a Occidentului”, în urma Războiului din Golf, „Dumnezeu este mai mare”²⁶. De asemenea, au fost discutate probleme legate de liberalism și democrație și s-a ajuns la concluzia că acestea ar putea fi acceptate numai în conformitate cu legea islamică. Pluralismul politic a fost de asemenea privit ca acceptabil numai în cazul în care este limitat sau subordonat regulilor religioase. Manifestul a fost formulat clar: islamismul continuă lupta împotriva democrațiilor occidentale până când poate fi înființat statul lor islamic „pur” idealizat. Din acest motiv, ei găsesc ca fiind acceptabil orice mijloc, întrucât „scopul scuză mijloacele”, ceea ce permite acte inacceptabile pentru democrațiile occidentale²⁷. De exemplu, actualul lider al Ennahdei și-a încurajat adepții să desfășoare atacuri împotriva unor ținte occidentale în timpul primului Război din Golf. Cu toate acestea, liderii occidentali ar tolera mai degrabă partide politice islamiste în guvern decât în opoziție, deoarece, în cel de-al doilea caz, ele pot crea probleme

24 ***, *The Egyptian elections: A preliminary political assessment of the post-Mubarak era*, The Henry Jackson Society, <http://www.henryjacksonsociety.org/cms/harrier-collectionitems/EgyptFuture2.pdf>, accesat la 25.10.2013.

25 Anneli BOTHA, *Terrorism in Tunisia*, <http://www.issafrica.org/pgcontent.php?UID=19718>, accesat la 24.10.2013.

26 Judith MILLER, „The Challenge of Radical Islam”, în *Foreign Affairs*, Spring 1993, pp. 43-44.

27 *Ibidem*.

semnificative oricărui nou guvern²⁸. Cazul Algeriei este un exemplu bun în acest sens: în 1992, islamiiști au câștigat alegerile ale căror rezultate au fost anulate de către forțele armate, care nu doreau colaborarea cu ei. Acest eveniment a fost urmat de o perioadă lungă de 16 ani de război civil, în care islamiiști nu au luptat numai împotriva forțelor guvernului, ci și împotriva civililor nevinovați, luând viețile a zeci de mii de oameni.

Mulți susțin că nu au fost schimbări semnificative în statele nord-africane, dovada fiind faptul că cea mai mare parte a fostei elite din Tunisia, Egipt și Libia a reușit să-și păstreze puterea și – în special pentru propria lor supraviețuire politică – oferă sprijin partidelor islamiste împotriva forțelor care cer schimbări democratice autentice.

Nici situația economică nu pare să fie mai bună. Chiar înainte de demonstrații, Africa de Nord se confrunta cu serioase probleme economice. În anii '90, creșterea sa economică anuală a fost cu puțin peste 3%, între 1980 și 2010 PIB-ul a crescut cu doar 0.5% pe an, în timp ce, în țările în curs de dezvoltare, acesta era de 3%. Potrivit Băncii Mondiale, creșterea economică din 2011 din țările arabe nu a fost mai mare de 3.6%, dar această estimare a fost redusă dramatic mai târziu din cauza scăderii profitului din industria turismului. Acest lucru este destul de semnificativ, deoarece turismul generează 13-16% din PIB²⁹. În plus față de industria turismului, o criză semnificativă a lovit și sectorul financiar și industria construcțiilor. Industriile din Libia, Tunisia, și Egipt sunt ruinate, și populația lor este mai săracă decât în urma cu câțiva ani. Acest lucru generează probleme grave în cazul ultimelor două națiuni, deoarece ele nu au rezerve uriașe de petrol, cum are Libia. Având în vedere incertitudinile de aproape doi ani, investitorii iau mai degrabă poziția de expectativă decât să-și riște banii.

28 Unii politicieni cred că dacă fostele grupuri extremiste ar avea sarcini guvernamentale, atunci s-ar schimba din cauza responsabilității și ar deveni membri ai societății care respectă legea. Această opinie este ilustrată cu membri IRA, care s-au unit după ce a fost semnat acordul și s-a renunțat complet la lupta armată. Cu toate acestea, un astfel de model nu a fost realizat cu vreo organizație musulmană. Fatah și Hamas din Palestina sunt modele adecvate ale acestui tip de comportament pentru că dețin propriile lor teritorii și puternic sprijin financiar, nefiind încă dispuși să renunțe la comiterea de acte teroriste împotriva Israelului.

29 Elena IANCHOVICHINA et al., *World Bank, Middle East and North Africa Region. Regional Economic Update. May 2011. MENA facing Challenges and Opportunities*, pp. 4-6, http://siteresources.worldbank.org/MENAEXT/Resources/EDP_MNA_2011.pdf, accesat la 04.06.2014.

Pe baza celor expuse, pare clar că obiectivul principal al populației era să prevină moartea din cauza foametei și nu extinderea drepturilor politice, în timp ce clasa mijlocie (personalul obișnuit din cadrul diverselor firme, companii, comercianți și funcționari publici), – motorul demonstrațiilor – avea ca scop stoparea scăderii nivelului lor de trai. Cu toate acestea, ca urmare a ratei inflației actuale și a creșterii dramatice a prețurilor la produsele alimentare din import, acest lucru nu pare posibil.

Pentru majoritatea oamenilor înfometăți, democrația și dictatura nu diferă foarte mult. Prin urmare, autoritățile care conduc statele arabe încearcă să păstreze prețurile scăzute la produsele alimentare și să creeze cât mai multe locuri de muncă. Totuși, din cauza lipsei de fonduri, acest lucru este posibil doar temporar, ducând, cu timpul, la ieșirea în stradă a și mai multor mase disperate. Încercările de reformă economică efectuate pe baza unor modele occidentale au adus doar un ajutor temporar pentru aceste țări, apoi a urmat o lipsă și mai mare de venituri. Dacă țările Africii de Nord nu elaborează un model nou și de succes pentru reformele economice, atunci regiunea va ajunge într-o situație similară celei din 2011.

Este unanim acceptat faptul că o serie de modificări ar putea fi vitale pentru crearea unei Africi de Nord sigure, cum ar fi stabilizarea mediului financiar, consolidarea sectorului privat în comparație cu proprietățile de stat, o integrare din ce în ce mai mare a industriilor locale în economia regională și internațională, dezvoltarea relațiilor comerciale regionale, îmbunătățirea securității sociale, combaterea corupției și a somajului, îmbunătățirea perspectivelor populației, în special a tineretului. Deși toată lumea este de acord cu aspectele menționate, cu greu au fost luate măsuri în acest domeniu – cel mai probabil, din motive financiare. UE a fost ranită în timp ce încerca să salveze moneda comună și lumea arabă ar avea nevoie de un sprijin financiar cel puțin comparabil sau chiar mai mare din partea UE³⁰.

Conflictul dintre musulmani și creștini pare, de asemenea, inevitabil, punând astfel sub semnul întrebării posibilitatea înființării unui stat stabil. Chiar și după schimbarea regimurilor de la guvernare, creștinii din țările musulmane nu au dreptul democratic de a-și exercita în mod liber religia, ei sunt încă puternic suprimați, afectați de anumite limitări și nu sunt considerați cetățeni cu drepturi egale. În Tunisia, de exemplu, un preot catolic a fost omorât în plină zi și, mai mult decât atât, grupurile sprijinite de Ennahda, venite la putere, au încercat să transforme cu forța o

30 Oded ERAN, *op. cit.*

biserică creștină într-o moschee. Unii privesc această problemă ca pe una marginală, întrucât creștinismul nu poate fi considerat o religie „nativă”, iar cei mai mulți creștini care trăiesc acolo sunt străini.

Cu toate acestea, creștinii copti, care alcătuiesc 10% din populația Egiptului, au locuit acolo mai mult decât majoritatea musulmanilor, însă, de la răsturnarea președintelui Mubarak, au existat atacuri continue împotriva comunităților copte³¹. În primul rând, grupurile devenite fanatice din cauza musulmanilor radicali atacau credincioșii. De exemplu, ei răpeau femei creștine, forțându-le să se convertească la Islam, și, apoi, le obligau să se căsătorească cu musulmani; alții atacau călugării creștini copti; activitățile comercianților creștini au fost împiedicate; mai târziu, bisericilor creștine li s-au dat foc, iar credincioșii au fost linșați³². Astfel de evenimente au avut loc și la începutul lunii octombrie 2011, când creștinii copti au lansat o demonstrație cauzată de distrugerea bisericii Sf. Gheorghe din provincia Assuan. Mulțimea, cerând protecție guvernului, a fost împrăștiată în mod brutal de către poliție, iar unitățile militare au amplasat vehicule blindate, care au intrat în mulțime și au ucis un număr de oameni³³. În cel mai violent atac anti-creștin până în prezent, 25 oameni au fost omorâți și alți 300 au fost răniți. Activitățile mass-mediei de represiune împotriva demonstranților au fost preluate de armată, iar mai apoi funcționarea lor a fost suspendată, cu scopul de a preveni ca informațiile să ajungă la canalele de știri internaționale³⁴. În mod similar țărilor arabe din Orientul Mijlociu, a luat naștere un val de emigrare semnificativ, care a fost încurajat în continuare de către guvern în scopul de a scăpa de creștini. Potrivit unui raport al societății Henry Jackson, în 2011, mai mult de 100.000 creștini copti au fost obligați să-și părăsească patria, astfel încât să-și poată salva viețile³⁵. Cu toate acestea, pe termen lung, acest lucru

va produce serioase probleme financiare în Egipt, căci minoritatea creștină puternică de aproximativ 8 milioane de persoane este bine educată și lucrează în cele mai importante domenii economice³⁶. Așadar, organizațiilor Salafiste nu le pasă de acest lucru, deoarece ele se concentrează pe crearea unui stat pur musulman, și prin urmare, persecutarea creștinilor poate continua fără consecințe.

În lumina unor astfel de evenimente, nu aș crede că grupurile islamiste care vor veni la putere în țările Africii de Nord vor fi parteneri previzibili și de încredere pentru țările occidentale considerate de ei ostile. Însă, din motive strategice, trebuie găsite metode de cooperare cu noile guverne, ce ar trebui să aibă caracter bilateral.

4. Rolul Uniunii Europene

Toate acestea justifică întrebarea: la ce ne putem aștepta cu privire la națiunile „Primăverii arabe”? Un studiu realizat de Rym Ayadi și Carlo Sessa analizează impactul transformării în cadrul cooperării euromediteraneene³⁷. Autorii subliniază faptul că actuala politică a guvernelor occidentale a fost destul de ineficientă; mai mult decât atât, ea a sprijinit parțial modelarea situației actuale. Pentru următoarele două decenii, au fost realizate trei scenarii posibile cu privire la viitorul regiunii.

În conformitate cu scenariul considerat ca cel mai puțin dezirabil, Marea Mediterană se va separa în două culturi contradictorii. Conflictele actuale se vor intensifica ducând la crize politice, economice și sociale. Crizele din Orientul Mijlociu și din Sahara vor genera probleme suplimentare; în consecință, țările din Africa de Nord ar putea să devină state eșuate, unde organizațiile teroriste vor găsi un sprijin adecvat pentru lupta lor împotriva occidentului. Migrația din regiune va deveni mult mai puternică, prezentând riscuri suplimentare pentru comunitatea europeană, care își va pierde toată influența asupra

31 *International Religious Freedom Report for 2011*, Egypt, <http://www.state.gov/documents/organization/193093.pdf>, accesat la 25.10.2013.

32 John PONTIFEX, John NEWTON (coordonatori), *Aid to the Church in Need: Persecuted and forgotten? A report on Christians oppressed for their faith*, 2011, pp. 37-41, <http://www.aidtochurch.org/pdf/reports/P&F2013.PDF>, accesat la 24.10.2013.

33 ***, *CNN, Egyptian Army attacking Pro-Christians protesters in Maspito October 10, 2011*, <http://www.youtube.com/watch?v=pvLcJELOj-Q&feature=related>, accesat la 25.10.2013.

34 Mariz TADROS, „Egypt's bloody Sunday”, <http://www.merip.org/mero/mero101311>, accesat la 03.11.2013.

35 ***, *The Egyptian elections: A preliminary political*

assessment of the post-Mubarak era, The Henry Jackson Society, <http://www.henryjacksonsociety.org/cms/harrier-collectionitems/EgyptFuture2.pdf>, accesat la 25.10.2013.

36 În opinia mea, imigranții creștini se integrează mai ușor în țările europene decât refugiații musulmani și acesta este motivul pentru care consider că primii sunt mai predispuși să părăsească Egiptul decât cei din urmă.

37 Rym AYADI, Carlo SESSA, „What scenarios for the Euro-Mediterranean in 2030 in the wake of the Arab spring?”, în *EU Foreign Policy*, MEDPRO Policy Papers, 25 February 2013, <http://www.ceps.eu/book/what-scenarios-euro-mediterranean-2030-wake-arab-spring>, accesat la 24.10.2013.

regiunii, transformându-se într-o „frontieră” din ce în ce mai ostilă pentru Europa.

Luând în considerare istoria regiunii, studiul examinează oportunitățile de cooperare în două versiuni care sunt mai favorabile pentru Europa. În prima versiune, o „Uniune Euromediterraneană” cu o piață comună și integrată ar fi înființată de către națiunile europene și arabe. Integrarea ar trebui să se bazeze pe lecțiile învățate de la Comunitatea Economică Europeană. Totuși, într-un astfel de caz, nivelul diferit de dezvoltare al statelor membre ar putea constitui o problemă, iar eliminarea diferențelor ar dura o lungă perioadă de timp. Pe de altă parte, o Uniune Euromediterraneană unită ar putea deveni a treia mare putere a lumii, pe lângă SUA și China.

Cealaltă versiune prezintă o alianță liberă în locul unei Uniuni – Alianța Euromediterraneană – în care cele două regiuni și-ar păstra independența. În Nord, aceasta ar cuprinde UE – inclusiv zona Balcanilor și Turcia – iar, în partea de sud, statele arabe din bazinul mediteranean. În acest caz, nu ar fi stabilită nicio regiune economică comună, și cu toate acestea, în cadrul Alianței, țările ar putea coopera fie pe bază bilaterală, fie regională și, în timp, ar putea realiza o cooperare multilaterală precum aceea a Ligii Arabe. În cadrul unei astfel de cooperări, toate domeniile importante pentru ambele regiuni ar putea fi reglementate (migrarea, problemele economice și de securitate etc.). Această abordare are ca scop rezolvarea problemelor din regiune într-un mod multilateral și regional, ținând cont de diferitele condiții politice, economice, sociale și religioase. În acest caz, desigur, nu există nici un impuls de a rezolva problemele de câteva decenii din Orientul Mijlociu sau Sahara Occidentală, spre deosebire de cazul Uniunii Euromediterraneene.

În opinia mea, primul scenariu este destul de puțin probabil, deoarece partidele islamiste care sunt în prezent la putere au dovedit, în trecut, că pot acționa foarte pragmatic pentru stabilizarea țărilor lor în cazul în care acest lucru este în interesul lor. În situația actuală, ele au foarte mare nevoie de sprijinul financiar al statelor occidentale (SUA și Statele Membre UE), care este necesar pentru reîmprospătarea economiei și stabilizării țărilor lor. Sigur că situația ar fi total diferită dacă ar putea obține finanțare de la alte regiuni – țările arabe sau China. În cazul acela, nu ar mai trebui să respecte anumite standarde democratice impuse de Occident și situația actuală în care ei au nevoie de sprijinul Occidentului s-ar putea schimba.

Cu toate acestea, pentru moment, statele Occidentale sunt cele care au nevoie de cooperarea

cu țările Africii de Nord (de exemplu, în domeniul importului de petrol și gaze naturale, limitarea migrației, combaterea terorismului etc.) și nu invers. Din acest motiv, ar trebui să încheiem acorduri pe care, în alte cazuri, le-am considera inacceptabile.

În al doilea scenariu, mai favorabil pentru țările Europene, armonizarea statelor cu diferite niveluri de dezvoltare ar cauza probleme semnificative, pe care UE le-ar considera inacceptabile în situația actuală.³⁸

Din păcate, statele europene au fost de multe ori în imposibilitatea de a lua o poziție comună în evaluarea „Primăverii arabe” și, mai mult decât atât, și-au adus critici unele altora în mod deschis cu privire la anumite decizii. Aceasta a făcut ca lipsa unei politici externe europene comune să fie foarte clară pentru toată lumea.³⁹ Când au început evenimentele din Tunisia, cele mai multe state europene au așteptat în tăcere să vadă ce partid preia puterea și au salutat revoluția numai după ce șeful statului tunisian a fugit din țară. Franța oferise sprijin activ guvernului anterior prin trimiterea unor instrumente control al mulțimii și chiar experți pentru forțele de securitate tunisiene.

Evenimente similare au avut loc în Egipt, unde sub conducerea Franței și cu sprijinul lui Hermann Van Rompuy și al lui Catherine Ashton, unele țări sud-europene au lucrat pentru conducerea egipteană. Credeau că Mubarak era singurul capabil să oprească extremismii islamiști și că o tranziție democratică nu ar posibilă dacă el nu rămâne la putere. Opinia lor s-a schimbat doar când primul ministru al Regatului Unit, David Cameron, a criticat în mod deschis regimul egiptean, ca urmare a acțiunilor sale violente împotriva civililor. Abia cu o săptămână înainte ca președintele Mubarak să demisioneze, UE a condamnat guvernul egiptean și a făcut apel ca reprezentanții săi să aibă discuții cu demonstranții⁴⁰.

38 Parțial din cauza crizei economice, UE luptă în prezent să supraviețuiască. Prin urmare, nu cred că UE și-ar putea permite să cheltuiască fondurile care sunt necesare pentru a salva Grecia, Italia, Spania, sau Irlanda în țările Africii de Nord. Însă, nu trebuie să ignorăm acest set de probleme, ci ar trebui să oferim asistență țărilor din Africa de Nord, pentru că este și în interesul nostru.

39 În ultimii ani, am participat la trei operațiuni de menținere a păcii în țările musulmane și am înțeles că majoritatea musulmanilor nu privesc UE ca pe o putere reală, unificată și funcțională, în contrast cu SUA, și că, din punctul lor de vedere, ea este doar o comunitate economică și politică a intereselor câtorva state și se poate dezintegra oricând.

40 *European Council declaration on Egypt and the region*, February 4, 2011, http://www.coe.int/t/dg4/nscentre/EgyptRegion_Declaration_EC.pdf, accesat la 28.10.2013.

În cazul Libiei, statele membre ale UE au respins în unanimitate cooperarea cu regimul Gadhafi, dar câteva dintre ele au refuzat să participe la operațiunile NATO lansate sub conducerea franceză, sau să recunoască unilateral guvernul interimar⁴¹.

Pe baza evenimentelor din regiune, se poate afirma că atitudinea și relația acestor țări cu lumea occidentală se va schimba. În viitor, nu șefii de guverne vor face acorduri cu acestea, ci guvernele și grupurile care – indiferent cât de pragmatice ar putea fi – vor face politică pe baza convingerilor lor religioase. Este în interesul UE să creeze stabilitate pentru noile guverne, nu numai în cadrul propriilor națiuni, dar și la nivel regional. Oricine va conduce țările Africii de Nord, este important pentru ei să mențină o bună cooperare în domeniile migrației ilegale, economie, agricultură, sectorul energetic, educație, securitate etc. În prezent, aceste state pot fi stabilizate numai cu sprijinul financiar al țărilor occidentale și suntem foarte interesați să le oferim sprijin. Bineînțeles, acest lucru poate avea loc numai în condiții preliminare corespunzătoare, menite să ofere o protecție mai eficientă minorităților creștine, precum și cu respectarea anumitor standarde. În oricare alt caz, nu numai stabilitatea din regiune, dar și aceea a Uniunii vor avea grav de suferit.

Concluzii

Deși au trecut mai mult de trei ani de la începutul „Primăverii arabe”, consecințele și influențele sale sunt încă imprevizibile. Organizațiile islamiste din regiune – atât cele moderate cât și cele radicale – au căpătat putere în țările Africii de Nord și au devenit factori guvernamentali. Încă nu se știe dacă aceste partide vor deveni radicale sau se vor consolida prin exercitarea puterii, sau ce provocări de securitate prezintă ele pentru țările occidentale. Cu toate acestea, este evident faptul că în timpul Primăverii arabe câțiva militanți islamiști au fost eliberați din închisorile din Tunisia, Egipt, și Libia și acum sunt activi fără vreo restricție sau, chiar mai mult, unii dintre ei au ajuns la putere. În aceste țări, guvernul central a fost temporar slăbit și, ca urmare a implicării organizațiilor musulmane la guvernare, forțele de securitate – chiar dacă ar putea – nu contracarează diferitele grupuri islamiste care, exploatând noul context, sunt libere să își strângă fonduri, să recruteze noi membri și să participe la viața politică într-un mod din ce în ce

41 Tobias SCHUMACHER, „The EU and the Arab Spring: ‘Between Spectatorship and Actorness’”, în *Insight Turkey* Vol. 13, No. 3, 2011, p. 116.

mai activ. Din acest motiv, consolidarea terorismului islamist în regiune poate fi considerată ca o adevărată amenințare, care afectează țările europene din bazinul mediteranean. Indiferent de intenția noastră, este foarte puțin probabil ca o structură socială democratică de tip occidental să fie implementată acolo, și mai mult, ne putem aștepta la o limitare și mai mare a drepturilor omului (pozițiile creștinilor și ale altor minorități), întrucât organizațiile islamiste din guverne doresc să-și fundamenteze conducerea pe principiile legii Sharia.

Însă foștii deținuți nu sunt singurii care nu mai au limitări. Există doar estimări cu privire la numărul de baze militare permanente care au fost jefuite sau golite de grupuri necunoscute, cu privire la cantitatea de arme – chiar și armuri grele – care au fost luate în mod ilegal pentru a fi folosite sau vândute. Frontierele aproape inexistente din țările Africii de Nord reprezintă o mare oportunitate pentru traficul de arme într-o regiune în care câteva AK-uri pot schimba rezultatul ciocnirilor armate pentru partea opusă. Fostele dictaturi aveau propriile mijloace de combatere a proliferării, însă acum, guvernele centrale slabe nu au deloc sau au foarte puțină influență în zonele îndepărtate de frontieră, mai ales în cazul graniței Libiei cu Ciadul, în zona Aozou, disputată cândva, și la granița Egiptului cu Sudan. Aceste arme nu au fost luate numai de contrabandiști, ci și de membri ai miliției și soldați care au fugit din țară după ce s-au terminat luptele armate sau după ce guvernul nu a putut sau nu a vrut să îi plătească. Acești soldați cu experiență de luptă sunt acum în căutarea altor oportunități prin care pot lupta pentru cauza lor sau în căutarea norocului și a averii.

În opinia mea, acest lucru depinde în mare măsură de abilitățile noilor guverne de a folosi potențialul lor economic pentru plasarea economiei lor care stagnează pe un fâgaș al dezvoltării și, de asemenea, de a lupta împotriva corupției și a politicilor predecesorilor lor, afectate de mită; și mai depinde, totodată, de redistribuirea veniturilor națiunilor lor. În cazul în care vor putea crea noi locuri de muncă și vor putea reconstrui sistemele sociale distruse, atunci vor putea câștiga sprijinul majorității societăților lor. Desigur, acest lucru nu se poate realiza fără sprijin (financiar, material, expertiză) din partea țărilor occidentale, căci fără acesta, exploatarea oportunităților lor existente nu va fi posibilă. În cazul în care condițiile menționate sunt îndeplinite, țările analizate vor fi stabilizate, dar în cazul în care noii lor lideri nu obțin rezultate în aceste domenii într-un timp relativ scurt, atunci noi demonstrații ar putea avea loc din nou, ceea ce ar

duce la destabilizarea regiunii, prezentând astfel mai mulți factori de risc pentru Europa, inclusiv pentru Ungaria.

BIBLIOGRAFIE:

1. AYADI, Rym; SESSA, Carlo, „What scenarios for the Euro-Mediterranean in 2030 in the wake of the Arab spring?”, în *EU Foreign Policy*, MEDPRO Policy Papers, 25 February 2013, <http://www.ceps.eu/book/what-scenarios-euro-mediterranean-2030-wake-arab-spring>.
2. BECK, Glenn, „Glenn Beck on al-Qaida links to Muslim Brotherhood”, <http://www.politifact.com/truth-o-meter/statements/2011/feb/04/glenn-beck/glenn-beck-al-qaeda-links-muslim-brotherhood/>.
3. BOTHA, Anneli, „Terrorism in Tunisia”, <http://www.issafrica.org/pgcontent.php?UID=19718>.
4. EL DEEB, Sarah, “Voters Overwhelmingly Back New Egypt Constitution”, in *New York Times*, http://www.nytimes.com/aponline/2014/01/18/world/middleeast/ap-ml-egypt.html?partner=rss&emc=rss&_r=0.
5. ELSHOBAKI, Amr; MUNOZ, Gemma Martin, *Why Europe must engage with political Islam?*, <http://www.iemed.org/publicacions/10papers5.pdf>.
6. ERAN, Oded, „The West Responds to the Arab Spring”, în *Strategic Assessment*, Vol. 14, No. 2, July 2011, pp. 15-28.
7. ESPOSITO, John L.; MOGAHED, Dalia, *Battle for Muslims' hearts and minds: The road not (yet) taken*, <http://media.gallup.com/WorldPoll/PDF/Esposito.pdf>.
8. FARAHAT, Cynthia, „The Arab Upheaval: Egypt's Islamist Shadow”, în *Middle East Quarterly*, Summer 2011, Vol. XVIII, No. 3, pp. 19-24, <http://www.meforum.org/2887/arab-upheaval-egypt-islamist>.
9. FLANAGAN, Ben, „Facebook revolution ‘a myth’ critics say”, în *The National*, 18 mai 2011, <http://www.thenational.ae/business/media/facebook-revolution-a-myth-critics-say>.
10. GORDON, Jerry, „No Blinders about Egypt under Muslim Brotherhood”, <http://www.meforum.org/3369/egypt-under-muslim-brotherhood>.
11. HOWARD, Philip N.; DUFFY, Aiden; FREELON, Deen; HUSSAIN, Muzammil; MARI, Will; MAZAID, Marwa, *Opening Closed Regimes*, http://pitpi.org/wp-content/uploads/2013/02/2011_Howard-Duffy-Freelon-Hussain-Mari-Mazaid_pITPI.pdf.
12. IANCHOVICHINA, Elena et al., *World Bank, Middle East and North Africa Region. Regional Economic Update. May 2011. MENA facing Challenges and Opportunities*, http://siteresources.worldbank.org/MENAEXT/Resources/EDP_MNA_2011.pdf.
13. IBRAHIM, Raymond, „Muslim Brotherhood: Impose Islam step by step”, <http://www.meforum.org/2995/muslim-brotherhood-impose-islam>.
14. JOHNSON, Toni, „Egypt's Muslim Brotherhoods”, <http://www.cfr.org/africa/egypts-muslim-brotherhood/p23991>.
15. KRAUTHAMMER, Charles, „The Arab Spring is no Facebook revolution”, <http://www.humanevents.com/2012/07/12/charles-krauthammer-the-arab-spring-is-no-facebook-revolution/>.
16. KUMARASWAMY, P. R., *Uprisings in the Arab world, options for GOI*, http://www.idsa.in/system/files/IB_ArabWorld.pdf.
17. MILLER, Judith, „The Challenge of Radical Islam”, în *Foreign Affairs*, Spring 1993, <http://www.foreignaffairs.com/articles/48755/judith-miller/the-challenge-of-radical-islam>.
18. MOELLER, Marie, *Economic Voting and Economic Revolutionizing? The Economics of Incumbency Changes in European Democracies and Revolutionary Events in the Arab World*, <http://econstor.eu/bitstream/10419/52733/1/678816808.pdf>.
19. PACIELLO, Maria Cristina, *The Arab Spring: Socio-economic Challenges and Opportunities*, <http://www.iai.it/pdf/DocIAI/iai1115e.pdf>.
20. PATTERSON, David, *A Genealogy of Evil, Anti-Semitism from Nazism to Islamic Jihad*, Cambridge University Press, 2011.
21. PICKET, Winston; GARDNER Mark, *The book and the sword: The Muslim Brotherhood in Europe*, <http://www.axt.org.uk/HateMusic/Pickett%20&%20Gardner.pdf>.
22. PONTIFEX, John; NEWTON, John (edit.), *Aid to the Church in Need: Persecuted and forgotten? A report on Christians oppressed for their faith*, 2011, <http://www.aidtochurch.org/pdf/reports/P&F2013.PDF>.
23. REARDON, Sara, „Was the Arab Spring really a Facebook revolution?”, în *New Scientist*, <http://www.newscientist.com/article/mg21428596.400-was-the-arab-spring-really-a-facebook-revolution.html>.

24. ROSEN, Rebeca J., „So, was Facebook responsible for the Arab Spring after all?”, în *The Atlantic*, <http://www.theatlantic.com/technology/archive/2011/09/so-was-facebook-responsible-for-the-arab-spring-after-all/244314>
25. SADEK, George, „The Role of Islamic Law in Tunisia’s Constitution and Legislation – Post-Arab Spring”, <http://www.loc.gov/law/help/tunisia.php>.
26. SCHUMACHER, Tobias, „The EU and the Arab Spring: Between Spectatorship and Actorness”, în *Insight Turkey* Vol. 13, No. 3, 2011, pp. 107-119.
27. SHENNIB, Ghaith; GUMUCHIAN, Marie-Louise, „Libya congress approves new PM’s proposed government”, <http://www.reuters.com/article/2012/10/31/us-libya-government-idUSBRE89U18O20121031>.
28. TADROS, Mariz, „Egypt’s bloody Sunday”, <http://www.merip.org/mero/mero101311>.
29. VIDINO, Lorenzo, „The Muslim Brotherhood’s Conquest of Europe”, în *Middle East Quarterly*, Winter 2005, <http://www.meforum.org/687/the-muslim-brotherhoods-conquest-of-europe>.
30. ***, *The Egyptian elections: A preliminary political assessment of the post-Mubarak era*, The Henry Jackson Society, <http://www.henryjacksonsociety.org/cms/harriercollectionitems/EgyptFuture2.pdf>
31. ***, *The Muslim Brotherhood in the Arab world and Islamic communities in Western Europe*, The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, http://www.terrorism-info.org.il/data/pdf/PDF_11_049_2.pdf.
32. ***, *International Religious Freedom Report for 2011, Egypt*, <http://www.state.gov/documents/organization/193093.pdf>.
33. ***, „Islam and democracy”, <http://www.economist.com/node/21525410>.
34. ***, *European Council declaration on Egypt and the region*, February 4, 2011, http://www.coe.int/t/dg4/nscentre/EgyptRegion_Declaration_EC.pdf.
35. ***, CNN, *Egyptian Army attacking Pro-Christians protesters in Masiro October 10, 2011* <http://www.youtube.com/watch?v=pvLcJELoj-Q&feature=related>.
36. ***, „Spring Tide, Will the Arab risings yield democracy, dictatorship or disorder?”, A report from the Economist Intelligence Unit, in *The Economist*.

NOTĂ: Traducere din limba engleză de Alina Albu. Revizia lingvistică a traducerii: Daniela Răpan.

TERORISMUL – O AMENINȚARE ACTUALĂ LA ADRESA SECURITĂȚII EUROPENE

*Dr. Mihaiela BUȘE**

Atacurile teroriste din SUA din 11 septembrie 2001 au marcat momentul în care o lume întreagă a conștientizat dimensiunea fenomenului terorist. După șocul inițial, Uniunea Europeană (UE) a început să adopte măsuri care să eficientizeze lupta împotriva acestei amenințări. Eforturile făcute de UE în lupta împotriva terorismului s-au concretizat într-o serie de strategii și programe precum Strategia europeană de securitate, Programul de la Haga: Zece priorități pentru următorii cinci ani, Strategia Uniunii Europene de combatere a terorismului etc.. În ciuda progreselor înregistrate de UE în lupta împotriva flagelului, acesta rămâne o amenințare continuă la adresa securității europene.

Cuvinte-cheie: terorism, Uniunea Europeană, strategie, securitate, agenție europeană.

1. Terorismul. Considerații generale

Terorismul este un flagel care nu cunoaște granițe și care amenință securitatea, drepturile și libertățile cetățenilor și valorile democratice. Dimensiunea globală a terorismului, ușurința de a recruta prin intermediul radicalizării și prin folosirea internetului, existența tehnologiilor din ce în ce mai avansate care asigură o comunicare rapidă și eficientă între membrii grupărilor teroriste, precum și accesul la mijloace de finanțare au determinat o evoluție accentuată a acestui flagel, cu repercusiuni și pentru țările din Europa.

Atacurile teroriste din SUA din 11 septembrie 2001 au constituit un moment determinant la nivel mondial în ceea ce privește conștientizarea violenței și dimensiunii pe care o poate dezvolta terorismul.

José Manuel Durão Barroso, Președintele

Comisiei Europene, consideră că „atacurile din SUA de la 11 septembrie 2001, cele din 11 martie 2004, precum și atacurile similare, cum ar fi cele din Maroc (Casablanca), Tunisia (Djerba), Turcia (Istanbul), Indonezia (Bali), Rusia (Beslan și Moscova) și Irak, au demonstrat că terorismul este o amenințare gravă care ne privește pe toți. Terorismul este un fenomen global, și, prin urmare, lupta împotriva acestuia trebuie să se desfășoare la nivel mondial.

Este nevoie de determinare și unitate. Reacția Uniunii Europene și a partenerilor săi la amenințarea teroristă a arătat că noi răspundem acestei provocări”¹.

2. Privire de ansamblu asupra situației actuale privind fenomenul terorist în Uniunea Europeană

La nivelul Uniunii Europene, unele dintre cele mai violente atacuri teroriste care au avut loc pe teritoriul statelor membre sunt cele care au vizat capitalele Spaniei și Marii Britanii. Astfel, la 11 martie 2004, în Madrid, mai multe explozii declanșate concomitent în patru trenuri. Acest atac terorist s-a soldat cu 191 de morți și 1800 de răniți². Un an mai târziu, la 7 iulie 2005, exploziile care au afectat rețeaua de transport

¹ Speech by José Manuel Durão BARROSO, President of the European Commission. Fighting terrorism together in the EU. International Summit on Democracy, Terrorism and Security, Madrid, March 10, 2005, http://www.eu-un.europa.eu/articles/en/article_4444_en.htm, accesat la data 14.01.2014.

² Elena MASTORS, Alyssa DEFFENBAUGH, *The Lesser Jihad: Recruits and the Al-Qaida Network*, Rowman & Littlefield, 2007, p. 46.

**Dr. Mihaiela BUȘE este lector universitar la Facultatea de Securitate și Apărare din cadrul Universității Naționale de Apărare „CAROL I”, București. E-mail: mihaelabuse@yahoo.fr*

din Londra, trei la metrou și una într-un autobuz, au provocat moartea a 56 de oameni și rănirea altor 700³.

În urma atacurilor din 11 septembrie 2001 din Statele Unite ale Americii, Europol a realizat anual o analiză strategică asupra situației terorismului în Europa – *EU Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT)*⁴ pe baza informațiilor puse la dispoziție de statele membre. Această analiză prezintă o imagine de ansamblu a fenomenului terorist din UE, precum și tendințele viitoare ale acestui fenomen.

Experții Europol sunt, astfel, de părere că „terorismul nu este o ideologie sau o mișcare, ci o tactică sau o metodă pentru atingerea scopurilor politice”⁵.

În analiza *EU Terrorism Situation and Trend Report 2009*, organizațiile teroriste sunt clasificate în funcție de sursa de motivare. Tipurile de terorism identificate sunt cele care reflectă situația actuală din Uniunea Europeană: terorismul islamic, grupări etno-naționaliste și separatiste, grupări teroriste de stânga, grupări teroriste de dreapta și acte teroriste singulare (*single issue terrorism*).

Datele furnizate în rapoartele de analiză *EU Terrorism Situation and Trend Report* din anii 2008-2013 indică faptul că amenințarea teroristă se menține la un nivel ridicat și se prezintă în diferite forme. În continuare, ne vom opri la câteva date de referință furnizate de aceste rapoarte.

Astfel, în anul 2007⁶, s-au înregistrat 583 de atacuri teroriste în 9 state membre. Majoritatea atacurilor, 517, au fost revendicate sau atribuite unor grupări separatiste și au avut loc în Spania și Franța, în timp ce în Marea Britanie, Danemarca și Germania, s-au înregistrat atacuri teroriste ale unor grupări islamice. Autoritățile au arestat 1044 persoane suspectate de terorism și au raportat un număr de 331 condamnări pentru acte de terorism.

În 2008⁷, atât numărul atacurilor teroriste (515) cât și numărul persoanelor arestate (1009) s-a aflat într-o ușoară scădere, în timp ce numărul persoanelor trimise în judecată se menține la același nivel cu anul anterior (359).

3 Israel W. CHARNY, *Fighting Suicide Bombing: A Worldwide Campaign for Life*, Greenwood Publishing Group, 2007, p. 41.

4 Publicațiile sunt disponibile la https://www.europol.europa.eu/latest_publications/37, accesat la 10.01.2014.

5 Europol, *TE-SAT 2008 – EU Terrorism Situation and Trend Report*, European Police Office, 2008, p. 7.

6 *Ibidem*, pp. 10-15.

7 Europol, *TE-SAT 2009 – EU Terrorism Situation and Trend Report*, European Police Office, 2009, pp. 11-16.

În anul următor, 2009⁸, numărul atacurilor teroriste – 294 în 6 state membre – descrește, în timp ce numărul persoanelor suspectate de acte de terorism se ridică la 587, iar al celor trimise în judecată la 391. Se menționează faptul că în Franța și Spania crește numărul atacurilor organizațiilor separatiste.

În 2010⁹, atacurile teroriste înregistrează o ușoară scădere (249), fiind semnalate mai ales în Franța și în Spania. Răspunsul instituțiilor abilitate în lupta împotriva fenomenului terorist se materializează în operarea a 611 arestări și în trimiterea în fața justiției a 307 persoane.

În 2011¹⁰, sunt raportate 174 atacuri teroriste în special în Franța, Spania și Marea Britanie, 484 persoane suspectate de terorism arestate și 316 persoane deferite justiției. Îngrijorător este faptul că grupările teroriste extremiste au o vizibilitate din ce în ce mai mare pe internet. Există teroriști care își creează site-uri pe internet în diferite limbi. De asemenea, pe diferite forumuri sunt postate materiale video și audio cu declarații care incită la terorism, amenințări sau indicarea anumitor acțiuni ce urmează a fi întreprinse de anumite grupări teroriste.

Pentru prima oară, în raportul Europol din 2012, care analizează fenomenul terorismului în anul anterior, se semnalează amenințarea pe care o constituie teroriștii care acționează singuri, asemenea lui Anders Behring Breivik. Aceasta constituie o amenințare reală, care produce numeroase victime, cum s-a întâmplat în cazul norvegianului. În plus, faptul că sunt „actori singuratici”, îngreunează mult depistarea acestora. Tot în 2011, și în Germania s-au înregistrat doi morți în urma unui alt atac al unui terorist singuratic, în timp ce în Norvegia, care nu este stat membru al Uniunii Europene, dar este o țară europeană, numărul deceselor soldate în urma atacului antemenționat s-a ridicat la 77. De aceea, 2011 rămâne profund marcat în memoria europenilor de atentatele din Norvegia din 22 iulie, când Breivik a detonat o mașină-capcană în apropierea sediului guvernului norvegian, iar câteva ore mai târziu a deschis focul într-o tabără de vară a Tineretului Laburist de pe insula Utoya, provocând moartea atâtor persoane.

Ultima analiză dată publicității la momentul

8 Europol, *TE-SAT 2010 – EU Terrorism Situation and Trend Report*, European Police Office, 2010, pp. 11-18.

9 Europol, *TE-SAT 2011 – EU Terrorism Situation and Trend Report*, European Police Office, 2011, pp. 9-14.

10 Europol, *TE-SAT 2012 – EU Terrorism Situation and Trend Report*, European Police Office, 2012, pp. 8-14.

documentării vizează anul 2012¹¹, iar statisticile indică un număr de 17 persoane decedate în urma a 219 atacuri teroriste desfășurate pe teritoriul Uniunii Europene. De asemenea, se efectuează 537 de arestări, iar 400 de persoane sunt deferite justiției.

După cum se observă, datele din 2012 sunt în creștere raportat la anul 2011, ceea ce nu poate decât să provoace îngrijorare. Aceste informații certifică faptul că fenomenul terorist constituie o amenințare continuă la adresa securității europene și că se află pe un trend ascendent.

3. Strategii de combatere a terorismului

În cele ce urmează, vom prezenta, pe scurt, câteva dintre programele și strategiile elaborate de Uniunea Europeană cu impact major în lupta împotriva terorismului.

Confruntate cu terorismul, statele europene au convenit luarea de măsuri pentru a preveni și combate această amenințare. Un prim pas s-a realizat prin stabilirea, în cadrul Consiliului Europei, a *Convenției europene pentru reprimarea terorismului (ECTS)*, adoptată la Strasbourg la 27 ianuarie 1977 și intrată în vigoare la 4 august 1978. Alarmate de numărul în creștere al actelor de terorism, statele europene doresc ca prin această convenție să ia măsuri eficiente pentru urmărirea și pedepsirea teroriștilor, iar extrădarea este considerată cel mai eficace mijloc pentru realizarea acestui deziderat. De asemenea, se încearcă o definire a actelor de terorism. Astfel, sunt menționate o serie de infracțiuni care sunt catalogate drept acte teroriste (infracțiunile care au ca obiect răpirea, luarea ca ostatici sau sechestrarea ilegală; infracțiunile care au ca obiect folosirea de bombe, grenade, rachete, arme de foc automate, ori scrisori sau colete-bombă¹², etc.), specificându-se că acestea nu vor fi considerate drept infracțiuni politice, infracțiuni conexe la infracțiuni politice sau infracțiuni inspirate de scopuri politice.

Uniunea Europeană s-a implicat activ în combaterea terorismului prin adoptarea de către Consiliu, la 3 decembrie 1998, a Planului de Acțiune al Consiliului și al Comisiei privind modalitățile optime de punere în aplicare a dispozițiilor Tratatului de la Amsterdam privind realizarea unui spațiu de libertate, securitate și justiție. Acest demers continuă prin precizări referitoare la terorism în Concluziile

Consiliului European de la Tampere, din 15 și 16 octombrie 1999, și ale Consiliului European de la Santa Maria da Feira, din 19 și 20 iunie 2000. Un an mai târziu, sunt prezentate Concluziile Consiliului, precum și Planul de Acțiune în domeniul terorismului în cadrul Consiliului European din 21 septembrie 2001, reunit în sesiune extraordinară pentru a analiza situația internațională în urma atacurilor teroriste din SUA și pentru a dinamiza acțiunile Uniunii Europene îndreptate împotriva terorismului.

Amploarea atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001, îndreptate asupra uneia dintre cele mai mari puteri ale lumii, a determinat Uniunea Europeană să intensifice lupta împotriva terorismului. În acest sens, a adoptat Decizia-cadru 2002/475/JHA a Consiliului din 13 iunie 2002 privind combaterea terorismului, în care se specifică necesitatea ca statele membre să își armonizeze legislația și să accepte o definiție apropiată a infracțiunilor teroriste. De asemenea, în decizia-cadru sunt clar definite infracțiunile teroriste, după care se solicită aplicarea de către statele membre de pedepse și sancțiuni împotriva persoanelor fizice și juridice care au săvârșit astfel de acțiuni.

Adoptarea de către Consiliul European, la reuniunea sa din 12 și 13 decembrie 2003 de la Bruxelles, a *Strategiei europene de securitate*, elaborată sub coordonarea Înalțului Reprezentant pentru Politica Externă și de Securitate Comună, Javier Solana a marcat o etapă importantă în afirmarea unui rol mai însemnat al Uniunii Europene la nivel internațional în gestionarea unor noi tipuri de riscuri și amenințări. Strategia identifică principalele amenințări la adresa Uniunii Europene și obiectivele strategice pentru asigurarea securității și promovarea valorilor. Principala amenințare cu care se confruntă Europa este identificată ca fiind terorismul, iar o acțiune susținută împotriva terorismului este esențială. Ca urmare a angajării active în lupta împotriva terorismului, Uniunea Europeană a luat măsuri concrete precum: adoptarea mandatului european de arestare, inițiative îndreptate împotriva finanțării terorismului și un acord privind asistența juridică reciprocă cu Statele Unite ale Americii¹³.

Referitor la eficiența acțiunilor UE în combaterea terorismului în *Comunicarea Comisiei către Consiliu și Parlamentul European - Prevenirea, pregătirea și*

11 Europol, *TE-SAT 2013 – EU Terrorism Situation and Trend Report*, European Police Office, 2013, pp. 8-15.

12 *European Convention on the Suppression of Terrorism*, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/090.htm>, accesat la data 14.02.2014.

13 ****Strategie européenne de sécurité. Une Europe sûre dans un monde meilleur*, Bruxelles, le 12 décembre 2003, p. 6, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIFR.pdf>, accesat la data 14.01.2014.

reacția la atacurile teroriste¹⁴, Comisia consideră că poate fi realizată numai printr-o mai bună integrare a cooperării polițienești și judiciare în politicile generale ale UE. De asemenea, pentru o cooperare externă coerentă este necesar ca lupta împotriva terorismului să fie complet integrată în politica de relații externe a UE. Un prim pas concret în acest sens îl constituie elaborarea „Strategiei Comisiei de Asistență tehnică de combatere a terorismului”. Acest document îi conferă Comisiei posibilitatea de a-și mări contribuția la abordarea globală a UE pentru acordarea de asistență în combaterea terorismului în țări și regiuni terțe. În paralel, Comisia își va intensifica eforturile pentru a reglementa toate aspectele legate de transport și de securitate energetică în contextul luptei împotriva terorismului.

Preocupată de consolidarea spațiului libertății, securității și justiției, Comisia Europeană, în comunicarea sa din 10 mai 2005 către Consiliul și Parlamentul European, intitulată *Programul de la Haga: Zece priorități pentru următorii cinci ani. Parteneriatul pentru reînnoirea europeană în domeniul libertății, securității și justiției* stabilește zece priorități pentru perioada 2005-2009.

Comisia Europeană apreciază că una din cele zece priorități care trebuie să facă obiectul acțiunii Uniunii Europene este lupta împotriva terorismului. O abordare globală a combaterii terorismului este esențială pentru obținerea unor rezultate concrete, rapide. De asemenea, pentru a eficientiza această luptă este necesară concentrarea pe aspectele legate de prevenire, pregătire și capacitatea de răspuns a Uniunii Europene și în același timp acordarea unei importanțe deosebite mijloacelor de recrutare, de finanțare, analizei riscului, protecției infrastructurii critice și gestionarea consecințelor¹⁵.

În aceeași ordine de idei, cooperarea între autoritățile competente ale statelor membre, mai ales în ceea ce privește schimbul de informații cu privire la investigarea activităților teroriste ar

14 Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - *Prevention, preparedness and response to terrorist attacks* /* COM/2004/0698 final */, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELLAR:6f53d235-7ffc-4023-b761-cbfa-f2b65cad>, accesat la data 14.01.2014.

15 *Communication de la Commission au Conseil et au Parlement européen - Le programme de La Haye: Dix priorités pour les cinq prochaines années Un partenariat pour le renouveau européen dans le domaine de la liberté, de la sécurité et de la justice* /* COM/2005/0184 final */, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005PC0184:fr:HTML>, accesat la data 14.02.2014.

îmbunătăți considerabil eforturile în lupta împotriva terorismului.

Confruntându-se în continuare cu amenințarea teroristă, Uniunea Europeană acționează consecvent prin luarea de noi măsuri. În acest sens, în 2005, Gijs de Vries, coordonatorul luptei împotriva terorismului elaborează *Strategia Uniunii Europene de combatere a terorismului*, adoptată de Consiliu la 30 noiembrie în același an.

Strategia Uniunii Europene de combatere a terorismului are ca obiectiv combaterea terorismului la nivel mondial respectând drepturile omului și asigurându-le cetățenilor săi un spațiu de libertate, securitate și justiție. *Strategia* are la bază patru piloni: prevenirea, protecția, urmărirea, reacția (prevenirea fenomenului terorist, protecția cetățenilor și a infrastructurii critice, urmărirea penală a teroriștilor și capacitatea de reacție a Uniunii Europene) care reprezintă o abordare complexă a amenințării teroriste. La nivel politic, sunt delimitate clar competențele privind lupta împotriva terorismului și monitorizarea obiectivelor strategiei.

Astfel, Consiliul European este cel care asigură supravegherea politică, evaluând, o dată la șase luni, progresele realizate; Consiliul, Parlamentul European și Comisia asigură dialogul politic la nivel înalt referitor la lupta împotriva terorismului; Comitetul Reprezentanților Permanenți asigură monitorizarea progreselor referitoare la cele patru domenii de acțiune ale strategiei, folosindu-se de actualizările furnizate de coordonatorul luptei împotriva terorismului și de Comisie¹⁶. Rolul major pe care îl are Uniunea Europeană pe plan internațional va facilita punerea în practică a obiectivelor prevăzute în cadrul strategiei. De asemenea, în cooperare cu Organizația Națiunilor Unite și alte organizații internaționale și regionale, Uniunea Europeană se va implica în realizarea unui acord internațional comun privind combaterea terorismului. În aceeași ordine de idei, UE va contribui alături de ONU la redactarea unei strategii globale de luptă împotriva terorismului. În plus, având în vedere faptul că amenințarea teroristă este una globală, considerăm imperios necesar ca toate țările lumii să coopereze pentru a lupta împotriva acestui flagel.

16 ****Strategie de l'Union européenne visant à lutter contre le terrorisme*, Bruxelles, le 30 novembre 2005, <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=FR&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%2014469%202005%20REV%204&r=http%3A%2F%2Fregister.consilium.europa.eu%2Fpd%2Ffr%2F05%2Fst14%2Fst14469-re04.fr05.pdf>, accesat la data 10.01.2014.

Consiliul European a adoptat la 11 decembrie 2009 *Programul de la Stockholm*, care identifică prioritățile UE pentru spațiul de justiție, libertate și securitate pentru perioada 2010-2014. În acest document, este menționată necesitatea elaborării unei strategii de securitate internă a Uniunii Europene pentru protejarea cetățenilor săi.

Astfel, ca urmare a faptului că terorismul și criminalitatea organizată, traficul de droguri, corupția, traficul de ființe umane, trecerea ilegală a frontierei și traficul de arme amenință securitatea internă a statelor membre, Consiliul European solicită Consiliului și Comisiei realizarea unei strategii de securitate internă a Uniunii Europene. Terorismul este perceput ca o amenințare reală, cu tendințe de intensificare, împotriva căruia trebuie dusă o luptă continuă. În acest sens, în primul rând, trebuie intensificate eforturile pentru o colaborare mai strânsă între statele membre pentru analizarea și pentru o mai bună înțelegere a fenomenului terorist în vederea elaborării unei strategii de combatere a terorismului. De asemenea, se menționează că măsurile de combatere a finanțării terorismului trebuie să fie actualizate în funcție de realitățile din sistemul financiar. În plus, se consideră necesar ca agențiile UE cu atribuții în asigurarea securității interne – Europol, SitCen și Eurojust – să se implice mult mai mult în activități care să aibă ca scop lupta împotriva sa. Se reiterează faptul că Uniunea va continua să aibă un rol activ în combaterea terorismului în cadrul diferitelor foruri internaționale.

La 25 și 26 martie 2010 a fost adoptată de către Consiliul European *Strategia de securitate internă a Uniunii Europene*, care, alături de *Strategia europeană de securitate* completează viziunea UE asupra dimensiunii de securitate. Terorismul este menționat și în *Strategia de securitate internă a Uniunii Europene* ca fiind o amenințare semnificativă, în constantă evoluție, la adresa cetățenilor statelor membre. Răspunsul la această amenințare îl constituie, pe de o parte, elaborarea strategiilor și programelor specifice privind combaterea terorismului, pe de altă parte activitatea desfășurată pe teren de agențiile înființate pentru a obține rezultate în lupta împotriva terorismului și a crimei organizate: Europol, Eurojust, Frontex. De asemenea, au fost stabilite instrumente fondate pe recunoașterea reciprocă, precum mandatul european de arestare și dispozițiile privind înghețarea activelor. Cooperarea operațională între statele membre este facilitată la nivelul Uniunii Europene prin instituirea unor echipe comune de anchetă, organizarea unor operațiuni comune și cooperarea

strânsă în vederea asigurării securității evenimentelor internaționale¹⁷. În aceeași ordine de idei, exercițiile de evaluare inter pares constituie o modalitate eficientă de a face schimb de experiență. Strategia de securitate internă vizează folosirea instrumentelor și politicilor comune pentru a răspunde la amenințarea teroristă acționând concomitent pe mai multe planuri: cooperare polițienească și judiciară, gestionarea frontierelor și protecție civilă.

Implicarea Uniunii Europene în lupta împotriva terorismului se reflectă și în Comunicarea Comisiei către Parlamentul European și Consiliu din 20 iulie 2010, intitulată *Politica de combatere a terorismului a UE: principale realizări și viitoare provocări*. Această comunicare se axează pe cele patru domenii stabilite în *Strategia de combatere a terorismului*: prevenire, protecție, urmărire, reacție. Între principalele realizări ale politicii de combatere a terorismului a UE sunt menționate, pe de o parte, programele și strategiile, Decizia-cadru privind combaterea terorismului (2002/475/JAI), Programul de la Stockholm, Strategia Uniunii Europene de combatere a terorismului, Strategia specifică a UE pentru combaterea radicalizării și recrutării, Decizia-cadru privind atacurile împotriva sistemelor informatice, Programul european general pentru protecția infrastructurii critice (PEPIC) Planul de acțiune al UE privind îmbunătățirea securității explozivilor, Directiva privind păstrarea datelor, și pe de altă parte, mecanismele cu rol în combaterea terorismului, precum Rețeaua europeană de experți pe probleme de radicalizare (ENER), Mecanismul UE de protecție civilă, Înțelegerile privind coordonarea situațiilor de criză – CCA, sistemul ARGUS, crearea unui Program cuprinzător de cercetare în domeniul securității, ca parte a celui de al 7-lea Program-cadru privind cercetarea și dezvoltarea tehnologică, căruia i s-au pus la dispoziție 1,4 miliarde EUR pentru perioada 2007-2013¹⁸. Dintre viitoarele provocări identificate în acest document, consemnăm identificarea și instituirea celor mai eficiente abordări privind utilizarea internetului în scopuri teroriste, progrese în ceea ce privește standardizarea și certificarea soluțiilor în materie de securitate, punerea în aplicare a Planului

17 ****Strategie de sécurité intérieure pour l'Union européenne*, Office des publications de l'Union européenne, Luxembourg, 2010, p. 18.

18 ***Comunicarea Comisiei către Parlamentul European și Consiliu - *Politica de combatere a terorismului a UE: principale realizări și viitoare provocări*, Bruxelles, 20.7.2010, COM(2010) 386 final, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0386:FIN:RO:PDF>, accesat la data 12.01.2014.

de acțiune privind materialele CBRN.

Politica de prevenire și combatere a terorismului este completată și consolidată de dezvoltarea de către Comisia Europeană a unor politici în combaterea finanțării terorismului, în restricționarea accesului la materiale chimice, biologice, radioactive, nucleare, explozive, în protejarea infrastructurilor europene critice, referitoare la accesul la informații și schimbul de informații. O importanță deosebită o are Programul de urmărire a finanțării în scopuri teroriste, intrat în vigoare la 1 august 2010, acord semnat între UE și SUA, care a reglementat schimbul de informații bancare între cele două părți semnatare cu beneficii pentru lupta împotriva terorismului.

4. Implicarea României în prevenirea și combaterea terorismului în conformitate cu prevederile UE în acest domeniu

România este angajată în direcția prevenirii și combaterii terorismului atât la nivel intern, cât și la nivel internațional. Pentru a se alinia la măsurile care vizează lupta împotriva terorismului luate de Uniunea Europeană, România a creat mecanisme interne complete de combatere a terorismului.

Astfel, una dintre măsurile importante în lupta împotriva terorismului este desemnarea Serviciului Român de Informații (SRI) drept autoritatea națională antiteroristă prin Hotărârea Consiliului Suprem de Apărare al Țării (CSAT) din 19 noiembrie 2001.

La 5 aprilie 2002, prin Hotărârea nr. 36, CSAT a aprobat Strategia Națională de Prevenire și Combatere a Terorismului, pe baza căreia a fost înființat, în același an, Sistemul Național de Prevenire și Combatere a Terorismului (SNPCT) care reunește 21 de autorități și instituții publice ce dețin competențe în acest domeniu. Coordonarea strategică a SNPCT este asigurată de CSAT, iar coordonarea tehnică este responsabilitatea SRI. Aceste demersuri ale României pentru prevenirea și combaterea terorismului au cuprins într-o viziune amplă obiectivele și atribuțiile instituțiilor care alcătuiesc SNPCT în vederea realizării obligațiilor prevăzute în Capitolul 24 – Justiție și Afaceri Interne de negociere a aderării României la Uniunea Europeană în subcapitolul care vizează lupta împotriva terorismului.

Activitatea de prevenire și combatere a terorismului este reglementată de Legea nr. 535 privind prevenirea și combaterea terorismului, aprobată de Parlamentul României la 25 noiembrie 2004. În lege este prevăzută înființarea, în cadrul SRI, a Centrului

de Coordonare Operativă Antiteroristă (COOA), care a devenit operațional în 2005 și realizează coordonarea tehnică a SNPCT.

Cadrul legislativ din România în domeniul terorismului este realizat în conformitate cu normele europene și cuprinde, printre altele: H.G. nr. 467/2002 pentru aprobarea Listei cuprinzând persoanele fizice și juridice suspecte de săvârșirea sau de finanțarea actelor de terorism; Legea nr. 656/2002 pentru prevenirea și sancționarea spălării banilor, precum și pentru instituirea unor măsuri de prevenire și combatere a finanțării actelor de terorism cu modificările și completările ulterioare; Legea nr. 39/2003 privind prevenirea și combaterea criminalității organizate; Legea nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, cu modificările și completările ulterioare; H.G. nr. 1272/2005 pentru aprobarea Listei persoanelor fizice și persoanelor juridice suspecte de săvârșirea sau de finanțarea actelor de terorism. De asemenea, prevederile Codului penal și Codului de procedură penală sunt adaptate la cerințele acordurilor internaționale și sunt în măsură să creeze condiții pentru combaterea în mod eficient a terorismului, precum și pentru menținerea unei cooperări active, în acest domeniu, cu statele membre ale Uniunii Europene¹⁹.

Pentru armonizarea legislativă cu aquis-ul comunitar și internațional în prevenirea și combaterea terorismului, România a ratificat convențiile internaționale privind prevenirea și combaterea terorismului, printre care se numără și Convenția europeană pentru reprimarea terorismului (27 ianuarie 1977), Convenția internațională referitoare la combaterea finanțării terorismului (9 decembrie 1999), Protocolul de modificare a Convenției europene pentru reprimarea terorismului (15 mai 2003), Convenția internațională privind reprimarea actelor de terorism nuclear (14 septembrie 2005), Convenția Consiliului Europei privind prevenirea terorismului (16 mai 2005), Convenția Consiliului Europei privind spălarea, descoperirea, sechestrarea și confiscarea din veniturile obținute din infracțiuni și privind finanțarea terorismului (16 mai 2005).

În aceeași ordine de idei, serviciile de informații SRI și SIE (Serviciul de Informații Externe) au derulat activități specifice care au marcat implicarea României în eforturile comune ale comunității internaționale pentru combaterea terorismului.

Conform Raportului de activitate al Serviciului

¹⁹ Cadrul instituțional și legislativ de prevenire și combatere a terorismului, <https://www.sri.ro/fisiere/studii/cadrul-legislativ.pdf>, accesat la data 16.01.2014.

Român de Informații în anul 2012, în cadrul relaționării în format NATO și UE, SRI și-a consolidat statutul de furnizor important de informații substanțiale, pentru susținerea intereselor României în problematicile cu relevanță majoră. În paralel cu transmiterea de informații relevante către structurile NATO și UE cu atribuții pe linie de intelligence, Serviciul a adoptat o atitudine pro-activă în promovarea pe agenda acestora a unor subiecte de interes pentru România (cyber, securitate energetică etc.)²⁰.

România abordează într-o viziune extinsă implicarea sa în prevenirea și combaterea terorismului în calitatea sa de membru al UE. Astfel, pe lângă inițiativele în domeniul instituțional și legislativ, acționează și la nivelul colaborării operaționale. În anul 2007, Serviciul pentru Intervenții și Acțiuni Speciale a devenit membru al Atlas Network, grup format din unități speciale de poliție ale statelor membre, care a fost înființat ca răspuns al UE după atentatele teroriste din 11 septembrie 2001 pentru a asigura latura operațională în combaterea terorismului. În prezent, acest grup de elită este format din 32 de unități speciale de intervenție care colaborează pentru a-și mări competențele, pentru a elabora planuri de pregătire comune și pentru a acționa eficient împreună în operațiunile efectuate.

În perioada 17-18 aprilie 2013, s-a desfășurat exercițiul de simulare antiteroristă „Common Challenge” la care au participat unități antiteroriste din numeroase state membre ale UE, printre care se numără și România. Acest tip de exercițiu de asemenea amplitudine este singurul desfășurat în Europa și a constat în declanșarea unor atacuri teroriste simultane pe teritoriul a nouă țări membre ale UE (Austria, Belgia, Irlanda, Italia, Letonia, România, Slovacia, Spania și Suedia, în numeroase locații (clădiri, autobuze, nave, trenuri), luări de ostatici și operațiuni de salvare.

Gilles de Kerchove, coordonator UE al luptei împotriva terorismului, care a depus numeroase eforturi realizarea acestui exercițiu, a declarat: „Cred că acesta este un domeniu-cheie în care UE poate oferi sprijin pentru cooperarea operațională între statele membre pentru a face față și a reacționa la un atac terorist pe scară largă. În Europa, vom continua să ne confruntăm cu o amenințare teroristă gravă. Este esențial să ne consolidăm structurile de răspuns imediat, cum ar fi forțele speciale. Cooperarea

20 *Raport de activitate. Serviciul Român de Informații în anul 2012*, p. 24, http://www.sri.ro/fisiere/rapoarte/Raport_SRI_2012.pdf, accesat la data 14.01.2014.

practică, exercițiile comune și instruirea sunt dovada faptului că avem o colaborare strânsă pentru a proteja mai bine cetățenii în cazul unui atac terorist”²¹.

5. Politica de prevenire și combatere a terorismului a UE din perspectiva comunității științifice internaționale

În comunitatea științifică internațională, politica de prevenire și combatere a terorismului a UE este percepută ca o politică încă insuficient dezvoltată, dar pentru realizarea căreia au fost depuse eforturi considerabile la nivel legislativ și instituțional.

Daniel Keohane, fost cercetător la Institutul pentru Studii de Securitate al Uniunii Europene, iar în prezent, director al departamentului Cercetare din cadrul Fundației pentru Relații Internaționale și dialog Extern din Spania (Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior, FRIDE), consideră că europenii, spre deosebire de americani, au o altă abordare a fenomenului terorist și sunt mult mai puțin dispuși să efectueze operații militare majore în întreaga lume pentru a vâna teroriști. În plus, nu dispun de capacitățile militare necesare pentru a efectua astfel de misiuni²². În opinia sa, Uniunea Europeană pune accentul pe forța legii și nu pe legea forței²³.

Pe de altă parte, Javier Argomaniz apreciază reacția UE în anumite aspecte care vizează lupta împotriva terorismului: „Răspunsul Uniunii la amenințarea terorismului transnațional a fost complex și multidimensional, de la schimbul de informații între poliție și agențiile de informații la cooperarea judiciară și de la protecția infrastructurii la lupta împotriva recrutării și a finanțării terorismului”²⁴.

În opoziție, Oldrich Bures are o poziție critică privind politica de combatere a terorismului a UE

21 Statement of The EU Counter Terrorism coordinator, Gilles de Kerchove, *Atlas common challenge 2013: “All together to protect you!”*, Brussels, 17 April 2013, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/press-data/en/jha/136832.pdf, accesat la data 15.01.2014.

22 Daniel Keohane, *The EU and counter-terrorism*, Centre for European Reform, London, May 2005, p. 14, <http://library.coleurope.eu/pdf/CER/keohane.pdf>, accesat la data 11.01.2014.

23 Daniel Keohane, *Europeans can be confident about the future*, 12 february 2014, <http://www.euwatcher.eu/blog/daniel-keohane-europeans-can-be-confident-about-the-future/>, accesat la data 11.01.2014.

24 Javier, ARGOMANIZ, *The EU and Counter-Terrorism: Politics, Polity and Policies After 9/11*, Routledge, 2011, p. 1.

care, în viziunea sa, seamănă mai mult cu „un tigru de hârtie decât cu un dispozitiv eficient de combatere a terorismului”²⁵. Admite însă că analizele juridice și instituționale relevă faptul că, în anumite aspecte, politica de combatere a terorismului a UE, deși într-un mod lent, înregistrează progrese importante.

Thomas Renard, cercetător la EGMONT – Institutul Regal pentru Relații Internaționale, este de părere că UE este un actor de combatere a terorismului în curs de formare, care a dezvoltat politici și capacități în acest domeniu și și-a consolidat progresiv statutul de partener de încredere atât pe plan intern, față de statele sale membre, cât și pe plan extern, față de țările terțe. Comparând UE cu alți actori non-statali, Thomas Renard apreciază că „este impresionant cât de multe s-au realizat deja într-un domeniu atât de sensibil. Deși UE are capacități limitate, este singurul organism supranațional care posedă acest nivel de competență și de ambiție și are un cuvânt de spus în diverse forumuri regionale și multilaterale. Dimensiunea internă a politicii UE de combatere a terorismului este, de departe dominantă, însă cea externă s-a dezvoltat în mod semnificativ în ultimii ani, incluzând diverse instrumente și programe”²⁶.

La rândul său, Franco Frattini, fostul comisar european pentru Justiție, Libertate și Securitate recunoaște meritele statelor membre în lupta împotriva terorismului: „Autoritățile statelor noastre membre au fost în măsură să prevină o serie de atacuri, pentru care trebuie să fim recunoscători. Vorbesc despre Spania, Italia, Belgia, Marea Britanie și Germania. Ieri²⁷, autoritățile daneze au împiedicat un grup de teroriști tineri, de asemenea de naționalitate daneză, să declanșeze un atac cu bombă. Ministrul Espersen din Danemarca a declarat că acesta a fost cazul terorist cel mai grav din Danemarca de până acum”²⁸.

În urma analizei efectuate de specialiști, politica de prevenire și combatere a terorismului a UE nu este

25 Oldrich, BURES, *EU Counterterrorism Policy: A Paper Tiger?*, Ashgate Publishing, Ltd., England, 2011, p. 2.

26 Thomas, RENARD, *Confidential partnerships? The EU, its strategic partners and international terrorism*, European Strategic Partnerships Observatory, Working Paper 4, January 2014, Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior (FRIDE) 2014, p. 23.

27 N.A.: se face referire la 4 septembrie 2007.

28 Speech of European Commissioner responsible for Justice, Freedom and Security, „EU counter-terrorism strategy”, European Parliament, Strasbourg, 5 September 2007, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-07-505_en.htm?locale=en, accesat la data 11.01.2014.

apreciată ca fiind perfectă, însă eforturile făcute în scopul dezvoltării acesteia sunt laudabile. Procesul de consolidare al acestei politici trebuie continuat astfel încât să poată fi îndeplinite obiectivele propuse.

Concluzii

La nivelul Uniunii Europene, cooperarea la nivel instituțional a consolidat eforturile întreprinse pentru combaterea terorismului, iar măsurile adoptate de-a lungul timpului au reflectat realitățile momentului și evoluția acestui fenomen. Statele membre au un rol important în acest domeniu, implicându-se în identificarea și urmărirea teroriștilor și reușind împiedicarea realizării unor atacuri teroriste.

Activitatea agențiilor UE care au atribuții în acest domeniu, Europol și Eurojust, a înregistrat numeroase realizări, iar crearea echipelor comune de anchetă a marcat o cooperare tot mai strânsă între polițiile statelor membre, care a avut ca rezultat beneficii deosebite pentru anchetele în desfășurare.

Pentru o reacție mai amplă în lupta împotriva terorismului în cadrul Uniunii Europene este nevoie de o colaborare cât mai strânsă atât între statele membre la nivelul polițiilor naționale, de cooperare în domeniul informațiilor și în domeniul judiciar, cât și de continuarea cooperării statelor membre cu agențiile UE cu rol în combaterea terorismului. Lupta împotriva terorismului este un proces de durată care trebuie adaptat în permanență în funcție de evoluția fenomenului terorist din Uniunea Europeană.

BIBLIOGRAFIE:

1. ARGOMANIZ, Javier, *The EU and Counter-Terrorism: Politics, Polity and Policies After 9/11*, Routledge, 2011.

2. BARROSO, José Manuel Durão, President of the European Commission, *Speech- Fighting terrorism together in the EU. International Summit on Democracy, Terrorism and Security*, Madrid, March 10, 2005, http://www.eu-un.europa.eu/articles/en/article_4444_en.htm

3. BURES, Oldrich, *EU Counterterrorism Policy: A Paper Tiger?*, Ashgate Publishing, Ltd., England, 2011.

4. CHARNY, Israel W., *Fighting Suicide Bombing: A Worldwide Campaign for Life*, Greenwood Publishing Group, 2007.

5.***, Communication de la Commission au Conseil et au Parlement européen - *Le programme*

de La Haye: Dix priorités pour les cinq prochaines années, Un partenariat pour le renouveau européen dans le domaine de la liberté, de la sécurité et de la justice /* COM/2005/0184 final */, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005PC0184:fr:HTML>

5. ***, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - *Prevention, preparedness and response to terrorist attacks* /* COM/2004/0698 final */, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELLAR:6f53d235-7ffc-4023-b761-cbfaf2b65cad>

6. ***, Comunicarea Comisiei către Parlamentul European și Consiliu - *Politica de combatere a terorismului a UE: principale realizări și viitoare provocări*, Bruxelles, 20.7.2010, COM(2010) 386 final, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0386:FIN:RO:PDF>

7. ***, *European Convention on the Suppression of Terrorism*, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/090.htm>

8. Europol, TE-SAT 200 – EU Terrorism Situation and Trend Reports, European Police Office, 2009-2012.

9. FRATTINI, Franco, Speech: *EU counter-terrorism strategy*, European Parliament, Strasbourg, 5 September 2007, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-07-505_en.htm?locale=en

10. ***, *Le Programme de Stockholm – Une Europe ouverte et sûre qui sert et protège les citoyens*, Journal officiel de <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:FR:PDF> l'Union européenne, C 115, 04.05.2010.

11. KEOHANE, Daniel, *Europeans can be confident about the future*, 12 february 2014, [http://www.euwatcher.eu/blog/daniel-keohane-europeans-](http://www.euwatcher.eu/blog/daniel-keohane-europeans-can-be-confident-about-the-future/)

[can-be-confident-about-the-future/](http://www.euwatcher.eu/blog/daniel-keohane-europeans-can-be-confident-about-the-future/)

12. KEOHANE, Daniel, *The EU and counter-terrorism*, Centre for European Reform, London, May 2005, <http://library.coleurope.eu/pdf/CER/keohane.pdf>

13. KERCHOVE, Gilles de, *Atlas common challenge 2013: "All together to protect you!"*, Brussels, 17 April 2013, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/136832.pdf

14. MASTORS, Elena; DEFFENBAUGH, Alyssa; *The Lesser Jihad: Recruits and the Al-Qaida Network*, Rowman & Littlefield, 2007.

15. RENARD, Thomas, *Confidential partnerships? The EU, its strategic partners and international terrorism*, European Strategic Partnerships Observatory, Working Paper 4, January 2014, Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior (FRIDE) 2014.

16. ***, *Strategie de l'Union européenne visant à lutter contre le terrorisme*, Bruxelles, le 30 novembre 2005, <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=FR&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%2014469%202005%20REV%204&r=http%3A%2F%2Fregister.consilium.europa.eu%2Fpd%2Ffr%2F05%2Fst14%2Fst14469-re04.fr05.pdf>

17. ***, *Strategie de sécurité intérieure pour l'Union européenne*, Once des publications de l'Union européenne, Luxembourg, 2010.

18. ***, *Strategie européenne de sécurité. Une Europe sûre dans un monde meilleur*, Bruxelles, le 12 décembre 2003, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIFR.pdf>

19. Portalul Consiliului Uniunii Europene, <http://www.consilium.europa.eu>

20. Portalul Serviciului Român de Informații, <https://www.sri.ro>

SURSELE ORIGINALITĂȚII INSTITUȚIILOR UE

Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU*

În prezentul articol, încercăm să oferim, utilizând o abordare juridică și o perspectivă cronologică asupra construcției europene, un răspuns la problematica naturii juridice a Uniunii Europene. Multiplele etape parcurse de această construcție economică, și ulterior, politică, aduc cu ele numeroase transformări de substanță, privind competențele celor trei organizații de integrare economică originale (CEE, CE, EURATOM), ulterior încorporate într-un sistem multi-nivel cu guvernare politică unică în lume (Uniunea Europeană), o construcție multi-fațetată, ale cărei competențe în raport cu statele membre, dar și cu organizațiile de integrare economică sectorială (CEE, CE) au crescut progresiv. În alte etape, asistăm la consolidarea Uniunii Europene (UE), la dezvoltarea Comunității Europene prin Tratatul de la Lisabona (cealaltă organizație de integrare sectorială, Comunitatea Economică Europeană, având durată limitată, își încheie existența juridică în 2002), asistăm la substituirea UE acesteia și la încorporarea EURATOM în noua UE. Evoluția spre etape de federalism european tot mai încheiate ilustrează dinamismul acestei construcții și consolidarea progresivă (ca expresie a neo-funcționalismului) a naturii originale a UE.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, Tratatul de la Lisabona, construcția europeană, etapa Maastricht, etapa post-Nisa, instituțiile UE.

Introducere

Materialul de față vizează identificarea originilor istorice și a caracteristicilor evoluției procesului de integrare europeană care au dus la crearea și la

consolidarea unei entități politice unice, a cărei structură instituțională prezintă originalitate atât prin elementele sale juridico-politice, cât și prin modul de asamblare și de funcționare, la nivel european, al diverselor elemente juridico-politice specifice fie unui stat, fie unei federații, fie unei organizații internaționale, fie unui sistem politic multi-etajat.

Astfel, putem afirma că originalitatea instituțiilor UE se datorează atât cauzelor istorice specifice de apariție a UE, cât și dinamicii construcției europene. Acest lucru distinge Uniunea atât în raport cu organizațiile internaționale interguvernamentale, cât și cu alte sisteme politice de integrare din alte regiuni ale globului.

1. Cauzele specifice de apariție ale UE ca entitate politică originală

Apariția Uniunii Europene ca entitate politică originală (calificată de unii autori drept un „sistem politic multi-etajat” sau „o formă de guvernare post-statală”¹⁾ pe scena politică europeană a fost determinată de mai multe cauze principale.

Prima dintre acestea a fost nevoia de a impulsiona construcția europeană (reprezentată, până la etapa

1 Marcus HÖRETH, *The Trilemma of Legitimacy – Multilevel Governance in the EU and the Problem of Democracy*, în „ZEI”/Discussion Paper, C11/1998; Zentrum für Europäische Integrationsforschung; Rheinische Friedrich-Wilhelms – Universität Bonn; Germany; Helen WALLACE, William WALLACE (coordonatori), *Procesul politic în Uniunea Europeană*, ed. a IV-a; trad. de Geneveva BOLEA; Editura Arc, Chișinău, 2004, pp. 34-35.

*Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU este consilier în cadrul Institutului Diplomatic Român și cercetător științific onorific în cadrul Institutului Român pentru Drepturile Omului din București. E-mail: madalina.antonescu@idr.ro; madyantonescu@gmail.com

Maastricht, de cele trei organizații internaționale de integrare CEE², CECO³, EURATOM⁴) spre o nouă etapă de evoluție, în care să se adauge la metoda comunitară și o metodă de cooperare politică de tip clasic⁵ (concretizată în diverse politici de tip interguvernamental, precum politica externă și de securitate comună, ori pilonul JAI⁶). Numai că aceste două dimensiuni de cooperare între statele din Vestul Europei (dimensiunea comunitară și dimensiunea interguvernamentală) au fost ambele integrate în structura arhitectonică a unei noi entități politice (asociație de state) care a devenit, astfel, un sistem politic complex, cu finalitate de integrare regională.

În Preambulul Tratatului de la Maastricht apare, în primul paragraf, această cauză specifică (voința liberă și suverană a statelor membre ale Comunităților Europene de a trece la o nouă etapă în cadrul procesului de integrare)⁷. Prin urmare, încă de la început, ni se arată, prin formularea acestui paragraf, faptul că ne vom afla în prezența unei entități politice de integrare, care nu reprezintă decât una dintre etapele unui proces politic european original. Acest proces a fost, de altfel, caracterizat de unii autori ca fiind o manifestare a teoriei neo-funcționalismului, trebuind să ducă la construirea unei forme de guvernare politică post-statală⁸, la crearea unui sistem politic organizat pe mai multe niveluri, în care statele nu mai sunt unicele deținătoare ale puterii politice.

2 Comunitatea Economică Europeană

3 Comunitatea Economică de Cărbune și Oțel

4 Comunitatea Economică a Energiei Atomice

5 Charles ZORGBIBE, *Construcția europeană*, trad. Speranța DUMITRU, Editura Trei, București, 1998, pp. 343-345.

6 Justiție și Afaceri Interne

7 O interesantă remarcă face David Mitrany, promotorul funcționalismului (în David MITRANY, *A Working Peace System*; introduction by Hans MORGENTHAU; Quadrangle Books; Chicago; 1966; p.184), considerând că interesul comun (care justifică „un complex integraționist de tipul CE”) nu este vizibil definit; „în practică, atunci când a trebuit să se construiască mișcări coerente de loialitate națională, a fost nevoie să se identifice și să se inventeze tot felul de afinități sociale, istorice ori emoționale însă, în primul rând, să se întrețină teama de un pericol extern comun”. Crearea Europei nu trebuie însă ținută doar la un nivel economic și politic ci este nevoie, în această opinie, și de a se contura „o unitate a patrimoniului cultural și spiritual al Europei” (ceea ce nu se potrivește cu trecutul plin de disensiuni al statelor membre).

8 Thomas DIEZ, *The Economic Community Reading of Europe: Its Discursive Nodal Points and Ambiguities towards Westphalia*; COPRI (Copenhagen Peace Research Institute); Working Papers 6/1998.

Această nouă entitate politică⁹, în viziunea Tratatului fondator al UE¹⁰ trebuie să dispună de un cadru instituțional unic (ceea ce a dus la numeroase controverse cu privire la entitățile politice de care ar aparține acest cadru instituțional: fie Comunitățile, deoarece fiecare dintre ele ar avea personalitate juridică proprie și nu ar fi „deposedate” în mod expres, prin tratatele modificatoare, de instituțiile lor politice, fie, pe de altă parte, entitatea politică „utilizatoare”, cea care „dispune” de instituții ce nu îi aparțin, adică de UE). În opinia noastră, deoarece avem în vedere existența unei entități politice distincte, consacrată printr-un tratat internațional (ca și Comunitățile), creată de către aceleași state care au format Comunitățile, făcând parte din același proces de integrare a cărui primă eta-

9 Unii autori califică UE drept o organizație politică supra-națională, având la bază state care însă nu dispar, o entitate politică bazată pe o dublă legitimitate: una directă și autonomă, provenind de la cetățenii europeni; alta derivată și indirectă, conferită de statele membre. A se vedea Olivier DUHAMEL, *Igniting the Spirits*, European Constitutional Law Review, EuConst, vol. 1, January 2005, p. 13.

10 Deși, până la etapa Lisabona, niciun articol din Tratatul Uniunii Europene (TUE) nu face vreo referire explicită la personalitatea juridică a UE, potrivit art. 24/TUE, UE poate încheia acorduri internaționale în domeniul politicii externe și de securitate comune (PESC). După intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, UE primește în mod expres personalitate juridică (prin art. 46A/TUE), acordându-i-se, totodată, capacitatea de a recurge la ansamblul instrumentelor de acțiune pe plan internațional (a se vedea, de exemplu, art. 7a, alin. 2/TUE; art. 10A, alin. 1 și 2/TUE; noul articol-cadru 11, alin.1 și 2; art. 12; art. 13; art. 19, alin. 2, paragr. 3; art. 24; art. 6, alin. 2/TUE; art. 2B, alin. 2/TFUE; art. 188J, alin. 4/TFUE; art. 188L/TFUE; art. 188P/TFUE – de la încheierea de tratate, la dreptul de a deveni membru al unei organizații internaționale interguvernamentale sau dreptul de a adera la o convenție internațională, până la posibilitatea de a fi reprezentată în fața unei jurisdicții internaționale). Măsura în care aceste noi oportunități vor fi valorificate, spun unii autori, depinde de voința statelor membre, care ar putea să nu fie dispuse să cedeze propriile locuri în OI (organizațiile internaționale interguvernamentale) în favoarea UE. Cf. Lazăr COMĂNESCU, „Constituția Europeană și rolul Uniunii Europene ca actor global”, în *Revista Română de Drept Comunitar*, nr. 2/2004, pp. 17-18. Tratatul de la Lisabona (de exemplu, prin art. 188J, alin. 4, paragr. 2/TFUE) rezolvă această chestiune în funcție de domeniul de competență al UE. Astfel, în cazul domeniului „ajutor umanitar”, încheierea de către UE a unui acord cu organizațiile internaționale competente sau cu țările terțe nu aduce atingere competenței statelor membre de a negocia și de a încheia acorduri în cadrul organismelor internaționale.

pă a fost concretizată prin apariția celor trei Comunități, ținând cont de „obiectivele politice proprii pentru a căror punere în aplicare a fost nevoie de mecanisme adecvate” (paragr. 3, art. F/ Tratatul de la Maastricht), considerăm că *Uniunea Europeană deține acest cadru instituțional unic în nume propriu*¹¹.

Astfel, odată cu Tratatul de Maastricht (1993) și cu intrarea procesului de integrare europeană într-o nouă etapă, s-au produs, în opinia noastră, o serie de consecințe importante și la adresa *instituțiilor comunitare*¹². Dacă, până la Maastricht, acestea aparținuseră *Comunităților*, odată cu apariția Uniunii Europene, *nu mai putem vorbi de un caracter juridic exclusiv comunitar al acestor instituții politice*¹³, deoarece ele aparțin unei noi entități politice și pot funcționa și în afara pilonului comunitar (având competențe decizionale în sectoarele PESC¹⁴ și JAI). Pe de altă parte, la momentul respectiv (până la intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona) *susținem teoria personalității juridice implicite a Uniunii Europene*¹⁵,

11 Deoarece, în concepția unor autori (Alain Lamassoure), „există o putere reală exercitată la nivel european, însă nu există în schimb un sistem democratic de exercitare a puterii europene, echivalent cu acela care este în vigoare în statele membre” (aspect pe care a încercat să-l remedieze, fără succes, tratatul constituțional). Cf. Alain LAMASSOURE/PPE, *La Convention: Finalité et architecture institutionnelle de l'Union – une étape clé pour une bonne gouvernance*; Conférence, débat sur la gouvernance, 11 Juillet 2002, Bruxelles.

12 Unii autori vorbesc de „*instituții mult mai structurate supra-naționale*” (după TUE) „înzestrate cu puteri autonome în extindere continuă, în relațiile cu statele membre” însă, totodată, remarcă o „lipsă de viziune în ceea ce privește viitorul Europei, forma sa și rolul său strategic; *absența unui design politic* capabil „să mobilizeze energiile și să explice beneficiile construcției europene, cetățenilor UE” Cf. Romano PRODI, „The European Union – A Difficult but Successful Venture”, *The International Spectator*, vol. XXXI, no. 4, October-December 1996; Istituto Affari Internazionali (IAI), Roma.

13 Unii autori consideră că, până și prin tratatul de la Maastricht (!), *Uniunea „folosește instituțiile și organele Comunităților Europene” spre a-și îndeplini sarcinile*, deoarece nu dispune de personalitate juridică expresă (cf. Augustin FUEREA, *Instituțiile Uniunii Europene*, op.cit., p. 32). Pentru alți autori, cadrul instituțional unic este format pe de-o parte, din *instituții comunitare*, puse la dispoziția celorlalți doi piloni și, pe de altă parte, din *Consiliul European*, singura instituție veritabilă „a UE”. Cf. Roxana MUNTEANU, *Drept european, evoluții, instituții, ordine juridică*, Ed. Oscar Print, București, 1996, p. 108.

14 *Politica Externă și de Securitate Comună*.

15 Mădălina Virginia ANTONESCU, *Instituțiile Uniunii Europene în perioada post-Nisa. O perspectivă de drept constituțional*, Ed. Cartea Universitară, București, 2007, pp. 445-451, 460-475.

considerând că, în absența acesteia Uniunea nu ar fi putut formula obiective politice sau de altă natură, nici politici comune și nici implementa astfel de obiective ori politici¹⁶. Această teorie juridică se verifică mai ales prin *prisma unei interpretări istorice*. Astfel, urmărind evoluția Uniunii Europene după perioada Maastricht, reiese o *întărire* a capacității sale de a formula și de a implementa, prin intermediul instituțiilor sale, obiective și politici europene. În al treilea rând, în etapa Tratatului de la Nisa, considerăm că *s-a accentuat prezența UE ca entitate politică distinctă pe plan internațional* (în special prin intermediul pilonului PESC), datorită rolului crescut al unor *instituții politice supra-naționale* (Comisia Europeană, Înalțul Reprezentant PESC) menite să-i confere vizibilitate în relațiile internaționale.

Subsidiaritatea (privitoare la competența UE de a interveni, în anumite condiții, la nivelul național, al statelor membre)¹⁷ este un principiu înscris în *Tratatul de la Maastricht* și, după părerea noastră, *în favoarea personalității juridice a UE* (ca, de altfel, și existența unui set de competențe *exclusive sau partajate ale UE*). Acest principiu juridic nu poate fi explicat dacă refuzăm Uniunii personalitatea juridică, dacă o considerăm „o ficțiune” (anulând astfel, efectul juridic creator al Tratatului de la Maastricht, care formează o *uniune politică*, nu o altă zonă de liber schimb)¹⁸.

16 Mădălina Virginia ANTONESCU, *Uniunea Europeană, imperiile antice și imperiile medievale. Studiu comparativ*, Ed. Lumen, Iași, 2008, pp. 89-90.

17 *Ca și proporționalitatea, subsidiaritatea reprezintă un corolar al principiului atribuirii de competențe UE*, care a fost reluat în Constituția Europeană (art. I-11) și este înscris și în tratatul de la Lisabona, în noul art.3b, alin. 3 și 4/TUE (după eșecul adoptării Constituției Europene). Cf. François PRIOLLAUD, David SIRITZKY, *La Constitution Européenne, texte et commentaires*, La Documentation Française, Paris, 2005, p. 56.

18 Noul art. B/TUE, modif. prin Tratatul de la Amsterdam, preciza faptul că „*Uniunea își propune următoarele obiective*” (deci, *nu CE* vor fi cele care vor formula și vor realiza obiectivele Uniunii) sau se referă la faptul că „*obiectivele Uniunii vor fi îndeplinite [...] cu respectarea principiului subsidiarității*, așa cum este definit în art. 3B/TCE”. Prin urmare, *nu este vorba* de o preluare „mot à mot” a art. 3B/TCE (care are în vedere „*acțiunea Comunității*”, cum este și firesc, deoarece ne aflăm în cadrul TCE), ci de o *adaptare* a acestuia *la realitatea creată prin TUE (apariția UE)*. Este vorba deci, doar de o trimitere la *definiția juridică* a principiului subsidiarității din art. 3B/TCE și nu de faptul că *doar Comunitatea* (nu și UE) ar trebui să respecte, prin acțiunile sale, aceste principii. Odată cu Tratatul de la Lisabona se instituie „o nouă UE”, care se substituie Comunității Europene (dar nu și EURATOM) și îi succede în drepturi acesteia (art.1, alin.3/TUE) și care are obiective proprii (art. 2, alin. 6/TUE).

Depășirea, prin formarea Uniunii Europene, a etapei comunitare (care include Comunitățile Europene în primul pilon al structurii sale interne compozite) a necesitat, în opinia noastră, *adaptarea terminologiei juridice la noua realitate politică*. Astfel, ar fi trebuit (în mod corect) să se folosească sintagma de „*instituții UE*” – când ne referim la etapa Maastricht și la etapele ulterioare –, și nu sintagma de „*instituții comunitare*”. Aceste instituții politice, odată cu apariția UE, *nu mai își limitează acțiunea la pilonul comunitar, ci au diferite competențe juridice în întreg sistemul politic multi-etajat al UE* (cu excepția domeniului rezervat al statelor membre).

Prin art. A, titlul I/Tratatul de la Maastricht, s-a reluat aceeași idee reflectând *această cauză specifică de apariție a UE* („*tratatul care marchează o nouă etapă în cadrul procesului de creare a unei uniuni din ce în ce mai strânse între popoarele Europei*”). Această formulare se bazează pe ideea formării unei *uniuni politice* în care procesul de integrare să nu creeze prejudicii sau să limiteze dimensiunea democrației europene. Uniunea devine, astfel, una din inovațiile Tratatului de la Maastricht, cealaltă fiind, în opinia noastră, inițierea unui proces de creare a unei *democrații la nivel politic european*, care să convertească Uniunea într-un sistem politic¹⁹ complex (în sensul art. A, paragr. 2 / TUE) în care *deciziile să fie luate pe cât posibil la un nivel cât mai apropiat de cetățeni*²⁰. Acest lucru ar distinge

19 Se recunoaște în doctrină (de exemplu, Alex WARLEIGH, *European Union. The Basics*, Routledge, London and NY, US, 2004, p. 36) faptul că UE este o *entitate politică, fiind calificată drept «un sistem politic cu puteri extinse, exercitate în nume propriu»*, fapt de natură să reflecte depășirea *concepției interguvernamentaliste* asupra Uniunii văzute ca «simplu cadru general», fără o concretă existență nici în plan juridic și nici în plan politic. Concepția interguvernamentalistă este însă o concepție pe care o respingem, deoarece ignoră complexitatea și originalitatea UE ca sistem politic dotat cu personalitate juridică implicită (cel puțin, până la tratatul de la Lisabona – de exemplu, art. 2, alin. 6/TUE, art. 46A/TUE în modif. tratatului de la Lisabona).

20 Plecând de la acest obiectiv politic al UE, Comisia Europeană a identificat *unele direcții majore* pentru implementarea „*bunei guvernări europene*”: creșterea participării actorilor „de jos în sus” în ceea ce privește definiția și aplicarea politicilor UE; extinderea cadrului politic și legislativ, a instrumentelor de care dispune CE pentru a răspunde noilor provocări ale guvernării europene; responsabilități mai clare pentru instituții UE „re-centrate”, al căror rol politic să fie regândit. Cf. Commission des Communautés Européennes, *Rapport de la Commission sur la gouvernance européenne*, Luxembourg; 2003.

UE de organizațiile internaționale care nu implică *relația politică directă între organele lor decizionale și cetățenii statelor membre* – cel puțin în cazul organizațiilor de cooperare. Doar în cazul UE, prin crearea cetățeniei europene, conform Tratatului de la Maastricht, se poate vorbi de o *relație politică directă* dintre instituțiile UE și cetățenii acesteia. Prin urmare, *o cauză specifică de apariție a Uniunii Europene* a fost și nevoia statelor membre CE de a depăși nivelul *economic* de integrare, de a se orienta spre o *integrare politică* (materializată prin crearea cetățeniei europene și a „uniunii politice între popoarele Europei”, obiectiv ce se bazează pe crearea și pe consolidarea unei *democrații reprezentative*²¹, cu efecte inclusiv pentru modalitatea de desemnare a reprezentanților cetățenilor UE, pentru componența și pentru atribuțiile instituțiilor UE).

Tot din art. A, titlul I/TUE se reliefează principala sarcină a Uniunii Europene, care dovedește o structură originală, *cu mai multe niveluri de guvernare* (european, național, regional)²²: astfel, Uniunea trebuie să organizeze într-un mod *coerent și solidar* relațiile dintre statele membre și popoarele lor. La nivel instituțional, acest lucru s-ar traduce prin sarcina Uniunii de a organiza relațiile politico-juridice *dintre instituțiile UE, care reprezintă interesele statelor membre și cele care reprezintă interesele popoarelor europene sau interesul UE ca atare* (de exemplu, Comisia și rolul său de a media între Consiliul de Miniștri, Consiliul European, pe de-o parte, și Parlamentul European, pe de altă parte), astfel încât să asigure o *funcționare eficientă* întregului sistem politic.

A doua cauză *de apariție a UE*, care a determinat anumite efecte sub aspect instituțional, a fost enunțată tot în Preambulul Tratatului de la Maastricht și are în vedere obiectivul statelor europene de a *pune capăt divizării istorice a continentului european*²³, trecutului

21 Definită ca fiind „*acel regim politic în care poporul își manifestă voința sa prin intermediul unor reprezentanți aleși*”, un rezultat al dezvoltării unor *instituții medievale* („*adunările*” conduse de monarh, care reprezentau interese sociale diferite); în timpul războiului civil englez s-a operat *prima modificare esențială* a așa-numitei „*democrații reprezentative*”, căutându-se o *alternativă republicană* la sistemul monarhic. Cf. Sergiu TĂMAȘ, *Dicționar politic, instituțiile democrației și cultura civică*, Ed. Academiei Române, București, 1993, p. 78.

22 Liesbet HOOGE, Gary MARKS, *Unraveling the Central State. But How? Types of Multi-Level Governance*; 87/March 2003; Political Science Series; Institute for Advanced Studies, Vienna.

23 Charles ZORGBIBE, *op.cit.*, pp. 10-11.

istoric plin de conflicte dar și evitarea separării Europei în două blocuri ideologice, precum în timpul Războiului Rece. Acest lucru implică, sub aspect instituțional, *nevoia de consolidare a instituțiilor comunitare deja existente*, astfel încât acestea să se implice în funcționarea unor mecanisme decizionale europene adaptate acestor nevoi și obiective.

A treia cauză specifică de apariție a UE, legată de primele două tipuri de cauze amintite anterior, se referă la *nevoia statelor membre CE de a întări latura democratică²⁴ a construcției economice de integrare*, astfel încât să se asigure continuitatea și legitimitatea acestui proces de integrare. Astfel, în Preambulul Tratatului de la Maastricht, apar *o serie de referiri la dimensiunea politică a procesului de integrare europeană*: nevoia de a confirma importanța principiilor libertății, democrației, statului de drept, respectării drepturilor omului și a libertăților, precum și consolidarea caracterului democratic și a eficacității instituțiilor UE. Prin urmare, această a treia cauză care a determinat apariția UE se referă la *nevoia de democratizare a construcției europene*, aspect ce depășește etapa economică a integrării, cât și etapa de integrare comunitară, evidențiind intrarea într-o nouă etapă, una în care deciziile să fie luate „la nivelul cât mai apropiat de cetățean”.²⁵

De altfel, conform noului paragr. 1, art. F/TUE, modificat prin Tratatul de la Amsterdam²⁶, se precizează *caracterul democratic al noii uniuni politice²⁷*: aceasta va fi fondată pe principiile 24 O preocupare constantă a Comisiei Europene, de altfel ilustrată pe larg în diferitele metode de implementare ale „bunei guvernări” și în modalitățile prin care „Uniunea să își poată utiliza puterea încredințată de cetățeni”. Cf. Commission of the European Communities, *European Governance. A White Paper*; Brussels, 25.7.2001; COM (2001) 428 final.

25 Pentru realizarea acestui obiectiv politic, unii lideri europeni consideră elaborarea unei „Constituții Europene” ca un „corp legislativ nou, mai democratic și legitim”. Cf. Romano PRODI, President of the European Commission, *Europe: adding value, changing quickly*; London School of Economics; London, 19 January 2004; <http://europe.eu.int>.

26 Și în etapa Lisabona se face, în acest tratat, trimitere expresă la fundamentul democratic al noii construcții politice („noua UE”): preambulul TUE; art. 1a/TUE; art. 6/TUE; titlul II (Principii democratice)/TUE, în modif. Tratatului de la Lisabona.

27 Este interesant a fi menționată și o opinie conform căreia identitatea națională a statelor membre, pe care Uniunea are obligația de a o respecta în temeiul TUE, poate fi localizată „nu doar în structurile și în funcțiile statelor membre, ci și în anumite valori pe care Uniunea le are în comun cu statele membre”; cu privire la *natura acestor valori*, există încă

libertății, democrației, respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale, statului de drept, principii care sunt comune statelor membre. Așadar, sistemul politic al UE se caracterizează, începând cu etapa Maastricht (prin care a fost creat), printr-o *dublă condiție a existenței democratice*: odată, la nivelul *europen* de guvernare; în al doilea rând, la nivel *național*, al fiecărui stat membru. Sub aspect instituțional, acest lucru s-a tradus printr-o *continuă nevoie de accentuare a caracterului democratic al instituțiilor UE, obiectiv constant al fiecărei reforme instituționale din cadrul UE*. Astfel, Tratatul de la Maastricht a consacrat prerogativele de co-decizie legislativă ale Parlamentului European; democratizarea și realizarea efectivă a controlului politic al Parlamentului European asupra Comisiei; crearea instituției politice independente a Mediatorului European, pentru apărarea drepturilor cetățenilor europeni; consacrarea principiului transparenței instituționale și protecției bazelor de date personale. Totuși, aceste beneficii politice *nu sunt suficiente* pentru a reduce deficitul democratic al Uniunii, nici pentru a conferi un puternic caracter democratic instituțiilor UE, sub aspectul componenței, al atribuțiilor sau al modului de funcționare al acestor instituții în raport cu statele membre sau direct cu cetățenii europeni.

A patra cauză de apariție a UE privește necesitatea de a unifica într-un cadru politic unic o serie de măsuri ale statelor membre, adoptate în cadrul unor politici interguvernamentale privind relațiile externe, securitatea, economia și dezvoltarea; *aceste politici necesitau un cadru instituțional unic și o structură politică unitară, capabilă să asigure coerența acestor măsuri* (art. C, alin. 2/TUE, modificat prin Tratatul de la Amsterdam).

Totuși, apariția UE nu se reduce la cauze *istorice și politice*; mai există și o serie de alte cauze *economice, sociale* sau referitoare la necesitatea de *afirmare a unei politici de securitate și de apărare comune*, care au fost concretizate prin Tratatul de la Maastricht, plecând de la obiective proprii ale UE. La nivelul instituțional european, fiecare dintre obiectivele UE se materializează printr-o *serie de atribuții specifice* ale instituțiilor UE în domenii precum cele social,

anumite controverse în doctrina juridică. A se vedea Peter G. XUEREB, *Loyalty and Solidarity*, *European Constitutional Law Review*, vol. 1, 2005, p. 18. Tratatul de la Lisabona identifică însă clar aceste valori comune care stau la baza formării noii UE (Preambulul TUE; art. 1a/TUE; art. 6, alin. 3/TUE).

economic, de securitate și de apărare comună, dar și în alte domenii precum cele privind coeziunea economică și socială, justiția și afacerile interne, vizele, azilul și imigrația, pe măsura evoluției procesului de integrare europeană.

Toate aceste cauze de apariție ale UE reflectă și un anumit *profil politico-juridic al instituțiilor sale (care nu pot fi asimilate, datorită componenței, atribuțiilor, modului de desemnare a membrilor, actelor juridice adoptate sau al proceselor decizionale din cadrul fiecărei astfel de instituții, cu organele de stat sau cu organele unei organizații internaționale interguvernamentale)*. Acest profil politico-juridic reflectă ideea că ne aflăm în prezența unor instituții politice rezultate dintr-un proces de integrare europeană cu totul original, care nu poate fi imitat pe alte continente, tocmai datorită faptului că pleacă de la cauze și de la necesități specifice Europei, ce nu pot fi transpuse *tale quale* în alte regiuni.

Chiar dacă unele dintre cauzele ce duc la apariția unor sisteme politice de integrare de tipul UE pe alte continente sunt aceleași ca și în cazul apariției UE (de exemplu, necesitatea de a extinde democrația într-o regiune; nevoia de a evita diferendele politice ori conflictele militare între state, printr-o integrare progresivă și sectorială a economiilor naționale ale statelor membre), totuși, fiecare proces de integrare regională va avea propriile sale caracteristici, expresii ale unei evoluții unice.

2. Dinamica procesului de integrare europeană, ilustrare a originalității instituționale a UE

Fiecare etapă din evoluția construcției europene (de la formarea celor trei Comunități Europene, până la momentul Nisa) produce anumite efecte la nivel instituțional european, sporind originalitatea instituțiilor UE.

Astfel, etapa comunitară se remarcă în primul rând prin consacrarea celor patru principii comunitare preluate din Planul Schuman în tratatele comunitare²⁸, principii care stau la baza organizării și funcționării cadrului instituțional (superioritatea instituțiilor comunitare, deoarece acestea sunt create spre a participa la formarea și la dezvoltarea unei comunități supranaționale de drept; independența instituțiilor comunitare; colaborarea între instituții, între acestea neexistând o ierarhie instituțională *de iure*; egalitatea între state, consecință a caracterului suveran al acestora, care se transpune în principiul

28 Augustin FUEREA, *Drept comunitar european. Parte generală*, Editura All Beck, București, 2003, pp. 66-68.

rotației egalitare la Președinția Consiliului de Miniștri, precum și în dreptul fiecărui stat de a fi reprezentant în mod egal în Comisie, o instituție cu puternice atribuții decizionale).

Tot în etapa comunitară, prin tratatele de la Roma instituind CEE și EURATOM (1957) *au fost extinse competențele Adunării Parlamentare* (membrii acesteia urmând să fie aleși prin sufragiu universal direct); totodată, s-a înregistrat, în opinia noastră, *un avans al supranaționalității*, deoarece s-a consacrat în cadrul Consiliului, *votul majoritar*. Sub aspect instituțional, în această etapă se înregistrează *mai multe inovații*: apariția, în 1958 a unei Curți de Justiție unice; existența, în paralel, a trei sisteme instituționale distincte, aparținând celor trei Comunități (având, fiecare, câte un Consiliu interguvernamental, ca instituție decizională; câte o instituție cu atribuții executive – Comisia; câte o instituție politică deliberativă – Adunare; câte o Curte de Justiție, ca instituție cu rol judiciar).

A doua etapă este cea a unificării instituționale, produse în 1960 când, prin unificarea celor trei Adunări din cele trei Comunități, a luat ființă Adunarea Parlamentară²⁹; ulterior, prin Tratatul de la Bruxelles din 8 aprilie 1965, intrat în vigoare la 1 iulie 1967, s-a operat *o fuziune instituțională de ansamblu*³⁰: astfel, la nivel decizional, a luat ființă *o singură instituție (Consiliul) comună* celor trei Comunități; la nivel executiv, s-a constituit Comisia Europeană, ca instituție politică unică; totodată, s-a creat o administrație comunitară unică, s-a realizat un buget unic al Comunităților și s-a stabilit un statut unic al funcției publice comunitare.

O nouă etapă din evoluția procesului de integrare europeană, care aduce elemente noi în ceea ce privește cadrul instituțional, începe odată cu intrarea în vigoare a Actului Unic European (la 1 iulie 1987) în al cărui Preambul se prevede „transformarea relațiilor dintre statele membre într-o *Uniune Europeană*”, *prefigurându-se astfel, o viitoare entitate politică europeană*. Se instituționalizează, totodată, *Consiliul European*, a cărui existență se bazează doar pe comunicatul politic al șefilor de stat și de guvern ai statelor membre ale celor trei Comunități, prezenți la Summitul de la Paris din octombrie 1974. Se extinde votul Consiliului cu majoritate calificată.

29 Gilles FERRÉOL, (coordonator), *Dicționarul Uniunii Europene*, traducere Iuliana-Cristina Doboș, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 120.

30 Pierre MATHIJSEN, *Compendiu de drept european*, ediția a VII-a, traducere Viorica Alexandru, Mihaela Dumitrescu, Editura Club Europe, 2002, p. 15.

Se consolidează consultarea Parlamentului European prin procedura *de cooperare* în procesul decizional european. Se preconizează înființarea Tribunalului de Primă Instanță. Totodată, se decide ca Președinția cooperării politice să fie asigurată de statul care exercită Președinția Consiliului Comunităților, ca o confirmare a practicii anterioare, și se mai înființează un secretariat politic, având sediul la Bruxelles³¹.

Menționată ca obiectiv al statelor membre în Actul Unic European, Uniunea Europeană, *ca entitate politică distinctă*³², ia ființă prin Tratatul de la Maastricht (în vigoare la 1 noiembrie 1993).

Intrarea în această etapă a procesului de integrare europeană *produce importante consecințe sub aspect instituțional*, ilustrând, implicit, *traseul original* pe care statele membre, prin voința lor suverană, au știut să îl imprime evoluției UE și cadrului său instituțional. Astfel, în Tratatul de la Maastricht se prevede: *rolul Consiliului de a adopta direcțiile politicii economice ale statelor membre și a Comunităților, cât și rolul său de a supraveghea evoluția economiei în fiecare stat membru și în Comunități; competențele Comunităților în cadrul uniunii politice*³³; creșterea rolului Parlamentului European (prin procedura co-deciziei).

Cele mai numeroase și importante modificări pe plan instituțional european au fost însă cele aduse prin etapele *Amsterdam (1999)* și *Nisa (2003)*.

Astfel, prin Tratatul de la Amsterdam s-a abrogat tratatul de fuziune a executivelor, din 1965, fără a se aduce însă atingere *efectelor esențiale ale acestuia*³⁴ (au fost menținute instituțiile unice pentru cele trei Comunități). S-a permis Consiliului să dețină *o competență specială*, prin modificarea art.7/TUE, de *a constata încălcarea gravă și persistentă a principiilor* vizate la art. 6, paragr. 1/TUE și de *a suspenda* exercitarea de către statul vinovat a unor drepturi derivate din tratate. Se extinde competența CJUE³⁵ la noul Titlu IV („Vize, azil, imigrare și alte politici

legate de libera circulație a persoanelor”). Totodată, la tratatele comunitare și la Tratatul de la Maastricht se anexează un Protocol privind instituțiile în perspectiva extinderii UE, care modifică, după prima extindere a UE, componența Comisiei, în paralel cu stabilirea unei noi ponderi a voturilor în Consiliu.

Prin Tratatul de la Nisa, subordonat necesității extinderii UE și, deci, reformei instituționale, se introduc *noi și importante modificări juridice și politice* referitoare la atribuțiile, componența, modul de desemnare, regulile de luare a deciziilor de către instituțiile UE³⁶. Astfel, Tratatul prevede un număr maxim al euro-deputaților, de până la 732 și o nouă repartitie a locurilor în Parlamentul European (Germania fiind singurul stat care își menține numărul de deputați, într-o Uniune extinsă la 27 de membri). Totodată, Consiliul este *înzestrat cu atribuția de a aproba statutul deputaților europeni prin majoritate calificată* și de a stabili (prin co-decizie) statutul partidelor politice la nivel european (ceea ce ilustrează, în acest context, preponderența *de facto* a acestei instituții politice interguvernamentale, în cadrul instituțional UE). În cadrul Consiliului UE, se prevede un număr maxim de 345 de voturi, iar în cazul în care o decizie este luată cu *majoritate calificată*, orice stat membru poate cere *o verificare* a îndeplinirii condiției ca statele membre care constituie majoritatea calificată să reprezinte cel puțin 62% din populația totală a UE (în cazul în care se constată neîndeplinirea acestei condiții, decizia neputând fi adoptată).

În ceea ce privește *Comisia Europeană*, cerințele de sporire a eficacității *acestei instituții executive* (dacă ne referim la una din funcțiile sale esențiale) au necesitat stabilirea unui *prag de reprezentare pe etape*: astfel, „după ce UE se va extinde și va număra 27 de membri”, după cum prevede Tratatul de la Nisa, numărul comisarilor va trebui să fie *inferior numărului statelor membre*, pe baza unui sistem de rotație egalitară. Totodată, se accentuează *caracterul supranațional al Comisiei*, prin numirea *cu majoritate calificată* a Președintelui său și a membrilor Comisiei; *sporesc puterile Președintelui* acestei instituții politice, în sensul că acesta poate cere (cu aprobarea colegiului) unui comisar să demisioneze ori poate numi vice-președinții Comisiei³⁷.

La nivelul Curții de Justiție și Tribunalului de

31 A se vedea inclusiv rolul AUE în consolidarea și legitimarea *cooperării politice europene*. Cf. Clive H. CHURCH, David PHINNEMORE, *The Penguin Guide to the European Treaties. From Rome to Maastricht, Amsterdam and beyond*, Penguin Books, England, 2002, pp. 36-37.

32 Alex WARLEIGH, *op. cit.*, p. 36.

33 Iordan Gheorghe BĂRBULESCU, *Uniunea Europeană, aprofundare și extindere*, Cartea I – *De la Comunitățile Europene la Uniunea Europeană*, Editura Trei, București, 2001, pp. 212-213.

34 Augustin FUEREA, *Drept comunitar, op.cit.*, p. 81.

35 Curtea de Justiție a Uniunii Europene.

36 John FAIRHURST, *Law of the European Union*, Pearson Education Limited, Pearson and Longman, Essex, UK, 2006, pp. 26-27.

37 Augustin FUEREA, *Manualul Uniunii Europene*, Editura Universul Juridic, București, 2006, pp. 64-71.

Primă Instanță (TPI) intervin în această etapă *alte schimbări*: se înființează *camere jurisdicționale* pe lângă TPI, specializate în anumite domenii, precum proprietatea intelectuală ori funcția publică europeană. TPI-ului îi revin competențe principale, precum: soluționarea recursurilor în anulare, a recursurilor în carență, a recursurilor în reparație, a celor referitoare la funcția publică³⁸, a recursurilor bazate pe o clauză compromisorie, precum și *soluționarea chestiunilor prejudiciale în materii specifice (un rol novator pentru TPI)*. Modificări importante privesc și Curtea de Conturi sau organe consultative precum Comitetul Regiunilor și Comitetul Economic și Social, în sensul întăririi influenței lor politice și al asigurării unui canal de comunicare permanentă între nivelul european de guvernare și cel regional. Se prevede totodată, îmbunătățirea colaborării dintre Curtea de Conturi, ca instituție UE specializată și instituțiile naționale similare (inclusiv prin înființarea unui Comitet de Legătură, cu directorii Curților de Conturi din statele membre).

În etapa *Lisabona* este preluat masiv textul proiectului de tratat constituțional, adăugându-se numeroase inovații legate de dimensiunea competențelor UE, a naturii sale juridice și a instituțiilor sale (marcând o evoluție accentuată către faza federalistă, în opinia noastră).

Toate aceste modificări continue ale cadrului instituțional al UE ilustrează *dinamica procesului de integrare europeană*, faptul că permanent s-a considerat acest cadru instituțional *ca fiind unul suficient de flexibil spre a răspunde nevoilor de funcționare ale unei Uniuni în constantă extindere*.

Instituțiile UE, prin urmare, își datorează *parțial* caracterul lor juridico-politic original și faptului că *nu sunt niște structuri rigide, incapabile de schimbare*. Dimpotrivă, aceste instituții politice își descoperă originalitatea *în mod progresiv, prin elemente novatoare pe care și le adaugă la fiecare etapă*, de la formarea Comunităților până la momentul Nisa, *cât și datorită simplificării funcționării instituționale* (prin extinderea co-deciziei; prin extinderea votului cu majoritate calificată) menite să le asigure eficacitate și legitimitate (de exemplu, prin asocierea, pe picior

38 *Idem*, p. 117; de menționat că, prin decizia Consiliului UE din 4 noiembrie 2004, se instituie un *Tribunal al funcției publice a Uniunii Europene*, ca o nouă jurisdicție specializată, având în competența sa soluționarea recursurilor legate de contenciosul funcției publice europene; deciziile sale se pot ataca în fața Tribunalului de Primă Instanță (TPI) și doar în mod excepțional, în fața Curții de Justiție a Comunității Europene (CJCE).

de egalitate cu Consiliul, a *Parlamentului European*, în ceea ce privește procesul legislativ european).

3. *Natura juridică originală a Uniunii Europene, cauză a originalității instituțiilor UE*

O altă cauză a faptului că instituțiile Uniunii Europene dețin un caracter juridico-politic original nu doar în raport cu organele unui stat, ale unei federații, ale unei organizații internaționale, *ci și în raport cu însuși sistemul politic din care fac parte, este natura juridică originală³⁹ a entității numite „Uniune Europeană”*.

Astfel, conform Tratatului de la Maastricht/1993 prin care s-a înființat această entitate politică, UE are la bază *trei organizații internaționale de integrare⁴⁰*, anume Comunitățile Europene (n.b.: după expirarea duratei de 50 de ani a tratatului CECA, în structura UE rămânând doar două astfel de organizații, CEE și EURATOM⁴¹), precum și o serie de politici interguvernamentale organizate în alți doi piloni (politica externă și de securitate comună; cooperarea polițienească și judiciară în materie penală, după reforma tratatului de la Amsterdam asupra titlului VI – JAI). Astfel, prin intermediul *pilonului comunitar*, se realizează *cooperarea între UE și statele membre*, în timp ce pilonii *integuvernamentali* reflectă o materializare a obiectivelor UE în aceste sectoare doar prin folosirea *instrumentelor de cooperare politică de către statele membre* (reculul integraționismului, în acești doi piloni, într-o opinie)⁴².

Controverse juridice referitoare la natura juridică a UE apar încă din momentul în care se întreprinde o analiză juridică a naturii *Comunităților Europene*. Există astfel, în doctrina juridică, *diferite opinii privind natura juridică a Comunităților*, ce formează primul pilon al unui sistem politic unic pe scena internațională. Astfel, ele *nu au atins stadiul confederal, ci l-au*

39 Jean Marc FAVRET, *Droit et pratique de l'Union Européenne*, Gualino, Paris, 2001, pp. 37-39.

40 *Idem*, p. 26. Roxana MUNTEANU, *op. cit.*, pp. 70-72.

41 Prin tratatul de la Lisabona, se creează *de iure* o nouă UE, fondată pe două tratate (Tratatul privind Uniunea Europeană și Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene), prin care UE se substituie Comunității Europene și îi succede acesteia-art. 1, paragr. 3/TUE (însă EURATOM rămâne în vigoare, încorporată în structura noii entități).

42 După unii autori, PESC este o politică comună a UE și a statelor membre, în timp ce JAI este mai ales o cooperare *între statele membre*, opinie care pleacă de la criteriul gradului de implicare al celor două tipuri de actori politici (statele membre și instituțiile UE). Cf. Roxana MUNTEANU, *op. cit.*, p. 108.

depășit⁴³ (neavând competențele obișnuite ale unei confederații precum politica externă și de apărare, însă având monedă unică, sistem instituțional propriu, o modalitate de luare a deciziilor cu vot majoritar, cetățenie europeană și un parlament ai cărui membri sunt aleși direct de cetățenii europeni).

Comunitățile Europene nu sunt însă „asociații confederative de state”, deoarece prezintă anumite trăsături care le apropie de organizațiile internaționale de integrare⁴⁴, ca subiecte de drept internațional, distincte față de state și de uniunile de state (printre care se numără și confederația): independența și superioritatea instituțiilor lor politice față de statele membre (în special, prin valoarea juridică obligatorie a actelor adoptate de aceste instituții europene, acte care se impun statelor membre și se integrează direct în ordinea de drept națională); caracterele juridice supranaționale și de integrare ale dreptului comunitar; existența, în cadrul Comunităților, a unei scheme de repartitie a puterilor apropiată de cea de tip statal, presupunând competențe (legislative, executive, judecătorești) exercitate, în unele cazuri, în locul organelor de stat, pe teritoriul statelor membre și cu privire la cetățenii acestora⁴⁵.

Prin urmare, astfel de argumente ne fac să credem că, mai degrabă, cele trei Comunități⁴⁶ sunt organizații supranaționale (sau organizații de integrare, în unele opinii), decât confederații sau organizații internaționale de cooperare (în care activitatea organelor principale și subsidiare este una specializată și strict circumscrisă în limitele atribuțiilor conferite de statele membre prin actul constitutiv al organizației⁴⁷). În plus, în organizațiile de cooperare nu există „dimen-

siuni de integrare economică avansată” precum piața comună și nu se poate vorbi de o valoare juridică de „efect direct” a unor decizii adoptate de organele unei astfel de organizații.

Aceleași argumente sunt valabile și pentru a contracara opinii susținând caracterul de „stat federal”⁴⁸ al Comunităților Europene (ceea ce ar însemna că ordinea juridică și statutul Comunităților ar trebui reglementat printr-o „constituție” și nu printr-un tratat internațional, iar statele membre ar pierde calitatea de subiect de drept în favoarea Comunităților, aspecte care nu se verifică în realitate). De asemenea, trebuie precizat faptul că, spre deosebire de statul federal, *Comunitățile nu dețin competența generală de a determina repartizarea competențelor între ele și statele membre⁴⁹* (din acest punct de vedere, Comunitățile apropiindu-se de organizațiile interguvernamentale).

În fine, conform altor opinii⁵⁰, Comunitățile sunt caracterizate ca fiind „puteri publice comune, independente față de puterea publică a statului”. Acesta este un curent juridic prin care se recunoaște Comunităților exercitarea unor puteri de tip statal (în special, în domeniul legislativ) însă într-un cadru politic superior statelor (ceea ce le diferențiază față de un serviciu public). Cu toate acestea, competențele atribuite de statele membre Comunităților *nu sunt abandonate de state* (refuzul ipotezei „transferului de competențe”) ci sunt exercitate în comun, prin intermediul instituțiilor comunitare.

48 A se vedea analiza naturii juridice a UE și argumentele pentru care UE nu ar fi „stat federal”, în Philippe MANIN, *Droit constitutionnel de l'Union Européenne*, Pédone, Paris, 2004, pp. 66-67. Pentru argumente juridice pledând în favoarea UE ca „stat federal”, a se vedea François PRIOLLAUD, David SIRITZKY, *op. cit.*, p. 33.

49 De asemenea, și în ceea ce privește Uniunea Europeană, unii autori consideră că ea nu dispune de „competența competențelor”, depinzând de voința statelor membre pentru stabilirea regimului juridic; a se vedea Simina TĂNĂSESCU, *Despre autoritatea constituțională a unui tratat european*, în „Sfera Politicii”, nr. 120-121-122/2006: *Uniunea Europeană: structuri și așteptări*, p. 19. Autoarea în cauză consideră, referitor la etapa constituțională, că, prin art. I-59/Constituție, care a consacrat, la momentul respectiv, *dreptul la retragere din UE al statelor membre în mod unilateral* (document preluat masiv de Tratatul de la Lisabona), se acreditează de fapt ideea că UE nu dispune de „competența competențelor”. Tratatul de la Lisabona (care instituie, odată intrat în vigoare, dreptul de retragere al statelor membre din UE, prin art. 49A/TUE) confirmă opinia sus-citată.

50 A se vedea Augustin FUEREA, *Drept comunitar*, *op. cit.*, p. 33.

43 François PRIOLLAUD, David SIRITZKY, *op. cit.*, pp. 33-34.

44 Pierre PACTET, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Armand Colin, Dalloz, 2002, avec la collaboration de Ferdinand Melin-Soucramanien, p. 61.

45 Augustin FUEREA, *Drept comunitar*, *op. cit.*, p. 32.

46 Tratatul CEE (Comunitatea Economică Europeană) din 1957 expirând, această organizație de integrare își încetează existența juridică în 23 iulie 2002. Prin tratatul de la Lisabona, „noua UE” creată se substituie Comunității Europene, rămânând însă în vigoare EURATOM (tot ca organizație de integrare specializată, sectorială) care este însă încorporat noului ansamblu politico-economic, fără să îi dispară personalitatea juridică. A se vedea și Iordan Gheorghe BĂRBULESCU, Daniela RĂPAN, *Dicționar explicativ trilingv al Uniunii Europene*, Editura Polirom, 2009, pp. 216; 722-725.

47 Raluca Miga-BEȘTELIU, *Organizații internaționale interguvernamentale*, Editura All Beck, București, 2000, pp. 16-17.

*Acesta este însă un punct de vedere cu care nu putem fi de acord, întrucât limitează foarte mult consecințele și natura de integrare a Comunităților. Comunitățile s-au format prin voința suverană a statelor membre, de „a transfera” la un nivel superior de guvernare politică⁵¹ anumite competențe (teoria „fascicolului de competențe”) pe care instituțiile comunitare le exercită ca reprezentante ale statelor membre (Consiliile), ale Comunităților ca atare (Comisia), ale popoarelor Europei (Parlamentul European). Nu se poate spune că aceste instituții politice de integrare ar fi precum organele unei organizații internaționale de cooperare, deoarece ele exercită o *putere publică proprie*⁵², de natură *supranațională*, care se impune statelor și cetățenilor acestora *tocmai în virtutea existenței unui „transfer de competențe statale”*⁵³. În cel mai bun caz, putem accepta că este vorba de „puteri publice europene” în sensul de *supranaționale*. Altfel ar însemna să ignorăm superioritatea, independența pe plan juridic și politic a instituțiilor Comunităților față de statele membre (instituțiile CE nu sunt simple forumuri de cooperare între state, ci au atribuții decizionale proprii, pe care le exercită la nivelul european de guvernare, deciziile lor având pe plan juridic *consecințe supranaționale unice*: efect direct, aplicabilitate imediată; prioritate față de dreptul național al statelor membre).*

Odată cu intrarea procesului de integrare europeană într-o nouă etapă (Maastricht/1993) și odată cu apariția Uniunii Europene, *Comunitățile sunt incluse într-o structură politică nouă, alături de politici interguvernamentale*. În această etapă este consacrat *cadrul instituțional unic al UE*, prin care instituțiile UE nu au doar competențe în pilonul comunitar, ci și atribuții în materie decizională pe care le dețin în domeniul PESC și JAI (*Consiliul, Consiliul European ori Comisia, acestea fiind instituții UE și nu „organe ale unei organizații internaționale de cooperare”* ce nu ar putea reflecta decât voința statelor).

51 Aspect care se întâlnește și în cazul UE (a se vedea pe larg, Philippe MANIN, *op. cit.*, p. 69).

52 A se vedea și Ion ANGHEL, *Subiectele de drept internațional*, Editura Lumina Lex, București, 2002, pp. 153-158. În *Declarația de la Roma*, spre exemplu, se vorbește de o „repartizare de puteri între UE și statele membre” sau de „puterile Uniunii” care sunt extinse în noi domenii. Cf. V. Giscard D’ESTAING, *Rome Declaration*; Rome, 18 July 2003; The Chairman; The European Convention. A se vedea Alain LAMASSOURE, *op. cit.* (Conférence, débat de la Gouvernance, 11 Juillet 2002).

53 Ion ANGHEL, *Subiectele de drept internațional*, Ed. Lumina Lex, București, 2002, p. 157.

Prin Tratatul de la Lisabona (în vigoare din 2009) și noua etapă de integrare inițiată de acesta, se creează „o nouă Uniune Europeană”, cu dublă bază convențională (cele două tratate, TUE și TFUE), dispare Comunitatea Europeană (entitate de integrare căreia i se substituie UE, succedându-i în drepturi și obligații juridice, de unde și o asumare expresă de către noua UE a naturii de integrare a CE) și rămâne încorporată EURATOM în noua construcție. În această etapă, natura de integrare a Uniunii, ca entitate politică și economică se adâncește substanțial, atât la nivel de competențe, cât și în ceea ce privește modurile sale multiple de cooperare cu statele membre, interferența sa în numeroase domenii de competență tradițională ale statelor membre, în consolidarea atribuțiilor instituțiilor sale și în oferirea unui cadru legal pentru crearea unor agenții și organisme noi (Parchetul European, Corpul voluntar european de ajutor umanitar, Serviciul European de Acțiune Externă etc.).

Concluzii

Uniunea Europeană este, *încă de la apariția sa, un sistem politic complex*, multi-etajat, care a declanșat controverse fără sfârșit cu privire la natura sa juridico-politică. *Unicitatea*⁵⁴ sa pe plan internațional și în raport cu toate tipurile de modele de organizare politică existente este una din cauzele care au dus, implicit, la susținerea teoriei *originalității instituțiilor sale politice*. Odată cu intrarea Comunităților în noul sistem politic, această evoluție a integrării europene a produs consecințe juridice și politice și pe plan instituțional: astfel, *instituțiile Comunităților au intrat într-o nouă etapă de evoluție (după Maastricht, dar și după Lisabona), devenind instituțiile unice ale unui întreg sistem politic multi-etajat*⁵⁵. Aceste instituții politice, în opinia noastră, nu mai sunt specifice Comunităților, *deși nu își pierd caracterul juridico-politic comunitar ci aparțin sistemului politic al UE*. Cu toate acestea, *ele pot funcționa în oricare din pilonii UE, în cel comunitar precum și în ceilalți doi piloni interguvernamentali, fără să își piardă caracterul de „instituții UE”* (adică de instituții ale sistemului politic ca atare, nu ale unui singur pilon). Deși unele dintre aceste instituții *au fost create în etapa comunitară a procesului de integrare europeană, ele nu pot fi privite la infinit ca fiind „monopolul Comunităților”*.

54 Philippe MANIN, *op. cit.*, p. 70.

55 Vivien A. SCHMIDT, “European Federalism and its Encroachments on National Institutions”, Publius, *The Journal of Federalism*, 29 (1), p. 22.

Nu putem confunda aceste instituții politice aflate în dinamică, având fiecare o evoluție proprie, suferind nenumărate reforme juridice și politice prin fiecare tratat modificator, cu o unică etapă care nu se poate depăși, „etapa comunitară” (în care, indiferent de apariția UE, se consideră în mod rigid, că aceste instituții politice aparțin Comunităților, Uniunea având doar un „drept de folosință”⁵⁶ asupra lor). Or, acest lucru ar presupune efectuarea unei clasificări istorice a întregii evoluții a integrării europene, în funcție de entitatea politică dominantă: „etapa comunitară” (în care Comunitățile sunt singurele organizații internaționale de integrare existente; după apariția UE, ele rămân entitățile politice dominante, deoarece Uniunii i se refuză recunoașterea personalității juridice proprii și deci, a capacității juridice de a deține instituții politice proprii) și, pe de altă parte, „etapa UE” (în care, odată creat, sistemul politic al UE este cel care include Comunitățile, demonstrând astfel că nu este o ficțiune juridică, nici o entitate abstractă; instituțiile comunitare devin, în această etapă, instituții UE, aparținând sistemului ca atare, nu doar Comunităților).

În al doilea rând, nu putem fi de acord cu faptul că UE este doar o entitate politică „utilizatoare” a cadrului instituțional unic⁵⁷, deoarece acest lucru ar

56 Unii autori consideră că, în ceea ce privește cadrul instituțional unic de care dispune Uniunea, doar Consiliul European poate fi considerat ca o „instituție UE”, celelalte fiind instituții comunitare (folosindu-se criteriul existenței personalității juridice exprese a Comunităților). Cf. Roxana MUNTEANU, *op. cit.*, pp. 107-108. După alți autori, există „instituții comunitare și instituții ale Uniunii”, nereieșind însă clar distincția dintre cele două „tipuri de instituții” (considerându-se că „instituțiile comunitare sunt comune și Comunităților dar și Uniunii, care nu are un cadru instituțional distinct de cel comunitar). Cf. Iordan Gheorghe BĂRBULESCU, *op. cit.*, p. 120.

57 Augustin FUEREA, *Drept comunitar, op.cit.*, p. 35. Și după alți autori, UE nu ar avea instituții proprii, Comisia și Consiliul de Miniștri devenind instituții comune ale UE și ale Comunității, ca și Parlamentul European și Consiliul European. A se vedea Jean Claude MASCLÉ, *Dès Communautés Européennes à l'Union Européenne*, în Dubouis, Louis (sous la direction de), *L'Union Européenne*, Les notices de la Documentation Française, Paris, 2004, p. 10. Nu am aderat la această teză (din perioada ante-Lisabona), deoarece ar fi însemnat să reducem Uniunea, ca sistem politic complex, care a inclus Comunitățile în primul său pilon, la un simplu «cadru general», fără existență politică proprie și distinctă față de Comunități, inclusiv sub aspect instituțional. Odată cu intrarea în vigoare a tratatului de la Lisabona/2009, Uniunii i se acordă expres personalitate juridică și un cadru instituțional propriu, unic (art. 9/TUE și art. 46A/TUE).

exprima, în opinia noastră, *superioritatea pilonului comunitar față de întregul sistem politic multi-etajat al UE*, cât și refuzul caracterelor supranaționale și de integrare ale sistemului politic UE (*doar Comunitățile, în această viziune, având astfel de caractere juridice și politice, nu și Uniunea*). Pe de altă parte, ca „utilizator” al unor „instituții politice comunitare”, sistemul politic al UE ar trebui să nu fie decât o etapă în procesul de integrare europeană (UE fiind nevoită să „returneze” Comunităților ca „nud proprietar”, instituțiile politice utilizate la nivelul întregului sistem, odată cu dispariția sa și cu trecerea procesului de integrare europeană într-o altă etapă). Or, acest lucru este absurd, deoarece creează o discrepanță majoră între Comunități și Uniune, datorită instituțiilor politice: astfel, etapa comunitară s-ar eterniza, ar fi o dimensiune a procesului de integrare europeană care refuză înlocuirea Comunităților cu o altă entitate sau absorbirea lor într-o nouă UE⁵⁸). Astfel, s-ar ajunge la paradoxala situație a înființării unei noi entități politice (prin Constituție Europeană sau prin tratat internațional) sau la promovarea unor politici interguvernamentale (PESC, de exemplu) fără ca acestea să fie reunite sub o umbrelă politică unică, în timp ce Comunitățile ar rămâne în afara reformelor, păstrându-și neschimbat cadrul instituțional.

Paradoxul poate continua în această situație, deoarece ar presupune ca „dimensiunea comunitară” a procesului de integrare europeană să rămână inflexibilă, închisă oricăror reforme (inclusiv în ceea ce privește extinderea politică, deoarece Comunitățile au un caracter specializat, economic), în vreme ce instituțiile Comunităților ar fi unele flexibile, care au suferit modificări pentru a funcționa la nivelul întregului sistem politic al UE.

Deoarece pilonul comunitar nu reflectă decât una din dimensiunile sistemului politic al UE, nu putem îmbrățișa teoria care ar rezulta din cele spuse mai sus (Comunitățile, ca „nud proprietar” al instituțiilor politice, ilustrând o situație de „superioritate” politică și juridică față de sistemul în care sunt incluse). Uniunea are un caracter juridic original, o identitate politică și juridică proprie⁵⁹ care nu permite o asimilare a acestui sistem politic cu niciunul dintre modelele de organizare politică existente. *Uniunea Europeană are un caracter juridico-politic complex*⁶⁰ (are o

58 Lucru ce s-a întâmplat, odată cu apariția „noii UE” prin tratatul de la Lisabona/2009.

59 François PRIOLLAUD, David SIRITZKY, *op.cit.*, pp. 33-34.

60 Philippe MANIN, *op. cit.*, p. 53. Jean Claude

arhitectură internă formată din organizații de integrare, din acorduri regionale sau de integrare diverse, de la formarea zonei Euro la spațiul Schengen, până la acordurile de asociere sau parteneriatele privilegiate cu anumite zone, de exemplu cu statele ACP sau cu departamentele de peste mări).

Putem spune că UE ar reprezenta de fapt un „sistem de guvernare fără guvern”⁶¹, aspect care ignoră caracterul dinamic al *Comisiei Europene, considerată un veritabil guvern supranațional*, dovadă a faptului că anumite influențe statale au fost preluate în modalitatea de organizare a UE. Este drept că, în etapa actuală, *Uniunea nu are un mecanism propriu de alocare a competențelor*⁶², atribuțiile sale fiind în continuare unele de tip derivat (delegat de state), ceea ce constituie un contra-argument la adresa unui potențial caracter federal al UE.

Însă, în opinia noastră, Uniunea Europeană își păstrează natura juridico-politică *originală*, indiferent de existența unei personalități juridice sau a unei „competențe a competențelor” (perspectiva statalistă ori federalistă). Datorită faptului că, încă de la apariția sa, *Uniunea Europeană nu a putut fi asimilată niciunui model de organizare politică din cele existente, instituțiile sale politice dețin un caracter original prin însuși faptul că aparțin și funcționează în cadrul unui astfel de sistem politic.*

BIBLIOGRAFIE:

1. ANGHEL, Ion, *Subiectele de drept internațional*, Editura Lumina Lex, București, 2002.
2. ANTONESCU, Mădălina Virginia, *Instituțiile Uniunii Europene în perioada post-Nisa. O perspectivă de drept constituțional*, Editura Cartea Universitară, București, 2007.

GAUTRON, *Droit européen*, Dalloz, Paris, 1999, p. 79.

61 Paul HIRST, Grahame THOMPSON, *Globalizarea sub semnul întrebării. Economia internațională și posibilitățile de guvernare*, trad. Laura DRAGOMIR, Ed. Trei, 2002, p. 322.

62 *Ultima autoritate asupra UE rămân statele; Uniunea „nu poate decide în legătură cu propriile sale reguli și puteri fără acordul statelor”*; la rândul lor, statele acceptă regulile elaborate în comun însă *le limitează* la acele domenii în care sunt pregătite să-și pună în comun suveranitatea. *Principiile constituționale și independența statelor nu sunt afectate de existența Uniunii*, ceea ce ar însemna, în unele opinii, că „statele pot oricând desființa Uniunea, dacă o doresc”, ceea ce demonstrează un anume exclusivism în a susține teza interguvernamentalistă. A se vedea Clive H. CHURCH, David PHINNEMORE, *op.cit.*, pp. 12-13.

3. ANTONESCU, Mădălina Virginia, *Uniunea Europeană, imperiile antice și imperiile medievale. Studiu comparativ*, Editura Lumen, Iași, 2008.

4. BĂRBULESCU, Iordan Gheorghe, *Uniunea Europeană, aprofundare și extindere, Cartea I - De la Comunitățile Europene la Uniunea Europeană*, Editura Trei, București, 2001.

5. BĂRBULESCU, Iordan Gheorghe; RĂPAN, Daniela, *Dicționar explicativ trilingv al Uniunii Europene*, Editura Polirom, Iași, 2009.

6. BEȘTELIU MIGA, Raluca, *Organizații internaționale interguvernamentale*, Editura All Beck, București, 2000.

7. CHURCH, Clive H; PHINNEMORE, David, *The Penguin Guide to the European Treaties. From Rome to Maastricht, Amsterdam and beyond*, Penguin Books, England, 2002.

8. COMĂNESCU, Lazăr, „Constituția Europeană și rolul Uniunii Europene ca actor global”, în *Revista Română de Drept Comunitar*, nr. 2/2004.

9. Commission of the European Communities, *European Governance. A White Paper*, Brussels, 25.7.2001, COM (2001) 428 final.

10. Commission des Communautés Européennes, *Rapport de la Commission sur la gouvernance européenne*, Luxemburg, 2003.

11. D’ESTAING, V. Giscard, *Rome Declaration*, Rome, 18 July 2003, The Chairman, The European Convention.

12. DIEZ, Thomas, *The Economic Community Reading of Europe: Its Discursive Nodal Points and Ambiguities towards Westphalia*, COPRI (Copenhagen Peace Research Institute), Working Papers 6/1998.

13. DUHAMEL, Olivier, *Igniting the Spirits*, *European Constitutional Law Review*, EuConst, vol. 1, January 2005.

14. FAIRHURST, John, *Law of the European Union*, Pearson Education Limited, Pearson and Longman, Essex, UK, 2006.

15. FAVRET, Jean Marc, *Droit et pratique de l’Union Européenne*, Gualino, Paris, 2001.

16. FERRÉOL, Gilles (coord.), *Dicționarul Uniunii Europene*, trad. Doboș, Iuliana-Cristina, Polirom, Iași, 2001.

17. FUEREA, Augustin, *Drept comunitar european. Parte generală*, Editura All Beck, București, 2003.

18. FUEREA, Augustin, *Manualul Uniunii Europene*, Editura Universul Juridic, București, 2006.

19. GAUTRON, Jean Claude, *Droit européen*, Dalloz, Paris, 1999.
20. HIRST, Paul; THOMPSON, Grahame, *Globalizarea sub semnul întrebării. Economia internațională și posibilitățile de guvernare*, trad. Laura DRAGOMIR, Editura Trei, București, 2002.
21. HOOGHE, Liesbet; MARKS, Gary, *Unraveling the Central State. But How? Types of Multi-Level Governance*, 87/March 2003, Political Science Series, Institute for Advanced Studies, Vienna.
22. HÖRETH, Marcus, *The Trilemma of Legitimacy– Multilevel Governance in the EU and the Problem of Democracy*, în „ZEI”/Discussion Paper, C11/1998; Zentrum für Europäische Integrationsforschung; Rheinische Friedrich–Wilhelms– Universität Bonn, Germany.
23. LAMASSOURE, Alain/PPE, *La Convention: Finalité et architecture institutionnelle de l’Union – une étape clé pour une bonne gouvernance*, Conférence, débat sur la gouvernance, Bruxelles, 11 Juillet 2002.
24. MANIN, Philippe, *Droit constitutionnel de l’Union Européenne*, Pédone, Paris, 2004.
25. MASCLÉ, Jean Claude, *Dès Communautés Européennes à l’Union Européenne*, in Dubouis, Louis (sous la direction de), *L’Union Européenne*, Les notices de la Documentation Française, Paris, 2004.
26. MATHIJSEN, Pierre, *Compendiu de drept european*, ediția a VII-a, trad. Viorica Alexandru, Mihaela Dumitrescu, Ed. Club Europe, 2002.
27. MITRANY, David, *A Working Peace System*; introduction by Hans MORGENTHAU, Quadrangle Books, Chicago, 1966.
28. MUNTEANU, Roxana, *Drept european, evoluții, instituții, ordine juridică*, Editura Oscar Print, București, 1996.
29. PACTET, Pierre (avec la collaboration de Ferdinand Melin-Soucramanien), *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Armand Colin, Dalloz, 2002.
30. PRIOLLAUD, François; SIRITZKY, David, *La Constitution Européenne, texte et commentaires*, La Documentation Française, Paris, 2005.
31. PRODI, Romano, *The European Union – A Difficult but Successful Venture*, „The International Spectator”, Istituto Affari Internazionali (IAI); Roma, vol. XXXI, no. 4, October-December 1996.
32. PRODI, Romano, President of the European Commission, *Europe: adding value, changing quickly*, London School of Economics, London, 19 January 2004, <http://europe.eu.int>
33. SCHMIDT, Vivien A., *European Federalism and its Encroachments on National Institutions*, Publius, The Journal of Federalism, 29 (1).
34. TĂMAȘ, Sergiu, *Dicționar politic, instituțiile democrației și cultura civică*, Editura Academiei Române, București, 1993.
35. TĂNĂSESCU, Simina, *Despre autoritatea constituțională a unui tratat european*, în „Sfera Politicii”, nr. 120-121-122/2006: *Uniunea Europeană: structuri și așteptări*.
36. WALLACE, Helen; WALLACE, William (coordonatori), *Procesul politic în Uniunea Europeană*, ediția a IV-a, trad. de Genoveva BOLEA, Editura Arc, Chișinău, 2004.
37. WARLEIGH, Alex, *European Union. The Basics*, Routledge, London and NY, US, 2004.
38. XUEREB, Peter G., *Loyalty and Solidarity*, în *European Constitutional Law Review*, vol. 1, 2005.
39. ZORGBIBE, Charles, *Construcția europeană*, trad. Speranța Dumitru, Editura Trei, București, 1998.

MODELAREA AUTOPOIETICĂ A STRATEGIEI DE SECURITATE NAȚIONALĂ

Dr. Ioan DEAC*
Dr. Răzvan GRIGORAȘ**

Confruntarea realității cu modelul analizei securității naționale aplicat în Strategia de Securitate Națională a României (2007) în care sunt luate în considerare riscurile, amenințările și vulnerabilitățile la adresa acesteia manifestă o serie de limite, dat fiind că multe situații, procese, fenomene nu pot fi cuprinse în cadrul conceptual care îi stă la bază. Prin urmare, propunem o manieră de analiză a securității din perspectiva unui sistem autopoietic. Modelul pe care îl prezentăm în lucrare se bazează pe identificarea și definirea unor oportunități de securitate pornind de la analiza riscurilor, vulnerabilităților, amenințărilor și pericolelor la adresa securității naționale. Analiza noastră redefinește relația dintre riscuri, amenințări și vulnerabilități pe care o propune Barry Buzan și o completează cu un element nou: pericolele. Caracteristica autopoietică a modelului derivă din faptul că analiza pe cele patru componente devine sursa de definire a oportunităților de securitate, astfel încât efectele negative ale surselor de insecuritate să poată fi convertite în efecte pozitive. Modelarea și analiza autopoietică de tipul riscuri, vulnerabilități, amenințări, pericole – oportunități (RVAP-O) poate reprezenta un instrument productiv, capabil să stabilească relații cu adevărat obiective între premisele și scopurile specifice ale unei strategii de securitate naționale.

Cuvinte-cheie: strategie de securitate, riscuri, amenințări, vulnerabilități, pericole, oportunități.

Introducere

Atunci când se analizează nevoia de securitate, problema stabilirii anumitor direcții strategice care să ghideze viitorul unui stat spre „mai multă” securitate e fundamentală pentru cercetătorii din acest domeniu. De asemenea, preocuparea pentru definirea clară a elementelor care caracterizează securitatea reprezintă o problemă majoră pentru decidenții din domeniul securității. Modelarea procesului de generare a direcțiilor strategice ale securității naționale devine, în opinia noastră, una dintre cele mai determinative asumări pentru formularea unei posibile strategii de securitate. Această importanță este conferită, în primul rând, de către existența relațiilor și influențelor reciproce dintre actorii prezenți și mediul de securitate și de către acțiunile lor. Din această continuă dinamică, decidenții trebuie să identifice factorii perturbatori care acționează asupra securității naționale și să acționeze pentru înlăturarea sau diminuarea efectelor negative. Devine, astfel, necesară realizarea unui model capabil de adaptare și de generare, în același timp, a strategiilor de securitate națională prin instrumente cât mai obiective, cât mai corect și complet structurate, cu scopul de a gestiona stările viitoare posibile pentru statul în cauză, model capabil să arate atât posibile direcții de evoluție a vectorilor care conduc spre „mai puțină” securitate, cât și direcțiile de evoluție spre „mai multă” securitate, direcții care să conducă către îndeplinirea nivelurilor proprii de aspirație.

*Dr. Ioan DEAC este profesor universitar în cadrul Facultății de Securitate și Apărare din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: deac.ioan@myunap.net

**Dr. Răzvan GRIGORAȘ își desfășoară activitatea în cadrul Ministerului Apărării Naționale, București. E-mail: grigoras.razvan@myunap.net

Subordonarea deciziilor din domeniul securității voinei umane – greu de controlat sau de anticipat –, dublată de posibilitatea apariției unor evenimente impredictibile care pot schimba evoluția securității unei comunități, obligă conducerea politică să se angajeze în lupta cu posibilele evoluții negative ale evenimentelor naționale și internaționale prin dezvoltarea strategiilor de securitate. Strategia de securitate națională a oricărui stat este una dintre strategiile integratoare pentru toate celelalte pe care le poate genera acesta. În acest sens, ne propunem să găsim și să oferim o abordare nouă a conceptului securității, capabilă să furnizeze un cadru cât mai complet și cât mai adecvat pentru construirea unei strategii de securitate națională. Abordarea securității din perspectivă *autopoietică* – sistem care își autodefineste și și retilizează elementele de structură și sensul structurării, fără să aibă nevoie de intervenții externe – va fi făcută prin compararea modelului și modelării asupra securității propuse de Școala de la Copenhaga cu modelul și modelarea pe care le propunem. Sperăm să putem arăta limitele celei dintâi abordări și să o justificăm convingător pe cea propusă.

1. Strategia de Securitate Națională – precizări conceptuale

Termenul „strategie” provine din limba greacă, fiind compus din „stratos” – „armată” – și „agein” – „conducător”. În perioada Antichității, termenul desemna ansamblul de idei și de persoane care aveau a face cu „conducerea armatei”. Înțelesul termenului s-a transformat de-a lungul timpului, căpătând o accepțiune mult mai largă în secolul al XX-lea¹. Pentru fundamentarea elementelor de bază utilizate în această abordare, vom considera strategia cu sensul prim prin care este definită în orice dicționar drept

1 În secolele V–IV î.H., generalul atenian Xenofon se referă la „strategie” în lucrarea sa *Cyropedia*, conferindu-i sensul de „știință a conducătorului suprem”, prin care se dirijează toate mijloacele necesare obținerii victoriei. La începutul secolului al XIX-lea, Napoleon Bonaparte definește strategia ca fiind „arta războiului”. În același secol se pun și bazele științei militare. În secolul al XX-lea, conotațiile conceptului s-au multiplicat. Lidell Hart face distincție între strategia militară – arta distribuirii și aplicării mijloacelor militare pentru realizarea scopurilor politicii –, având o sferă mai restrânsă, și marea strategie – care are rolul de a coordona și dirija toate resursele unei națiuni sau unui grup de națiuni în vederea realizării obiectivului politic al războiului. În *Enciclopedia Americană*, termenul este definit ca fiind „arta și știința de a dezvolta și întrebuința forțele politice, economice, psihologice și militare ale unei națiuni, atât în timp de pace, cât și în timp de război, pentru a acorda maximum de suport politicii”.

arta de a folosi toate mijloacele disponibile în vederea asigurării succesului într-o activitate. Particularizând, strategia de securitate națională reprezintă arta de a folosi toate mijloacele disponibile în vederea asigurării securității (în sensul dat de vectorul „mai multă” securitate), stare care să asigure îndeplinirea scopurilor și obiectivelor unui stat pe termen lung. Strategia de securitate națională definește o viziune singulară și unică a statului asupra modului în care înțelege să întrebuințeze resursele politice, economice, sociale, naturale și militare pentru asigurarea unui climat caracterizat de limitarea/diminuarea pericolelor care îi amenință elementele structurale și populația. Strategia de securitate națională stabilește care sunt angajamentele statului prin configurarea resurselor de care dispune într-un mediu competitiv, pentru a satisface nevoile cetățeanului. Văzută ca document fundamental de lucru, strategia de securitate națională va avea trei caracteristici necesare majore pentru fundamentarea cursurilor de acțiune propuse:

- cognitivă – conținutul ei se bazează pe analize fundamentate științific;
- prospectivă – asumările ei sunt capabile să caracterizeze mediul viitor de securitate;
- organizatorică – prescripțiile ei oferă direcții de acțiune pentru protejarea intereselor naționale.

În practica statelor, documentul fundamental care face referire la asigurarea securității cetățeanului este întâlnit sub următoarele forme: *Politica de securitate națională*, *Strategia de Securitate Națională* sau *Strategia de Apărare Națională*. Aceste forme reprezintă modul în care statul asigură apărarea și securitatea țării și a cetățenilor săi. Iulian Fota vede în ultimele două forme „elemente cadru, politice, realizate la nivelul executivului și promovate de șeful său, președinte sau prim-ministru”². Același autor face deosebirea și între cele două forme, explicând și existența ambelor documente la nivel național: „*Strategia de apărare* înseamnă focalizarea atenției pe proces, iar *Strategia de securitate* înseamnă focalizarea pe rezultatul final, respectiv atingerea securității naționale, definită prin absența amenințărilor datorită corectei gestionări a riscurilor”³. Din punctul de vedere al unei strategii de apărare, considerăm că realizarea unui anumit grad de securitate presupune existența și a altor strategii în domenii precum cel economic, cel social sau cel ecologic.

La nivel național, *Strategia de Apărare Națională* se elaborează în baza legii nr. 473 din 4 noiembrie

2 Iulian FOTA, „*Ce este o strategie națională de apărare sau securitate?*”, www.euractiv.ro, consultat la 20.09.2013.
3 *Ibidem*.

2004 privind planificarea apărării. Strategia are un orizont de acoperire pe termen mediu de cinci ani și conține și prevederi pe termen lung pentru realizarea obiectivelor naționale și colective de securitate și apărare. Tot în această lege sunt prezentate și elementele componente ale strategiei:

- definirea intereselor și obiectivelor naționale de securitate;
- evaluarea mediului internațional de securitate;
- identificarea potențialelor riscuri, amenințări și vulnerabilități;
- modalitățile și direcțiile de acțiune pentru asigurarea securității naționale a României.

În conținutul *Strategiei de Securitate Națională a României*, adoptată de către Consiliul Suprem de Apărare a Țării prin Hotărârea nr. 62 din 17 aprilie 2006, se consideră că „strategia de securitate națională reprezintă un factor integrator de sinteză; ea se operaționalizează printr-un ansamblu de decizii, planuri, măsuri și acțiuni menite să prevină și să contracareze eficient riscurile și amenințările ce pun în pericol valorile și interesele naționale, precum și valorile care dau identitate și unitate construcției europene”⁴.

În cadrul acestei abordări, considerăm că, pentru realizarea intereselor de securitate care ar trebuie să figureze într-o strategie de securitate națională, e nevoie de mai mult decât de „contracurarea” riscurilor și amenințărilor și că modelarea autopoietică a securității naționale reprezintă o abordare mult mai potrivită de afirmare și urmărire a intereselor unui stat. Motiv pentru care vom trece la dezvoltarea modelului pe care îl propunem, făcând, în același timp, și o analiză comparativă cu elementele și consecințele modelului securității de la Copenhaga, dar și o analiză critică la adresa definirii riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților în interiorul acestei paradigme.

2. Riscuri, amenințări, vulnerabilități, pericole – oportunități

Cel mai adesea și în sensul cel mai larg, *securitatea* este înțeleasă drept lipsa pericolului într-un cadru holist, unde apărarea este concepută ca o componentă a securității. Ideea instituirii unei strategii de securitate sugerează o legătură solidă între prezent și viitor, între starea constatată *acum* și o posibilă stare anticipată *în viitor*, care să conserve *securitatea*. Această legătură/conexiune – strategia de

4 *Strategia de Securitate Națională a României*, 2007, pp. 7-9, www.presidency.ro, accesat la 20.09.2013.

securitate – este elementul de continuitate care stă la baza asigurării devenirii statului și la baza protejării existenței și intereselor sale. Mai exact, caracterul prospectiv al strategiei de securitate, amintit mai sus, obligă la prefigurarea posibilelor stări viitoare ale sistemului, pornind de la elemente deja existente, pe care de fapt le reconfigurează, ceea ce indică o patra caracteristică inerentă unei strategii de securitate (a se vedea cele expuse anterior), cel puțin în opinia noastră: *caracteristica autopoietică*⁵ (descrișă prin produsele previziunii – estimări, predicții/prognoze și scenarii). În același timp, caracteristica autopoietică permite redefinirea conexiunilor dintre interesele naționale, pe de o parte, și respectiv amenințări și vulnerabilități, pe de altă parte, în procesul de realizare a securității, făcând astfel trecerea dinspre domeniul stipulativ al prescripțiilor strategice către domeniul practic-aplicativ al cercetărilor realizate. Se poate afirma că strategia de securitate va deveni, astfel, instrumentul prin care grupurile de analiză și liderii politici vor transpune viziunile complementare pe care le au asupra realității și virtualității mediului de securitate din prezent și din viitor.

Barry Buzan a făcut prima analiză cu adevărat profundă a conceptelor în lucrarea „*Popoarele, statele și teama*”. El descrie relația ce se stabilește între riscuri, amenințări, vulnerabilități, pe de o parte, și securitate, pe de altă parte. Încă de la începutul lucrării, autorul a încercat să sugereze că gândirea tradițională despre securitate a avut o fundamentare limitată⁶. B. Buzan evidențiază că, prin opera sa, dorește să analizeze mai mult decât ideea de securitate în sine sau condițiile empirice ce stau la baza formulării politicii de securitate⁷. El încearcă, în principal, să ofere răspunsuri la diverse întrebări de natură empirică și filosofică. Printre ele se numără următoarele: Ce reprezintă securitatea în sens general? Cum este oferită entităților specifice? Care este, în realitate, obiectul de referință al securității atunci când discutăm despre securitate națională? Ce reprezintă securitatea internațională? Securitatea internațională este specifică vreunei entități superioare statului?

5 Sistemele autopoietice au, în viziunea lui Niklas Luhmann, următoarele caracteristici: *autonomie; individualitate; limite specifice în mod exclusiv de operațiile sistemului în procesul de autoreproducere; fără input sau output.*

6 Barry BUZAN, *Popoarele, statele și teama*, Editura Cartier, Chișinău, 2000, p. 25.

7 *Ibidem*, p. 26.

Securitatea care apare între state este un fenomen indivizibil?

Autorul explică fiecare situație anterior amintită, afirmând că acest concept al securității cuprinde elemente contradictorii, care, în cazul neînțelegerilor, poate conduce la confuzii și erori. Printre cele mai importante valențe ale fenomenului sunt cele ce fac obiectul securității individuale și a celei naționale. Analizând literatura de specialitate⁸, Barry Buzan concluzionează că securitatea națională, în sens general, este sinonimă cu lipsa amenințării, în timp ce securitatea internațională înseamnă capacitatea statelor de a-și menține identitatea independentă și totala integritate funcțională. B. Buzan consideră că securitatea se referă la supraviețuire, dar nu se limitează numai la acest lucru. Ea cuprinde în mod conștient și o gamă ridicată de preocupări legate de condițiile de viață.

Securitatea este sinonimă, mai înainte de toate, cu soarta colectivității umane și abia apoi se poate discuta despre securitatea personală, a ființelor umane văzute ca indivizi. Meritul major al lui B. Buzan este acela că a definit domeniile principale ale securității și anume militară, politică, economică, socială și de mediu⁹.

Cu privire la ricuri, amenințări și vulnerabilități, B. Buzan analizează cazul Poloniei¹⁰. Autorul consideră că „din așezarea Poloniei între Germania și Rusia va rezulta și principala sa vulnerabilitate. Astfel că între Polonia și cele două puteri nu se interpun obstacole naturale majore (*creându-se astfel vulnerabilitatea*), statul polonez nereușind să se consolideze suficient de mult în epoca modernă pentru a răspunde adecvat acestei vulnerabilități (*creându-se astfel riscul*), Polonia fiind oricând pasibilă de a fi ocupată (*creându-se astfel amenințarea*). O politică de securitate ofensivă a Germaniei sau a Rusiei se transforma într-o amenințare la adresa Poloniei, datorită vulnerabilității strategice și riscului politic.”¹¹

Putem concluziona că, în viziunea lui B. Buzan, vulnerabilitatea este considerată o caracteristică externă a securității, iar riscul este o caracteristică internă. Astfel, vulnerabilitatea este un element pasiv (un „dat” ce ține de așezarea geografică, mărimea teritoriului, populația etc.), în timp ce riscul este un element activ (o vulnerabilitate „activată”). Din acest

motiv, B. Buzan consideră că politica de securitate deține două dimensiuni: o dimensiune națională și o dimensiune internațională a sa. Politica de securitate națională va fi orientată către *interior*, cu scopul de a reduce vulnerabilitățile și de a reduce riscurile. Totodată, va fi orientată și către *exterior*, cu scopul de a evita amenințările.

Dacă e să aplicăm la cazul României, analiza *Strategiei de Apărare a Țării* din 2010 arată prezența acelorași concepte, cu aceleași semnificații și utilizări: riscul este definit „ca probabilitatea și severitatea existenței unor pericole sau probabilitatea de a se produce o pagubă semnificativă la adresa intereselor, valorilor sau obiectivelor naționale de securitate”¹²; „amenințările sunt factori cu origine externă prin care sunt grav afectate interesele, valorile și obiectivele naționale de securitate”¹³; factorii din interiorul societății „care potențază amenințările sunt denumite vulnerabilități”¹⁴.

Considerăm că modelul de analiză propus de B. Buzan pentru securitatea națională și procesualitatea prin care se transformă vulnerabilitățile, amenințările și riscurile implică o analiză critică, deoarece este marcată, la rândul ei, de anumite limite. Principala inconsistență a modelului se referă la caracterul transformativ al elementelor sale: vulnerabilitățile au conotații negative doar când statul ar trebui să le compenseze, prin acțiuni interne devenind riscuri, sau când, prin acțiunile externe ale altor entități ce acționează în zona vulnerabilităților proprii, ele devin amenințări. Acest proces transformativ al modelului de analiză determină, după cum chiar B. Buzan o arată, orice stat să adopte strategii de contracarare, altfel spus, strategii cu caracter reactiv, lipsite de proactivitate și de inițiativă. O altă limită importantă a modelului transformativ al lui B. Buzan derivă din indeterminarea inițială a elementelor sale și din domeniile restrânse pe care le presupune. Pentru că o astfel de strategie de securitate va pleca întotdeauna de la vulnerabilități și le va inventaria doar pe cele care sunt susceptibile a se transforma în riscuri, respectiv în amenințări, în funcție de sursa intențională, internă sau externă, care le modelează. Ceea ce reduce din start domeniul de cuprindere al amenințărilor ce pot afecta securitatea, precum și domeniul riscurilor ce pot influența securitatea. Din aceste motive, considerăm că abordarea transformativă a modelului de analiză al

8 Stuart BREMER, *Simulated Worlds: A Computer Model of National Decision-Making*, Princeton University Press, Princeton, 1977, p. 89.

9 Barry BUZAN, *op. cit.*, p. 31.

10 Barry BUZAN, *op. cit.*, p. 102.

11 *Ibidem*, p. 109.

12 *Strategia Națională de Apărare a Țării*, p. 13, www.presidency.ro, consultat la 20.09.2013.

13 *Idem*.

14 *Idem*.

Școlii de la Copenhaga este reductivă, insuficientă și incompletă.

O abordare care să depășească aceste limitări ar trebui să pornească de la premisa că securitatea, văzută ca ansamblu de elemente caracteristice ale unui sistem, este influențată de natura elementelor componente și doar în natura acestora își va găsi adevăratele resurse. Totodată, securitatea, în calitate de construct mental, nu poate să fie doar rezultatul unei atitudini reactive, ci dimpotrivă, trebuie să fie, și de fapt este, o necesitate proiectivă și proactivă. Securitatea este nu doar o „stare” cât mai mult o „aspirație”. În calitate de „aspirație”, securitatea urmărită trebuie să fie raportată întotdeauna la o stare de referință, de la care pleacă, pe axa „mai multă”, respectiv „mai puțină” securitate.

Pentru prezentarea completă a modelului ce-l propunem, e necesară o (re)semnificare a conceptelor pe care se bazează. Astfel, *amenințare* provine din latinescul „*minatio*”¹⁵, ce însemna un pericol potențial, care încă nu s-a produs, dar e posibil să se producă. Termenul indică, prin conotațiile sale, potențialul negativ, de influențare negativă și întotdeauna externă a existenței individuale sau de grup. De asemenea, amenințarea presupune acțiunea intenționată a unui actor extern capabil să pună în practică respectiva amenințare, nu doar posibilitatea existenței amenințării. Modul de manifestare a amenințării devine evident prin tehnici și procedee de natură fizică și spirituală, în egală măsură.

Riscul trebuie să fie privit ca finalitate probabilă a unei acțiuni proprii, cu finalitate insuficient cunoscută, dar marcată de necesitate deciziei de acțiune. Este evidentă și necesară, în același timp, constatarea prezenței unei intenții interne și existența unei decizii necesare în raport cu o finalitate incertă. Riscul devine, astfel, doar o chestiune de probabilitate în concretizarea unei finalități previzibile, posibil pozitive sau posibil negative. Incertitudinea nu vizează decât probabilitatea de producere a uneia dintre mai multe (cel puțin două) finalități cunoscute.

Vulnerabilitatea reprezintă caracteristica inerentă, dar „inertă”, lipsită de intenție, a unui sistem de a se dezorganiza, un „dat” intrinsec oricărei realități marcate de „existență”. În sens ontologic, vulnerabilitatea este caracteristica inversă a ceea ce face posibilă existența unui sistem. Prin urmare, orice vulnerabilitate va fi și condiție de existență specifică respectivului sistem.

¹⁵ Academia Română, *DEX – Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Editura Academiei, București, 1999, p. 67.

Pe de altă parte, orice sistem prezent într-o mulțime de sisteme este supus *amenințării* de a fi suprimat. Vulnerabilitățile și amenințările se corelează reciproc, se caută și se completează. Atât doar că amenințările vin întotdeauna din afara sistemului de referință și probează în mod concret caracterul non-necesar al existenței sistemului. Fiind supus amenințării, orice sistem arată că, de fapt, existența sa nu este neapărat necesară. Dar non-necesitatea este evidentă doar în situația în care o altă entitate, animată de intenții și acțiune, poate activa această potențialitate.

Pornind de la aceste elemente constitutive modelului de analiză pe care îl propunem, putem descrie securitatea ca un nivel de continuă aspirație spre asigurarea existenței și perpetuarea acesteia de către un sistem de referință aflat într-o interrelaționare dinamică cu alte sisteme, în care sensul aspirației este dat de tendința spre „mai multă” securitate. Cu cât un sistem își poate asigura „mai multă” securitate, cu atât va avea realmente „mai multă” și cu atât își va putea satisface mai deplin nevoia de securitate. În fond, „securitatea absolută” nu va niciodată atinsă, pentru că „securitatea” va fi reperată întotdeauna la un nivel superior al existenței, ce se va cere atins prin exploatarea condițiilor de existență „deja atinse”. De aici, din această reutilizare și reconfigurare a propriului potențial se evidențiază caracterul *autopoietic* al modelului securității pe care îl propunem. În acțiunea sa autopoietică, orice sistem își identifică oportunitățile de existență, dar își și crează oportunități de existență atunci când constată că ele lipsesc. În fond, autopoietica strategică a securității este centrată pe identificarea și generarea de oportunități de existență (de interese) bazate pe indiferent care dintre temeiurile posibile.

Astfel, considerăm că securitatea națională trebuie descrisă prin *autopoiesis* (*autopoieză*) – o reconstrucție și reconfigurare care utilizează și (re) explicitează relațiile interne ale unui sistem deschis, sistem în care entitatea în cauză își păstrează în același timp o parte din structură, dar prin conexiunile pe care le are cu celelalte elemente se reconstruiește și/sau se adaptează. Manifestarea unui astfel de sistem se poate realiza la nivel individual – prin constatările curente ce se pot face cu privire la asigurarea și (re) producerea existenței individuale, dar și la nivel statal – prin analizele referitoare la aplicarea și urmărirea anumitor politici ce urmăresc asigurarea suveranității, independenței, integrității, identității naționale. În același timp, modelul autopoietic asigură și existența nivelului de referință, a nivelului de securitate de la care se pleacă, nu doar nivelul de aspirație, nivelul de

securitate la care se aspiră, precum și sensul acestei aspirații, sens care va fi întotdeauna pe direcția „mai multă” securitate.

Aplicarea unei analize asupra fundamentelor strategiei de securitate în perspectiva viziunii presupuse de modelul autopoietic ne reliefează următoarele premise:

- Pentru a asigura securitatea unei entități – văzută ca sistem autopoietic – este necesară conștientizarea și obținerea unui *echilibru dinamic* între o serie de condiții interne și o serie de condiții externe sistemului.

- Vulnerabilitățile devin un caracter inerent și curent al sistemului, fiind „daturi” proprii, interne sistemului, care nu pot fi modificate foarte ușor sau care presupun modificări lente, de lungă durată, uneori insesizabile. În același timp, vulnerabilitățile pot fi interpretate ca maniere proprii de relaționare cu mediul de existență al sistemului respectiv.

- Vulnerabilitățile sunt specifice fiecărei entități, fiind un sistem de componente particulare care diferă de la entitate la entitate.

- Constatăm că *riscurile* nu mai pot fi considerate expresii ale unor vulnerabilități manifestate, așa cum B. Buzan susține, ci finalități posibile cu grade de probabilitate diferite, dar cu realizare unică.

- Dacă vulnerabilitățile „sunt”, având un caracter „inerent”, în „natura” entității în cauză, riscurile vor reprezenta rezultatul unor decizii de acțiune, a unor „deveniri”, nu a unor „inerente”, a unor deveniri conduse de o intenție, care presupune o anumită alegere, o decizie, o intenție conștientă și evidentă în momentul inițial, dar insuficient de certă asupra finalității.

- Prin urmare, orice acțiune a oricărei entități va presupune riscuri; de aceea, considerăm că riscurile există întotdeauna, fie că le conștientizăm sau nu, fie că le asumăm sau nu, ca rezultat al deciziilor ce se iau în indiferent ce situație.

- Considerăm că amenințările nu sunt un risc produs – așa cum susține B. Buzan –, ci că ele reprezintă acțiunile pe care sistemul/entitatea le suportă ca urmare a unei acțiuni externe îndreptate împotriva sa, cu intenție evidentă și conștientă, de a-i afecta negativ securitatea.

- Apreciem că triada *riscuri-vulnerabilități-amenințări* nu descrie complet sistemul de variabile în care se găsește un sistem, o entitate marcată de nevoia de securitate, deoarece în din acest ansamblu lipsesc *pericolele* la care ar putea fi supuse sistemele, entitățile.

- Considerăm că pericolele reprezintă

elemente externe ce au anumite efecte și anumite consecințe non-intenționate asupra sistemelor, entităților, cu potențial de afectare negativă a stării lor de securitate.

- Analiza din perspectivă autopoietică a celor patru elemente (riscuri, vulnerabilități, amenințări, pericole) va pune problema măsurii și modalității în care pot fi reconfigurate și reutilizate finalitățile și efectele pe care ele le produc asupra entității, sistemului marcat de nevoia de existență în securitate.

- Modelarea autopoietică ar trebui să predetermine acțiunile și să anticipeze consecințele acestora, prefigurând situația cea mai puțin dezirabilă care ar putea anula producerea consecinței dorite și situația cea mai dezirabilă care ar putea potența producerea consecinței dorite. Rezultatul acestei modelări autopoietice este *oportunitatea*.

- *Oportunitatea* reprezintă utilizarea potențialului mediului de securitate specific unui sistem, unei entități (mediu caracterizat de riscuri, vulnerabilități, amenințări și pericole specifice) în folosul propriu, cu scopul scăderii în intensitate a cu vectorului „mai puțină” securitate și cu potențarea vectorului „mai multă” securitate.

- Scăderea în intensitate a vectorului „mai puțină” securitate este invers proporțională cu fructificarea *oportunităților*, iar creșterea în intensitate a vectorului „mai multă” securitate este direct proporțională cu fructificarea *oportunităților*. *Oportunitățile* se configurează și apar prin dezvoltarea de relații specifice cu fiecare dintre cele patru elemente de reconfigurare și reutilizare poietică a modelului de analiză.

- Orice finalitate ce presupune un *risc*, înseamnă de fapt realizarea unei alegeri, a unei decizii de acțiune. Această decizie poate avea consecințe dezirabile (pozitive) sau consecințe indezirabile (negative). Minimizarea riscurilor înseamnă identificarea cursului de acțiune prin care se pot face dacă nu alegeri cu consecințe dezirabile, cel puțin alegeri cu consecințe caracterizate de efecte indezirabile cât mai reduse în intensitate. Astfel, vor fi privilegiate deciziile prin care presupune, mai degrabă, consecințele dezirabile și nu pe cele indezirabile. Acest fapt se traduce prin identificarea și fructificarea *oportunităților* în raport cu riscurile unor acțiuni.

- Fiind „daturi” ale sistemului, ale entității, vulnerabilitățile pot genera oportunități prin schimbarea perspectivei de interpretare asupra lor și a rolului pe care îl va interpreta entitatea, sistemul din această perspectivă. Astfel, *oportunitatea* în raport cu vulnerabilitatea se manifestă prin sesizarea

momentului și capacității de a modifica interpretarea care conferă „datului” caracter vulnerabil și transformarea acestuia într-un atu. În fond, câtă vreme vulnerabilitatea este doar o problemă de interpretare a condițiilor de existență a unui sistem, capacitatea de reinterpretare a acelorși condiții este posibilă.

- Amenințările fiind acțiuni externe intenționate, pot genera oportunități prin atragerea atenției stake-holderilor internaționali asupra gravității consecințelor negative ce se vor repercuta mai departe. Un sistem care își asigură existența prin suprimarea existenței altor sisteme amenință, de fapt, toate sistemele, indiferent de gradul de contingență directă între ele. Într-un timp mai îndelungat sau mai scurt, o amenințare particulară marcată de succes va deveni o amenințare generală. De aceea, *oportunitatea* pe care o oferă orice amenințare este inerentă tocmai constituției sale, prin faptul că poate genera solidaritate între sistemele amenințate.

- Pericolele fiind stări externe non-intenționate, nu pot fi atribuite unui autor identificabil, ca în cazul amenințărilor. În ciuda acestui fapt, ele au capacitatea de a produce consecințe negative asupra sistemului. Oportunitatea, în acest caz, se traduce prin sesizarea la timp a pericolelor și prin anticiparea consecințelor pe care acestea le-ar putea produce. Chiar dacă nu e posibilă eliminarea unui pericol, *oportunitatea* poate indica direcțiile de acțiune prin care consecințele pot fi atenuate sau minimizate.

- Devine evident faptul că, într-o modelare autopoietică a celor patru elemente de analiză ale

securității, crește în mod consistent capacitatea sistemelor de a-și crea oportunități care să conducă la creșterea consecințelor dezirabile și reducerea celor indezirabile asupra stării lor de securitate.

- Generarea unor oportunități de către vulnerabilități, de către amenințări și de către pericole derivă din perspectiva interpretării situației internaționale, inițial nu este un lucru cert și, cu siguranță, este dificil de realizat.

- Producerea de consecințe de către cele patru elemente ale modelului autopoietic (riscuri, vulnerabilități, amenințări și pericole) corelată cu non-identificarea *oportunităților* sistemului dă substanță și conținut vectorului „mai puțină” securitate.

- Producerea de consecințe de către cele patru elemente ale modelului autopoietic (riscuri, vulnerabilități, amenințări și pericole) corelată cu identificarea *oportunităților* sistemului dă substanță și conținut vectorului „mai multă” securitate.

- Vectorul „mai puțină” securitate reprezintă elementul pe care politica de securitate națională trebuie să îl identifice și să îl *reducă* prin măsuri și acțiuni strategice de securitate.

- Vectorul „mai multă” securitate reprezintă elementul pe care politica de securitate națională trebuie să îl identifice și să îl *potențeze* prin măsuri și acțiuni strategice de securitate.

- Prin urmare, o strategie de securitate națională va trebui să fie orientată către *exterior*, cu scopul de a contracara amenințările și de a minimiza pericolele și va trebui să fie orientată către *interior*,

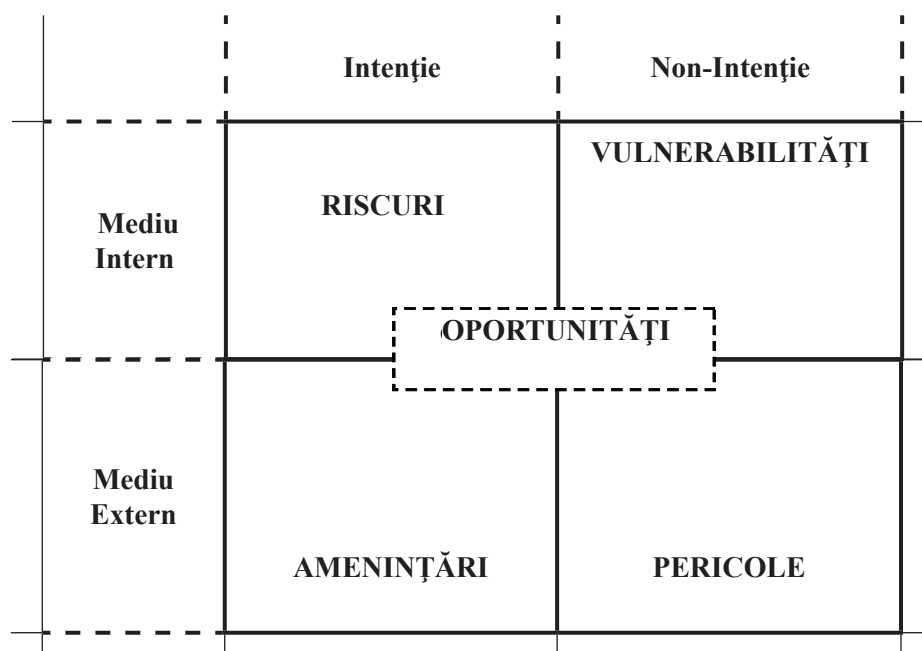

Figura nr. 1: Analiza RVAP–O

cu scopul de a reinterpretă vulnerabilitățile și de a minimiza riscurile.

- În concluzie, propunem pentru analiza securității un model autopoietic bazat pe cinci concepte: riscuri, vulnerabilități, amenințări, pericole și oportunități (RVAT-O).

Acest model poate fi reprezentat într-un tablou de analiză detriminat de variabilele *intenție* și *mediu*, unde fiecare dintre variabile ia valori binare. Vom denumi acest tablou modelul RVAP-O (Figura nr. 1).

Menționăm că matricea construită de către noi în Figura nr. 1 conferă analizei securității un caracter prospectiv, pentru că ne obligă să prefigurăm rezultatul acțiunilor noastre sau non-acțiunilor noastre, prin prisma tipului de mediu.

În continuare, vom analiza *vectorul securitate* și relațiile pe care le stabilește cu analiza RVAP-O și *intensitatea securității*. Pentru a analiza securitatea la nivel macro, reprezentăm evoluția pe un model organizat sub formă de rețea, în care fiecare actor implicat în studiu să aibă o relație într-o formă tip rețea cu celelalte state. Această formă de tip rețea permite tuturor influențelor reciproce să se propage între toți membrii sistemului, așa cum sugerează și Figura nr. 2.

Necesitățile de securitate conduc la apariția unor interacțiuni între entități, ca actori ai sistemului de state (organizații, alianțe, stake-holderi, alte state etc.). În cadrul interacțiunilor dintre ele, statele

iau anumite decizii cu privire la implementarea anumitor strategii de securitate. Aceste strategii se fundamentează pe evitarea amenințărilor și minimizarea pericolelor (*din exterior*), pe reducerea vulnerabilităților și minimizarea riscurilor producerii consecințelor negative (*din interior*). Totodată, aceste strategii de securitate națională se fundamentează pe *identificarea oportunităților* (non-acțiune) și pe *fructificarea oportunităților* (acțiune).

Gestionarea relației dintre riscuri, vulnerabilități, amenințări, pericole și oportunități conduce la schimbarea sistemului internațional de la o fază inițială notată cu 1 către o fază ulterioară notată cu 2. Faza nr. 2 va fi caracterizată de noutate/emergență. Statele reprezentate în Faza nr. 1 sunt caracterizate de o situație de securitate oarecare S_0 . În Faza nr. 2 statele nominalizate sunt caracterizate de situații de securitate cu intensități diferite (S_1, S_2, S_3). Aceste stări au fost reprezentate pe o scară a intensității securității de la 0 la 1 redată prin intensitatea culorii albastru (alb = 0, albastru deschis = 0.5, albastru închis = 1). Ele sunt influențate de încercările statului de a diminua în intensitate *vectorul „mai puțină securitate” securitate* și de a crește *intensitatea securității*.

Cu cât sunt identificate mai puține modalități de evitare a amenințărilor, de minimizare a pericolelor, de reducere a vulnerabilităților, de minimizare a riscurilor producerii consecințelor negative și cu cât identificarea și fructificarea oportunităților este mai

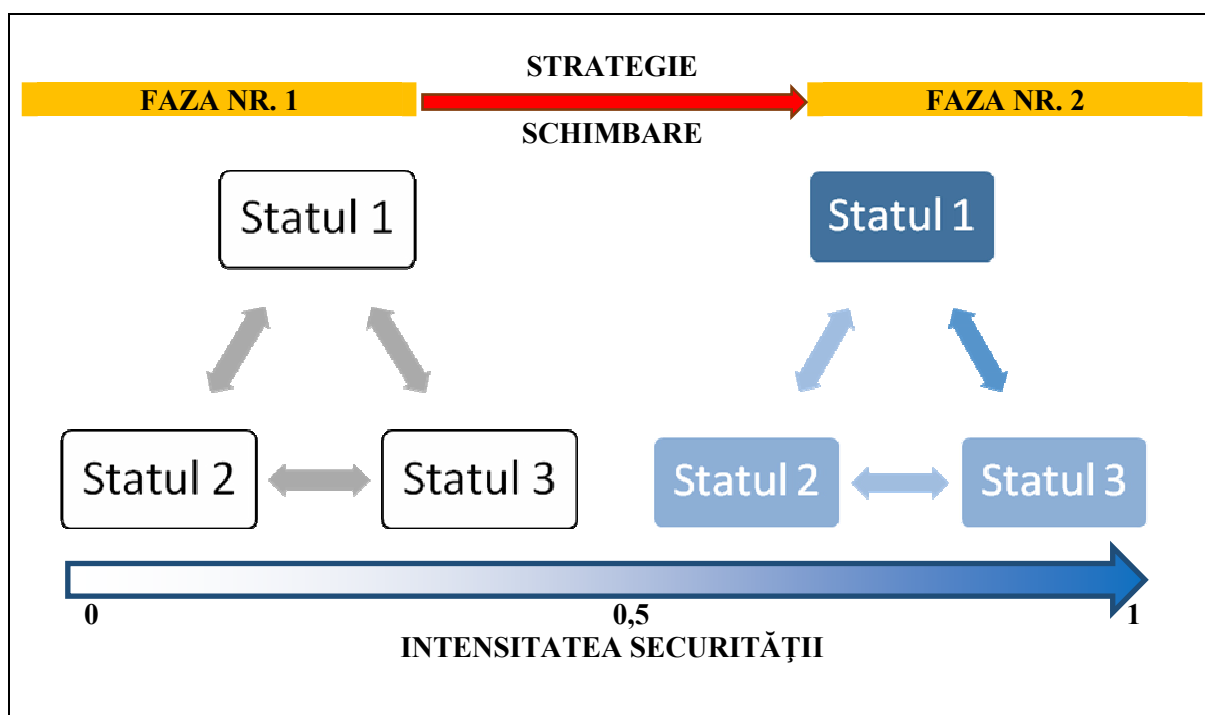

Figura nr. 2: Reprezentarea intensității securității

slabă în strategia de securitate a unui stat, cu atât securitatea respectivului stat va tinde către 0, iar *vectorul securitate* își va reduce din intensitate.

La nivel particular, pentru aplicarea modelului autopoietic RVAP–O în vederea stabilirii liniilor directe ale unei posibile strategii naționale de securitate sunt necesare următoarele patru tipuri de analize preliminare:

- analiza trecutului (*cum am fost*);
- analiza prezentului (*cum suntem*);
- analiza viitorurilor posibile (*cum e posibil să devenim*);
- analiza nivelului de aspirație (*cum vrem să fim*).

Pe fondul acestor patru componente, se poate realiza analiza RVAP–O, iar *vectorul securitate* ar putea crește. Referitor la condiția temporală a acestor instrumente, condiție extrem de importantă și singura care leagă modelul de realitatea socială, considerăm că dezvoltarea durabilă este cheia înțelegerii securității, iar gândirea pe termen lung este drumul pe care trebuie concepută o strategie.

Concluzii

În cadrul acestui articol, am propus o abordare diferită a securității prin intermediul unui model de tip *autopoietic*. În baza acestei abordări, am sintetizat unele limite ale conceperii riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților care afectează, prin neadecvare și lipsă de referință, actualele strategii de securitate națională. În acest sens, am elaborat un instrument care să asigure fundamentarea unei strategii de securitate națională: analiza RVAP–O: riscuri, vulnerabilități, amenințări, pericole și transformarea acestora în oportunități specifice și necesare securității.

Modelul de analiză autopoietică RVAP–O nu mai este unul simplu, de natură cauzal-deterministă, ci unui intențional, activ și reinterpretativ. În același timp, prin aplicarea analizei autopoietice și a modelului autopoietic, sistemul își poate reconfigura și reutiliza propriile resurse și poate revaloriza consecințele acțiunilor sale și ale sistemelor cu care interacționează.

Conectând aceste componente ale analizei cu materializarea *vectorului securitate*, putem arăta că elementele modelului autopoietic RVAP–O furnizează

ca produs un concept strategic de securitate cu un mai pronunțat caracter obiectiv, determinat, nu doar unul imaginativ și speculativ, cum furnizează modelul transformativ bazat pe conceptele Școlii de la Copenhaga. În plus, menționăm și o posibilă direcție de cercetare ulterioară: dezvoltarea analizei RVAPO, prin simulări particularizate pe subdomeniile modelului securității de la Copenhaga, care să indice domeniile în care se manifestă riscurile, vulnerabilitățile, amenințările, pericolele la adresa securității naționale și care sunt oportunitățile pe care se poate fundamenta o strategie de securitate națională.

BIBLIOGRAFIE:

1. *** Academia Română, *DEX – Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Editura Academiei, București, 1999.
2. *** *Webster's Third New International Dictionary of the English Language*, MacMillan, 1993.
3. *** *Большая Энциклопедия*, издание II, Научные издания, Москва, 1998.
4. *** *Strategia Națională de Apărare a Țării*, 2010, www.presidency.ro
5. *** *Strategia de Securitate Națională a României*, 2007, www.presidecy.ro
6. BUZAN, Barry, *Popoarele, statele și teama*, Editura Cartier, Chișinău, 2000.
7. BREMER, Stuart, *Simulated Worlds: A Computer Model of National Decision-Making*, Princeton University Press, Princeton, 1977.
8. CAPRA, Fritjof, *The Web of Life: A New Scientific Understanding of Living Systems*, Anchor Books, New York, 1996.
9. FOTA, Iulian, *Ce este o strategie națională de apărare sau securitate?*, www.euractiv.ro
10. MATURANA, Humberto; VARELA, Francisco, *Autopoiesis and Cognition: the Realization of the Living*, Reidel Publishing Company, Dordrecht, 1980.
11. LUHMANN, Niklas, *Die Wirtschaft der Gesellschaft als autopoietisches System*, *Zeitschrift für Soziologie*, 1984.
12. SCHWARTZ, Peter, *The Art of the Long View: Planning for the Future in an Uncertain World*, Crown Publishing Group, 2012.
13. WALTZ, Kenneth, *Teoria politicii internaționale*, Editura Polirom, Iași, 2010.

CORELAȚII ÎNTRE CARACTERISTICILE OPERAȚIEI INTERDEPARTAMENTALE LA CRIZĂ ȘI PLANURILE SUBSISTEMULUI INFORMAȚIONAL AL STRUCTURILOR DEMILITARIZATE

Dan HALCHIN*

Fie că ne referim la structurile de poliție, penitenciare sau forțe terestre, rolul central pe care îl are informația în activitatea lor este de netăgăduit. Când vine vorba însă de încadrarea informației într-un sistem standardizat, la nivelul instituțiilor demilitarizate nu există o abordare evidentă în acest sens. Dincolo de caracteristica cibernetică, o abordare pe care o considerăm utilă pentru analiza subsistemului informațional este descompunerea lui în două planuri: linii directe și mecanisme. Analizând mai departe, am putut face unele corelații între informație și caracteristicile Operației Interdepartamentale la criză. Facem precizarea că operația menționată anterior reprezintă un nou concept în curs de argumentare științifică, având la bază Operația Întrunită. Impactul acestui tip de operație asupra siguranței și securității naționale (conceptul poate fi aplicat și la război) este major și are implicații într-o formă sau alta atât la nivelul întregului Sistem de Apărare, Ordine Publică și Siguranță Națională, cât și la nivelul forțelor aliate sau de coaliție, atunci când forțele Române intră în dispozitiv alături de forțe străine.

Cuvinte-cheie: structuri demilitarizate, informații, operație interdepartamentală, criză.

1. Delimitări conceptuale

În contextul pe care îl analizăm, liniile directe sunt activități și procese cu un grad ridicat de predictibilitate, adică susceptibile de a fi reglementate prin proceduri, la derularea cărora se obțin anumite rezultate. În contrast cu acestea, *mecanismele*

reprezintă componentele subsistemului informațional cu un grad ridicat de autonomie, concepute în special pentru atingerea unor obiective. Analiza celor două tipuri de concepte este circumscrisă coordonatelor marcate de elementele securității informaționale care presupun câteva planuri suplimentare față de cerințele tradiționale (confidențialitate, disponibilitate și integritate). Facem referire, în continuare, la o serie de termeni pe care considerăm necesar să-i definim, pentru o mai bună înțelegere a conceptelor¹.

Non-repudierea reprezintă abilitatea de a demonstra oricând că un anumit eveniment ori acțiune invocată de o persoană sau o altă resursă, a avut loc de la originea, la momentul și în condițiile reclamante (susținute).

Autenticitatea este proprietatea potrivit căreia o informație este originală sau conformă cu originalul.

Nivelul de încredere al sursei reprezintă proprietatea informației în conformitate cu care substanța (consistența) acesteia determină aceleași comportamente, reacții sau rezultate.

Responsabilitatea gestionării se referă la încredințarea binomului autoritate/responsabilitate unei persoane sau entități (cu privire la gestionarea informației).

Așa cu afirmam la început, informațiile și datele gestionate la nivelul structurilor demilitarizate²

¹ ISO/IEC 27000: 2012, pct. 2.49, 2.9, 2.56 și, respectiv, 2.2.

² Denumim generic *Structuri demilitarizate* – Forțele Poliției Naționale, Poliția de Frontieră Română și Administrația Națională a Penitenciarelor. Acestea au fost scoase treptat de sub legislația militară între anii 2002 - 2004.

*Dan HALCHIN, expert penitenciare pe lângă Organizația Națiunilor Unite, este doctorand în Științe militare al Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București. E-mail: halchin@un.org

nu sunt integrate unui sistem autentic și aliniat standardelor recunoscute în domeniu³. Chiar dacă, în practică, unele elemente se regăsesc, acestea nu au fost concepute și implementate după o concepție unitară, ci sunt rezultatul aplicării unor norme legislative. Din acest motiv, facem o serie de propuneri care, în opinia noastră, pot fi luate în considerare atât la nivel teoretic, cât și, mai ales, la nivel practic, într-un demers instituțional viitor menit să clarifice rolul și locul subsistemului informațional la nivelul structurilor aflate în discuție.

2. Mecanismul de generare a informațiilor critice pentru management

În opinia noastră, este esențială o astfel de abordare, dat fiind cantitatea uriașă de informații și date ce sunt vehiculate dinspre eșaloanele inferioare către management și, în ultimă instanță, către directorul unității de penitenciar sau inspectorul șef dintr-un inspectorat de poliție. În urma cercetării, am identificat următoarele domenii (zone) ale activității cu privire la care factorii responsabili de luarea deciziei trebuie să beneficieze de informație securizată⁴ și oportună⁵: domeniul execuției bugetare, domeniul eficacității misiunilor și domeniul relațiilor informale cu impact asupra mediului de lucru.

2.1. Domeniul execuției bugetare

Cu toate că tendința actuală este de a plasa în sarcina șefilor de instituții întreaga răspundere cu privire la domeniul financiar-contabil⁶, în opinia

3 În opinia noastră, standardul în materie este reprezentat de familia ISO 2700x. Ne întemeiem abordarea prin faptul că standardele au fost adoptate și la nivelul celorlalte instituții europene. A se vedea *Agenția Europeană Pentru Rețele și Securitatea Informației* (ENISA). Până în acest moment, la nivelul structurilor demilitarizate, nu există vreo intenție sau demers de aliniere la aceste standarde. Seria de standarde minime ISO 2700x, care cuprinde ISO 27000 – *Definiții și generalități*, ISO 27001 – *Descrierea Sistemului de Management al Securității Informației*, ISO 27002 *Codul de bune practice*, ISO 27003 – *Ghidul de implementare a Sistemului de Management al Securității Informației*, ISO 27004 – *Măsurare și Evaluare* și ISO 27005 *Managementul Riscurilor Securității Informației*.

4 Sub toate aspectele (confidențială, disponibilă, integră, din surse credibile, autentică și fără posibilitatea ca emitentul să se decică de conținutul acesteia).

5 Furnizată la timp și relevantă în raport cu contextul luării deciziei.

6 Astfel cum rezultă, de pildă, din fișa postului directorului Penitenciarului Arad din 15.10.2010, alin. 21.

noastră nu toate elementele acestei activități sunt relevante pentru fundamentarea unei decizii la nivel de top management⁷. Ce este cu adevărat important din acest domeniu este *execuția bugetară*⁸, care indică plafonul sumelor ce pot fi cheltuite (disponibile la un moment dat). De altfel, inclusiv legislația primară stabilește că prima responsabilitate în acest domeniu o are ordonatorul de credite⁹. Mergând mai departe, afirmăm că ne interesează cel mai mult elementele financiare și dinamica acestora la nivelul sumelor alocate pentru *bunuri și servicii*¹⁰. Această categorie de informații are impact asupra întregii game de

7 Un exemplu ar fi acela în care o achiziție publică pentru înlocuirea unui mijloc fix este imperativ necesară din motive de siguranță a obiectivului sau a integrității și vieții unor persoane, iar responsabilul cu evidența și amortizarea mijloacelor fixe transmite directorului sau inspectorului șef informația că există posibilitatea ca obiectul (bunul) la care se referă achiziția să fi fost amortizat greșit în timp din punct de vedere contabil, pe parcursul ultimilor 12 ani. Astfel se naște prezumția că achiziția ar deveni ilegală, iar bunul în discuție nu poate fi declassat. Cu toate acestea, suntem de părere că problema trebuie tratată în sensul în care procedura de achiziție să se desfășoare, iar în paralel un control să stabilească dacă amortizarea s-a făcut corect sau incorect. În eventualitatea constatării că reglementările privind amortizarea mijloacelor fixe nu au fost respectate, se va declanșa procedura tragerii la răspundere a celor în culpă. Cu acest prilej, instituția poate cere imputarea contravalorii achiziției de la cei vinovați. Concluzia acestui exemplu este că informația privind posibila amortizare eronată nu ar fi trebuit să circule până la șeful instituției, ci să declanșeze mecanisme dinainte stabilite și aflate în responsabilitatea managementului de linie.

8 Mai exact, partea de efectuare a cheltuielilor. În conformitate cu art. 2, pct. 24 din Legea 500/2002 privind finanțele publice, execuția bugetară mai cuprinde și activitatea de încasare a veniturilor. În opinia noastră, la nivelul structurilor demilitarizate, acest trunchi al execuției bugetare nu furnizează date de natură a fi cuprinse în mecanismul de generare a informațiilor pentru management. Din acest punct de vedere, structurile demilitarizate sunt în antiteză evidentă cu instituții care au ca principal scop colectarea de venituri la bugetul de stat, cum ar fi de pildă Agenția Națională a Finanțelor Publice și unitățile subordonate.

9 Intrarea în detalii cu acest prilej ar excede coordonatele cercetării noastre. Amintim, însă, că procesul execuției bugetare este compus din patru faze: angajarea, lichidarea, ordonanțarea și plata. Cu excepția celei din urmă, toate celelalte faze sunt în responsabilitatea primară a ordonatorului de credite – art. 22 din legea 500/2002 privind finanțele publice.

10 Potrivit clasificăției economice, ne interesează în mod special cheltuielile ce se regăsesc la Titlul II, art. 20.01 (bunuri și servicii), art. 20.02 (reparații curente), 20.03 (hrană), 20.05 (bunuri de natura obiectelor de inventar), 20.06 (deplasări) – OMFP 1954/2005, Anexa I.

activității la nivel de instituție. De ce considerăm de primă importanță această categorie de informații?

În primul rând, pentru că atrage atenția șefului instituției cu privire la situația optimă sau precară a resurselor financiare. Este inutil să mai amintim gravitatea unei situații în care o misiune importantă este planificată în cele mai mici detalii (eventual cu sprijin și implicații interdepartamentale), este avizată și luată în calcul într-un angrenaj cu obiective strategice pentru sistem, iar în momentul executării ei, se constată că resursele financiare pentru carburant (art. 20.01) sau deplasarea cu mijloace de transport internaționale (art. 20.06) au fost cheltuite inopinat, ca urmare a unei dispoziții urgente venite din eșalonul superior.

În al doilea rând, pentru că facilitează apariția unor automatisme (instincte profesionale) de natură a pune în conexiune procesul de planificare, stabilirea obiectivelor, pe de o parte, și resursele financiare, pe de alta. Este cunoscut că în fruntea unităților demilitarizate, în special la nivel teritorial, promovează cadre mai ales din zona operativă și mai puțin din zona specialiștilor în domeniul financiar contabil. Nu afirmăm că este singurul motiv însă este și acesta unul pentru care, nu de puține ori dimensionarea (stabilirea) obiectivelor pe termen mediu și lung rămân simple declarații de intenție sau se ajunge în situația de a se renunța la asumarea acestora de la bun început.

Într-o altă ordine de idei, amintim faptul că reșezarea (virarea) unor sume de bani între articolele și alineatele bugetare aparținând aceleiași subdiviziuni este posibilă, dar se realizează numai la cererea ordonatorului de credite, cu aprobarea ierarhică superioară. Sigur, se poate lansa contra-argumentul că responsabilul compartimentului financiar-contabil ar putea propune virările de sume (credite) însă, în practică, s-a constatat că acest lucru se întâmplă numai în situația în care imposibilitatea plății unor bunuri/servicii deja angajate devine iminentă. Iată de ce considerăm că această oportunitate legislativă trebuie exploatată din timp și din inițiativa managerului, singura persoană care are vederea de ansamblu a situației prezente și care este cel mai în măsură să formuleze o perspectivă pe termen scurt sau mediu.

2.2. Domeniul eficacității misiunilor

Dacă la paragraful precedent am făcut referire la eficiența financiară a activității de ansamblu în structurile demilitarizate, opinia noastră este că și

datele privind nivelul eficacității misiunilor executate trebuie incluse în mecanismul de generarea a informațiilor pentru management. Argumentăm acest lucru prin faptul că, nu de puține ori, modificarea în realitatea obiectivă de nivel strategic obținută în urma misiunilor executate de aceste structuri rămâne fără rezultat concret. Din multitudinea cauzelor existente, facem referire la cea care, în opinia noastră, este cea mai vizibilă dar, în același timp și cea împotriva căreia pot fi luate măsuri imediate. Este vorba de birocrăția excesivă¹¹. În structuri cu un pronunțat accent al operativității, diversele prevederi gândite pentru a reglementa procese sau activități specializate *in mod separat* față de sistemul din care fac parte, au dus în timp la contradicții. Unul din efectele negative ale acestora este și scăderea eficacității misiunilor. Nu de puține ori, au existat cazuri când o mașină operativă nu a fost alimentată la timp cu carburant pe motiv că persoana autorizată să încuviințeze prin semnătură această activitate era indisponibilă temporar, iar prin Ordinul (Decizia) Zilnic(ă) pe Unitate (OZU, DZU), înlocuitorului nu i-a fost transmis expres dreptul de semnătură al titularului.

Revenind la importanța punerii la dispoziția șefilor de unități ce aparțin structurilor demilitarizate, a datelor și informațiilor cu privire la eficacitatea misiunilor, abordarea și opinia noastră în acest sens mai are un motiv care diferențiază celelalte entități publice de structurile pe care le analizăm. Acesta este strâns legat de noțiunea de misiune. Spre deosebire de activitățile specializate (întâlnite și la structurile demilitarizate, dar omniprezente în instituțiile civile), care urmăresc un *rezultat* și se caracterizează prin rutină sau printr-o formă ciclică de realizare, misiunea reclamă atingerea unui *obiectiv*. Cu toate că cele două noțiuni sunt folosite de multe ori ca sinonime, suntem de părere că, în contextul analizei noastre, există o diferență importantă. Astfel, dacă rezultatul unei activități specializate (descrise printr-o procedură) este obținut în condiții și cu resurse dinainte cunoscute, îndeplinirea unui obiectiv implică confruntarea cu un anumit grad de incertitudine¹².

¹¹ Ne referim, în primul rând, la fenomenul *supra-reglementării*, adică la legislația secundară, terțiară sau de niveluri mai scăzute, care a devenit cel mai mare consumator al resurselor de timp. Departe de a susține că birocrăția la nivelul structurilor demilitarizate trebuie eliminată complet, constatăm nivelul excesiv la care aceasta a ajuns.

¹² Dacă luăm ca exemplu *activitatea* (procedura) autorizării personalului pentru acces la informații clasificate, sunt cunoscute dinainte persoanele implicate, baza legală, entitățile responsabile,

2.3. Domeniul relațiilor informale cu impact asupra mediului de lucru

Este recunoscut că în activitatea managerială, de cele mai multe ori eșecul nu se înregistrează din cauza necunoașterii prevederilor legale, a resurselor insuficiente sau a unor factori externi (independenți) de structurile demilitarizate. Principalul factor care decide dacă activitatea la nivel managerial se soldează pe termen mediu și lung cu un succes sau cu un eșec este nivelul încrederii al colectivului. Este adevărat că acest lucru este general valabil și poate fi invocat la toate entitățile publice sau private, însă la nivelul structurilor demilitarizate, încrederea are o nuanță aparte. Nu susținem că este mai importantă sau mai puțin importantă decât în celelalte instituții, spunem doar că într-un mediu de lucru în care ordinul militar a fost înlocuit cu dispoziția administrativă, oamenii au tendința de a reacționa diferit. Anterior procesului de demilitarizare, în instituțiile pe care le analizăm ierarhia și ordinul formau coloana vertebrală a acestor entități. În actuala configurație, ierarhia (subordonarea ierarhică) a fost menținută, însă ordinul militar a fost eliminat. Din acest motiv, dar și din cauza reproiectării structurii organizatorice și plasarea acesteia pe un Regulament de Organizare și Funcționare (ROF) care nu stabilește concret relațiile funcționale între noile compartimente, la nivelul colectivelor au luat naștere diverse microgrupuri. Acestea nu se identifică în totalitate cu rolul și locul formal pe care structura organizatorică îl indică prin documentele oficiale. Gestionarea factorilor care pot duce la diminuarea încrederii (frustrări, negativism, teama luării unor decizii, atitudine reactivă) se poate realiza, în primul rând, printr-o atitudine proactivă (preventivă) în ceea ce privește cunoașterea lor, și în al doilea rând, printr-o reacție oportună la fiecare indiciu de această natură.

iar în urma derulării acesteia, vom avea *rezultatul* emiterii sau nu al autorizației sau certificatului de acces. Dacă ne referim la *misiunea* unei structuri de *intelligence* pentru obținerea unor informații de interes operativ, vom avea de a face cu atingerea unuia sau a mai multor obiective (recrutarea sursei umane, accesarea unor sisteme informatice, interceptarea unor înregistrări s.a.). Așa cum este lesne de observat, elemente cum ar fi: caracteristicile persoanei ce se urmărește a fi recrutată, configurația sistemului informatic ce urmează a fi accesat, modul de transmitere a unor documente de interes, sunt incertitudini (variabile). Pentru ținerea lor sub control și/sau folosirea acestora în favoarea atingerii obiectivelor este necesar ca informații relevante, obținute sau interpretate, să alimenteze mecanismul de generarea a informațiilor pentru management, din punctul de vedere al eficacității misiunilor.

3. Mecanismul de identificare și management al riscurilor de informații

În opinia noastră, orice bun sau valoare¹³ care contribuie la buna desfășurare a activității curente sau la îndeplinirea misiunilor structurilor demilitarizate are și o fațetă informațională, a cărei compromitere poate duce la însăși anularea avantajului obiectiv pe care posesia acestuia îl oferă¹⁴. Datorită acestui avantaj obiectiv, dar și din cauza unor factori independenți, bunurile și valorile sunt vizate permanent de amenințări care încearcă să le exploateze vulnerabilitățile. Abordarea nu este una nouă. Despre vulnerabilități, amenințări și riscuri informaționale s-a scris foarte multă teorie și s-au efectuat multe cercetări științifice¹⁵. Cu toate acestea, la nivelul structurilor guvernamentale din România lipsește o abordare concretă a problemicii. Structurile demilitarizate nu fac excepție, însă în cazul acestora, considerăm și mai important ca un astfel de mecanism să fie pus la punct, în primul rând, din motive de siguranță națională.

Riscul, ca noțiune abstractă, este definit ca fiind *posibilitatea de a ajunge într-o primejdie, de a avea de înfruntat un necaz sau de a suporta o pagubă*¹⁶. Din punctul de vedere al securității informaționale, în opinia noastră, riscul poate fi definit ca *relația direct proporțională dintre importanța valorii (bunului),*

¹³ Folosim termenii în sensul de *asset* (eng.= bun important, esențial) și diferențiem *bunul* de *valoare* după natura substanței intrinseci – corporală sau incorporală. Cu toate că, din punct de vedere juridic, cei doi termeni se pot folosi ca sinonimi, preferăm această delimitare pentru a evidenția și a pune pe paliere egale ca importanță substanța corporală față de cea incorporală.

¹⁴ De exemplu: 1) *compromiterea informațiilor legate de caracteristicile unui sistem de calcul* poate duce la accesarea neautorizată sau infectarea și distrugerea unor componente hardware; 2) *compromiterea unor informații legate de starea fizică a unor mijloace de transport operative* poate duce la exploatarea unor vulnerabilități (elemente de siguranță, canale de comunicații) în sensul anulării avantajelor pe care un autovehicul operativ îl prezintă față de unul obișnuit; 3) *Accesarea neautorizată a unor date cu privire la starea disciplinară dintr-un colectiv*, poate compromite valori cum sunt imaginea sau prestigiul instituției (nu sugerăm că astfel de date trebuie clasificate însă comunicarea lor către opinia publică trebuie realizată profesionist, complet și oportun. În cazul accesării neautorizate, aceste date pot fi folosite scoase din context sau pot fi comunicate pentru a se suprapune cu o situație nefavorabilă instituției dar care nu are legătură cu respectivele informații).

¹⁵ Richard A. CARALLI, James F. STEVENS, Lisa R. YOUNG, William R. WILSON, *Improving the Information Security Risk Assessment Process* – Carnegie Mellon Software Engineering Institute, 2007.

¹⁶ DEX, Ediția a III-a, 2009.

timpul de expunerea a vulnerabilității, timpul de existență a amenințării, toate aceste trei elemente fiind invers proporționale cu nivelul de pregătire¹⁷ a factorului uman.

Cu privire la managementul riscurilor de informații, s-au scris foarte multe concepte. Toate pornesc de la câteva principii comune. Mecanismul pe care îl avem în vedere se va baza pe aceleași principii, însă va cuprinde și unele particularități, ce rezidă din natura hibridă a structurilor pe care le analizăm – trecut militarizat/prezent și viitor mai apropiat de coordonatele civile.

În urma cercetării științifice, am identificat patru planuri pe care un astfel de mecanism trebuie să le acopere: *planul bunurilor și valorilor protejate, planul amenințărilor corelative, planul metodelor de gestionare a riscurilor și planul pierderilor acceptabile.* Le vom analiza în continuare.

3.1. Planul bunurilor și valorilor protejate

Pornind de la definiția dată, considerăm că bunurile și valorile protejate trebuie să aparțină unei platforme exhaustive, în așa fel încât să fie cunoscută permanent contribuția, rolul și locul pe care acestea le au în derularea proceselor specializate, precum și a acțiunilor și misiunilor structurilor demilitarizate. În acest mod, se creează posibilitatea cunoașterii complexității (arhitecturii) fiecărui bun, costul ce trebuie suportat pentru înlocuire în caz de compromitere, precum și resursele ce trebuie angrenate pentru a răspunde la un incident atunci când o amenințare reușește să exploateze o vulnerabilitate.

Plecând de la standardele în materie, propunem punerea în funcțiune a unui *Registru al Bunurilor și Valorilor Protejate*. Acest instrument va reflecta concret fiecare entitate ce trebuie protejată, descrierea detaliată a elementelor sale componente, vulnerabilitățile, impactul asupra acțiunilor și misiunilor în caz de compromitere, alternative și costurile acestora. Dat fiind multitudinea datelor ce trebuie corelate în timp util, propunem ca acest instrument să existe sub forma unui software specializat¹⁸, disponibil atât *on-line*

¹⁷ Avem în vedere următoarele forme de pregătire: teoretică, vigilență, soluții alternative, experiență.

¹⁸ Nu este suficientă o simplă evidență în formatul clasic al programelor de tip *Microsoft Office*. Un software specializat va include opțiuni cum sunt : 1) alerta timpurie, 2) conexiuni cu resursele financiare capabile să scoată în evidență în timp real impactul lipsurilor financiare asupra posibilităților de regenerare a bunurilor, 3) sugerarea unor direcții de acțiune oportune, 4) estimări de termen mediu și lung a randamentelor subsistemelor (mecanismelor afectate).

cât și *off-line* (pentru situații de criză).

3.2. Planul amenințărilor corelative

Planul amenințărilor corelative este dedicat cunoașterii elementelor exterioare subsistemului informațional, care odată suprapuse sau intersectate cu funcționarea sa normală, pot influența negativ sau chiar scoate din funcțiune această componentă a sistemului managerial. În acest context, definim amenințarea corelativă ca fiind *orice circumstanță, situație sau eveniment extern ce poate avea un impact negativ asupra unui bun, de natură a diminua randamentul mecanismului, subsistemului sau sistemului și care se materializează în relația cu una sau mai multe vulnerabilități.*

În cadrul acestui plan, propunem gestionarea amenințărilor corelative pornind de la sursa lor. Chiar dacă există destule cazuri când nu este posibilă acțiunea directă asupra surselor generatoare de amenințări corelative vulnerabilităților, suntem de părere că identificarea, inventarierea și descompunerea conceptuală a acestor surse în cadrul planului aflat în discuție este de natură a contribui la găsirea unor soluții de diminuare a intensității de acțiune. Cu alte cuvinte, este important de știut nu numai care este amenințarea, ci și de unde provine ea. De cele mai multe ori, în practică, se întâlnesc cazuri când mai multe amenințări tind să exploateze aceeași vulnerabilitate sau când false amenințări sunt introduse în ecuația riscului. Din acest motiv, propunem ca, în cadrul acestui plan, să existe o ierarhizare care să țină cont de actualitatea amenințării, capacitatea de adaptare, existența intenției de a se adresa unei vulnerabilități precise și gradul de polimorfism. Din același punct de vedere, considerăm oportună și conceperea posibilității de corelare automată între amenințările cu caracteristici comune (aceeași sursă, tendința de a exploata aceeași vulnerabilitate, impactul asupra aceluiași proces, acțiune sau misiune ș.a.). O astfel de abordare ar permite un răspuns mai complet și cu resurse mai mici din partea managementului în demersul de a elimina sau diminua riscurile.

3.3. Planul metodelor de gestionare a riscurilor

În general, gestionarea riscurilor se realizează prin metode care au în vedere diminuarea, eliminarea sau externalizarea lor. În cazul structurilor demilitarizate, abordarea gestionării riscurilor subsistemului informațional nu poate fi departe de rezultatele menționate. Suntem însă în măsură să propunem trei metode ce pot fi aplicabile în cazul nostru, pe baza cărora se poate obține un control mai precis

și o reacție mai rapidă la riscurile de informații. În opinia noastră, acestea sunt: metoda gestionării competențelor umane, metoda adaptării bunurilor și valorilor protejate și metoda determinării echilibrului cerințelor esențiale. În acest articol, vom trata numai prima dintre metode, dat fiind spațiul restrâns, dar și nuanțele și legăturile diferite pe care ultimele două metode le au cu specificitatea Armatei și a Forțelor Terestre, pe de o parte, și referitor la structurile demilitarizate, pe de altă parte.

Metoda gestionării competențelor umane – deși, la prima vedere, și-ar găsi originea în activitatea generală de management al resurselor umane, menționăm că propunem o gestiune a *competențelor* și nu a *resurselor* umane. Cu toate că abordarea noastră este una nouă, cel puțin atunci când o propunem ca metodă de gestionare a riscurilor de informații, suntem în măsură să evidențiem cum poate fi ea aplicată în contextul analizat, dar și să explicăm care sunt coordonatele în care poate da randament maxim.

Când vorbim despre competențe, ne referim la instinctele profesionale relevante, acumulate de cadrele structurilor demilitarizate într-un anume context și într-o perioadă lungă de timp. Gestionarea acestor valori se realizează la nivel individual, astfel încât în permanență cele mai potrivite să fie folosite în funcție de momentul concret, și implicit în mod diferit în funcție de context. Așa cum se poate deduce, această metodă are o componentă intrinsecă foarte pronunțată. Pentru punerea ei în valoare, motivația trebuie să fie la parametri optimi, ceea ce înseamnă că mediul trebuie să fie bazat pe o tranzacție constantă de tip motivațional între manager și cadrele instituției. Revenind la metoda în sine, seria de elemente pe care aceasta se bazează se interconstruiează reciproc și acoperă două tipuri de acțiuni: stimulative și aptitudinale. Acțiunile stimulative sunt întreprinse pentru a dezvolta noi competențe pornind de la cele deja existente. Acțiunile aptitudinale vizează dezvoltarea unor seturi de competențe și chiar a unui set de competențe unic. Opinia noastră este că acționând pe cele două direcții, managementul riscurilor de informații poate deveni mai facil, iar această metodă trebuie luată în calcul atunci când se analizează punerea la punct a unui mecanism de identificare și management al riscurilor de informații ca parte a subsistemului informațional.

Considerăm că abordarea prezentată mai sus este viabilă, întrucât, pe parcursul cercetării fluxului informațional în cadrul mecanismului de identificare și management al riscului de informații la nivelul structurilor demilitarizate, au rezultat

unele particularități, pe care le expunem în cele ce urmează.

a) Pornind de la formula de calcul a riscului pe care am propus-o, competența factorului uman este primordială. Dacă, spre exemplu, în cadrul unei instituții civile, un funcționar cu studii medii poate fi înlocuit în activitatea sa, relativ simplu, cu un altul având același nivel de pregătire, în cadrul structurilor demilitarizate acest lucru este mult mai dificil. Școlile postliceale cu durata de un an din cadrul Poliției Române sau al Administrației Naționale a Penitenciarelor indică cel mai bine care este durata și complexitatea procesului de formare a unui cadru aparținând acestor structuri. La acest argument adăugăm și faptul că orice risc care se materializează în activitatea structurilor demilitarizate se repercutează asupra unor valori umane fundamentale (viața, integritatea corporală, dreptul de proprietate) sau chiar asupra siguranței naționale. Fără a sugera că activitatea instituțiilor civile este în vreun fel lipsită de importanță, suntem, totuși, de părere că riscurile vizează elemente umane și statale esențiale.

b) Pornind de la unul dintre motivele pentru care propunem readaptarea subsistemului informațional – concentrarea atenției managementului spre misiuni în detrimentul acțiunilor predictibile, bazate pe proceduri – adaptarea permanentă a bunurilor și valorilor protejate, va conduce la ierarhizarea necesară astfel încât, resursele alocate pentru managementul riscurilor de informații să se adreseze cu prioritate bunurilor de primă importanță în raport cu momentul în care sunt evaluate¹⁹.

c) În situații de criză sau pe timpul unui conflict militar, structurile demilitarizate vor trece la trepte superioare a capacității de luptă. Astfel de stări pot duce la situații noi, nereglementate și

19 Să luăm următorul exemplu: există două rețele informatice, una servind la culegerea și centralizarea datelor necesare structurii de audit intern (procesul de analiză realizându-se semestrial cf. OMFP 962 din 04.07.2005), iar cealaltă folosită pentru susținerea unor misiuni operative în desfășurare. Dacă în luna septembrie trebuie luată o decizie cu privire la aplicarea unor măsuri suplimentare de protecție ce pot fi achiziționate numai pentru una din cele două rețele, în urma aplicării metodei de gestionare a riscurilor de informații, update-ul de securitate se va face la nivelul rețelei care susține misiunile operative. Decizia va fi fundamentată prin faptul că în cazul compromiterii rețelei pentru audit, datele și informațiile se pot recupera până la finele semestrului. Sunt evidente implicațiile dacă rețeaua de suport a misiunilor operative ar fi compromisă și asta din cauză că protecția suplimentară a fost direcționată spre cealaltă rețea.

cu un potențial de desfășurare greu de anticipat. În aceste condiții, securitatea informațională poate fi păstrată în parametrii optimi cât timp există o cunoaștere anterioară a gradului în care integritatea, confidențialitatea și disponibilitatea informațională a unui bun sau valori este suficientă. Există cazuri când o informație transmisă pe canale insuficient securizate (există premisele compromiterii din punct de vedere al confidențialității) își poate atinge scopul dacă ajunge în timp oportun. Însă, pentru acesta, ea trebuie să aibă un grad de disponibilitate superior față de celelalte informații, chiar dacă acest lucru are loc în detrimentul confidențialității. Contrar exemplului anterior, pot exista situații în care confidențialitatea să fie primordială, iar asigurarea acesteia să se realizeze în detrimentul disponibilității sau chiar al integrității.

3.4. Planul pierderilor acceptabile

Odată cu identificarea bunurilor și valorilor ce trebuie protejate, pentru fiecare dintre ele trebuie stabilit nivelul maxim până la care compromiterea fațetei informaționale nu anulează în mod semnificativ avantajul obiectiv pe care bunul ori valoarea îl prezintă. De altfel, suntem de părere că trebuie evitată ideea potrivit căreia toate informațiile referitoare la un bun trebuie protejate în același fel sau că dezvăluirea, fie ea și neautorizată, a unor date și informații conduce automat la compromiterea acestuia. Sigur, natura bunului sau a valorii va indica de cele mai multe ori ea însăși care este punctul critic dincolo de care avantajul obiectiv încetează să mai existe în parametrii. Nu trebuie însă plecat de la premisa că toate bunurile sunt capabile să reacționeze de la sine, mai ales când suntem în prezența unor elemente complexe. Pentru o mai mare flexibilitate, dar și pentru simplificarea consultării unor astfel de date în practică, suntem de părere că o scală de valori pe trei sau cinci trepte ar fi în măsură să indice rapid și să emită o alertă atât în cazul unei amenințări, cât și în cazul unei compromiteri efective.

4. Mecanismul de refacere a capacității informaționale minime (M.R.C.I.M.)

Considerăm necesar un astfel de mecanism, pentru a evita un blocaj ca urmare a unui eveniment nedorit, în urma căruia capacitatea și capabilitățile instituționale au fost grav afectate. Propunerea noastră excede simplelor planuri de reacție la criză și se referă în primul rând la o ierarhizare a proceselor, activităților

și misiunilor care pot menține funcționarea structurii la cota de avarie. Asta înseamnă că instituția nu numai că supraviețuiește crizei, dar este capabilă să-și îndeplinească sarcinile primordiale care-i definesc însăși existența.

Pornind de la rolul important și bine definit pe care poliția și sistemul penitenciar îl îndeplinesc în Sistemul de Apărare, Ordine Publică și Siguranță Națională al României (S.A.O.P.S.N), în legătură cu propunerea noastră se naște o întrebare legitimă: care poate fi rolul unui mecanism informațional precum cel analizat, când în situații critice (de criză) mult mai importante sunt starea (existența) elementelor fizice cu care fiecare instituție va trebui să se descurce? Vom prezenta opinia noastră în continuare.

În primul rând, mecanismul în discuție va avea menirea de a identifica cu precizie, înainte de producerea evenimentului nedorit, care sunt procesele, activitățile și misiunile ce trebuie menținute *în funcțiune*, pentru ca instituția să poată asigura îndeplinirea obiectivelor majore²⁰. La prima vedere, nu pare a fi ceva foarte complicat, însă provocarea conceperii și funcționării unui astfel de mecanism pornește de la dinamismul și complexitatea activității de ansamblu în fiecare structură demilitarizată²¹.

În al doilea rând, considerăm importantă o astfel de abordare dintr-un motiv ce este strâns legat de existența mecanismului de identificare și management al riscurilor de informații, descris anterior. Lipsa sau compromiterea informațiilor ce asigură avantajul obiectiv al bunului sau valorii vor pune în dificultate repornirea elementelor esențiale. Iată de ce un mecanism bine pus la punct de refacere a capacității informaționale minime poate contribui în mod esențial la supraviețuirea întregii instituții.

Din cele arătate mai sus, se poate trage concluzia că subsistemul informațional în structuri precum cele pe

20 Ne referim aici la menținerea ordinii publice pentru forțele poliției naționale, asigurarea integrității frontierei de stat pentru structura poliției de frontieră și custodia persoanelor private de libertate pentru sistemul penitenciar.

21 Pentru a da numai câteva exemple, amintim: a) resursele financiare inconstante și fără predictibilitate (într-un singur an sunt emise peste douăzeci de file de buget și au loc cel puțin trei rectificări bugetare); b) criminalitate organizată într-o continuă metamorfoză (cu toate că unele grupări sunt destructurate, întotdeauna sunt găsite noi mijloace, resurse, forme de organizare, lideri astfel încât acestea reapar în spațiul infracțional cu potențial nou și ramificații mai complexe); c) Instabilitate managerială și uneori politică (sunt asumate obiective strategice noi sau se reevaluează priorități).

care le analizăm nu poate fi lăsat la întâmplare. Chiar dacă poate părea abstractă, activitatea de informații trebuie să fie cât mai precisă și cât mai circumscrisă posibilelor crize, atât din punctul de vedere al prevenirii lor, cât și din cel al înlăturării sau limitării urmărilor. O trecere în revistă a particularităților Operației Interdepartamentale la criză va evidenția suplimentar necesitatea existenței unui subsistem informațional în coordonatele descrise anterior. Relația directă existentă între caracteristicile (particularitățile) acestui tip de operație și subsistemul informațional este scoasă în evidență de nevoia de flexibilitate atât a forțelor terestre, cât și a structurilor demilitarizate. Caracterul social, urban, de complementaritate și multivalență a forțelor, precum și setul de elemente necunoscute generate de elementul surpriză reclamă, în opinia noastră, nevoia unei configurații a subsistemului informațional cât mai aproape de mecanismele descrise anterior. În caz contrar, suntem de părere că vom fi în situația unor disfuncționalități majore (cu impact negativ inclusiv la nivelul forțelor aliate care vor interveni pentru sprijinul României în cazul unei situații de tipul celei reglementate de Art. 5 al Tratatului NATO).

Din punctul nostru de vedere, definim *criza* ca pe un eveniment negativ de o gravitate sporită, cu impact la nivel național sau regional, produs fără atenționări prealabile evidente și a cărui gestionare cade în sarcina autorităților statului. În urma analizei noastre, au rezultat trei categorii de situații în care participarea conjugată a Forțelor Terestre, forțelor structurilor demilitarizate, precum și a altor structuri speciale²² este singurul mod în care evenimente extrem de grave pot fi ținute sub control. Este vorba de producerea unor dezaastre de proporții, de convulsii sociale ce pot degenera în crize de ordine publică și de atentate teroriste pe teritoriu național. Am folosit în definiția prezentată expresia „fără atenționări prealabile evidente”. În acest mod, dorim să reliefăm câteva aspecte de natură a justifica abordarea interdepartamentală a soluției pe care o propunem în gestionarea unor crize de cu implicații deosebite în primul rând la nivel național și, posibil, chiar internațional. Este clar că niciuna din cele trei categorii de crize ante-menționate nu vor emite indicii clare privind momentul sau locul producerii

22 Structuri militarizate ale Ministerului Administrației și Internelor și servicii speciale (Serviciul Român de Informații, Serviciul de Informații Externe, Serviciul de Protecție și Pază și Serviciul de Transmisii Speciale).

lor. Nici amploarea sau eventualele implicații nu pot fi pe deplin cunoscute dinainte și, din acest motiv, o abordare interdepartamentală este cerută de aspecte cum sunt: surprinderea parțială sau totală a evenimentului, caracterul social al intervenției²³, capacitatea complementară și multivalentă a forțelor, caracterul urban al operației și echilibrul între intervenția specializată și cea în forță. Pentru o mai bună explicare, vom aborda în continuare, separat, aceste aspecte.

Elementul surpriză

După cum am menționat, surprinderea poate fi *totală* (în cazul dezaastrelor naturale) sau *parțială* (atac terorist – când nivelul de alertă este ridicat, criza de ordine publică – când există elemente și analize pe baza cărora se poate prevedea escaladarea unor proteste cu participare masivă, accidente industriale – când sistemele de avertizare timpurie ale diferitelor obiective indică anumite probleme la sistemele de siguranță). Analizând această caracteristică, un element important este constituit de capacitatea operațională în strânsă legătură cu timpul de reacție. Una din caracteristicile generale ale structurilor demilitarizate o reprezintă dispunerea oarecum egală la nivelul unităților administrativ teritoriale. Această însușire permite angajarea forțelor în timp util atât în spectrul misiunilor operative la pace, precum și în situații de criză. Pornind de la dispunerea geografică, suntem de părere că există toate premisele evitării sau limitării, în bună parte, a efectelor surprinderii din partea factorilor care generează criza, dacă sunt îndeplinite două condiții: existența unei abordări integrate privind *vulnerabilitățile zonale* raportate la forțele și mijloacele existente și, respectiv, conceperea și, ulterior, *adaptarea permanentă* a modalităților de acțiune în faza primei reacții (primului răspuns sau primei intervenții). Considerăm că, în acest fel, va fi asigurată *interfața* necesară, permanent actualizată sub aspectul dimensiunii și a formelor de acțiune, ceea ce va avea ca rezultat angajarea forțelor participante la operația interdepartamentală în cel mai util mod cu putință.

Caracterul social al intervenției

Acest aspect diferențiază operația interdepartamentală de operațiile militare clasice.

23 Ne referim la faptul că o astfel de operație se adresează, în primul rând, populației și componentelor civile ale societății (funcționarea unor procese și sisteme esențiale ale statului – sistemul judiciar, de ordine publică, fiabilitatea infrastructurii critice).

Dacă, la cele din urmă, centrele de greutate și punctele decisive vizează cu preponderență obiective militare, în situațiile pe care le analizăm, pericolul este îndreptat către populația civilă, neangrenată în vreo confruntare de tip militar. Sigur, pericol la adresa populației civile există și atunci când sunt desfășurate operațiuni militare clasice, însă nu populația civilă este ținta. Chiar dacă pot fi în număr foarte mare, victimele omenești din rândul civililor apar ca pierderi colaterale și nu ca rezultate dinainte urmărite. Cu totul altfel stau lucrurile în situații de genul acelor exemplificate anterior. Un atac terorist va fi întotdeauna îndreptat spre populația civilă. Un dezastru natural sau un accident industrial vor face victime în rândul populației în principal din cauza modului haotic, imprevizibil în care își vor manifesta potențialul distructiv. O criză de ordine publică va afecta siguranța și viața normală a comunității din zona de manifestare sau chiar la nivel național. Iată de ce credem că acest aspect al operației interdepartamentale în situații de criză trebuie luat în calcul în toate etapele desfășurării. Definiția dată crizei de Venette Steve James²⁴ susține ideea potrivit căreia o criză nu apare decât atunci când sistemul care trebuie să o suporte are nevoie de schimbare. Potrivit autorului, dacă sistemul ar fi în parametri corelați optim cu realitatea evenimentul care generează criza, aceasta s-ar înregistra ca eveniment, sau cel mult, ca incident. Pronunțatul caracter social pe care îl includem în analiza noastră are puterea de a contrazice inclusiv această ipoteză. Cu alte cuvinte, nu poate fi susținută ideea că o criză de felul celor menționate se manifestă pe fondul inadaptării Sistemului de Apărare, Ordine Publică și Siguranță Națională. La fel cum nu se poate pretinde ca sistemul să poată controla cu precizie comportamentul sau reacția unui număr atât de mare de oameni.

Capacitatea complementară și multivalentă a forțelor

Avem în vedere faptul că, pentru succesul unei operații interdepartamentale, formele și modalitățile ce aparțin fiecărei structuri participante trebuie să se îmbine, să fie capabile să acționeze (reacționeze) la o gamă de provocări eterogene și să fie suficient de flexibile la nivel decizional (există situații când unele resurse pot fi dislocate, realocate, substituite, însă fiind vorba de structuri diferite, decizia se ia cu dificultate). Această caracteristică este de fapt o

²⁴ *Risk communication in a High Reliability Organization*: PhD Dissertation – North Dakota State University – Fargo, 2003, p. 81.

precondiție a interoperabilității cu care însă nu se confundă. Când vorbim de capacitate complementară, ne referim la „rezervorul de resurse” propriu fiecărei structuri participante. Interoperabilitatea funcționează când produse finite (servicii, informații, specialiști) pot fi furnizate sau primite de entități ce aparțin unor sisteme diferite²⁵. Caracteristica pe care o indicăm se delimitează și de standardul compatibilității, întrucât celei din urmă îi lipsește însușirea de a substitui dimensiuni (părți) importante de resurse în beneficiul altui sistem. Compatibilitatea se evidențiază când structurile sunt capabile să acționeze împreună, alături unele față de celelalte ca entități compacte. Multivalența forțelor reclamă necesitatea îndeplinirii concomitente a unei diversități de misiuni cu caracter specific, de conjunctură sau general de cele mai multe ori sub presiunea timpului și a dinamismului derulării (metamorfozei) evenimentelor. Această valență depinde de gradul de mobilitate și independență de acțiune pe care forțele participante la operație sunt capabile să-l dezvolte din punct de vedere tactic.

Echilibrul între intervenția specializată și cea în forță

Cu toate că operațiile interdepartamentale au un pronunțat caracter social (astfel cum a fost descris anterior), în fiecare dintre acestea vor exista și componente coercitive. Fie că este vorba de o coerciție implicită (dată de restrângerea unor drepturi cetățenești) sau de o coerciție explicită (intervenția anti-teroristă, restabilirea ordinii publice, gestionarea unor situații de panică cu potențial distructiv sau antisocial), folosirea sau amenințarea cu folosirea forței va fi potențială pe tot parcursul operației. Facem mențiunea acestui echilibru, deoarece suntem de părere că are o altă nuanță decât în cazul unor operații în care participă numai forțe armate. În confruntarea militară, efectivele care se opun sunt cadre militare iar spațiul în care se desfășoară lupta armată este câmpul de luptă. În cazul unei operații interdepartamentale la criză, cel puțin una dintre părți este civilă, iar spațiul în care se desfășoară confruntarea este, de regulă, o zonă locuită sau locuibilă. Este evident că, în cazul din urmă, riscul de victime și distrugerii colaterale

²⁵ Exemplu: atât Forțele Terestre, cât și Forțele de Poliție au structuri ce pot interveni pentru eliberarea de ostateci. Dacă același tip de misiune poate fi executată în parametri similari de ambele structuri, atunci capacitatea celor două entități este complementară. Dacă un specialist cum ar fi un trăgător de elită (lunetist) se poate integra cu succes în cealaltă structură, atunci putem afirma că standardul interoperabilității este atins.

este mult mai mare decât în primul. Din acest motiv, considerăm că efectivele de cadre pregătite pentru acțiunea în forță trebuie să își adapteze capacitatea până când vor ajunge în echilibru cu forțele care asigură intervenția specializată (extragerea și izolarea elementelor turbulente în crizele de ordine publică, anihilarea elementelor teroriste, aplicarea măsurilor coercitive asupra persoanelor care provoacă panică).

Factori semnificativi ce rezidă din caracterul urban al operației

Spre deosebire de statele occidentale cu tradiții în regimurile democratice, statele europene foste comuniste și-au conceput toate așezările urbane într-un mod asemănător. România nu face excepție de la această regulă. La o simplă observație, se pot remarca elemente comune fiecărui plan urbanistic: existența unui număr limitat de artere principale de intrare și ieșire în și respectiv din oraș (de regulă una sau două); cu excepția capitalei, orașele sunt plasate pe suprafețe limitate; blocurile de locuințe sunt construite după aceleași principii arhitecturale; marea majoritate a arterelor de circulație sunt cu o singură bandă de mers pe sens; toate instituțiile esențiale sunt localizate în centrul orașelor.

Indiferent de politica investițiilor din România, societatea a interacționat permanent cu mediul urban. Așadar, configurația orașelor a fost și rămâne într-o continuă schimbare, scoțând mediul urban din starea de neutralitate, adică aducându-l în situația de a facilita sau, dimpotrivă, de a îngreuna misiunile într-o operație.

Configurația căilor de acces în special a celor secundare (străzi și alei), va avea un impact important asupra executării operației, deoarece în faza de dispersie acestea vor fi căile de evacuare, dar și direcțiile de pe care elementele ostile vor planifica și executa replici împotriva forțelor statului. Există trei tipuri de configurații stradale: radiale, paralele și neregulate. O tendință a infrastructurii zilelor noastre este aceea a apariției elementelor rutiere și pietonale suspendate. În funcție de amplasamentul lor, intervenția forțelor poate deveni mai facilă sau, din contră, mai dificilă.

Indiferent de fizionomia acesteia, orice operație dusă în mediul urban nu va avea succes decât în contextul colaborării cu toate entitățile prezente, întrucât prin prezență și specializare sunt capabile să sprijine operația cu informații, cunoștințe și expertiză.

Domeniile de interes pot fi de natură economică, demografică, organizare și influență informală, spirit civic sau culturală.

Concluzii

Existența și viabilitatea subsistemului informațional din cadrul structurilor demilitarizate, cu mecanisme care să poată furniza elemente informaționale relevante pentru conducerea pe timp de criză, capabile de un management precis al riscurilor informaționale și optim pentru refacerea capacității informaționale minime reprezintă o *precondiție* ca rolul și locul structurilor demilitarizate în cadrul operației interdepartamentale se poată fi definit în condiții articulate (clare) și eficiente.

Dacă în cazul Operației Întrunite (percepută și tratată în prezent ca cea mai viabilă modalitate de abordare a războiului pe teritoriu național) forțele participante aparțin domeniului militar și, deci, există o compatibilitate și interoperabilitate reciprocă în ceea ce privește informațiile, în cazul Operației Interdepartamentale, forțele ce se vor alătura (cu potențial uman cel puțin egal cu cel al Armatei României) *nu sunt pregătite* în acest moment (cel puțin dacă ne referim la subsistemul informațional) *să-și redefinească rapid prioritățile* și să se alătore unor structuri militare cum sunt forțele terestre.

Suntem de părere că structurile demilitarizate nu trebuie lăsate în afara prim planului pregătirii acțiunilor militare, întrucât au resurse ce pot decide atingerea sau, dimpotrivă, neatingerea unor obiective strategice în cazul operațiilor.

Considerăm că participarea cu succes a structurilor demilitarizate în cadrul unei Operații Interdepartamentale la crizele *naționale de amploare* va depinde de rapiditatea cu care acestea vor fi capabile să renunțe la urmărirea (obsesiv uneori) aplicarea reglementărilor terțiare și interne, în schimbul preluării obiectivelor de nivel operativ și strategic.

BIBLIOGRAFIE:

1. ALEXANDRESCU, Constantin; ALEXANDRESCU, Gelu; BOARU, Gheorghe, *Sisteme informaționale militare-servicii și tehnologie*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010.

2. CARALLI, Richard A.; STEVENS, James F.; YOUNG, Lisa R.; WILSON, William R., *Improving the Information Security Risk Assessment Process* – Carnegie Mellon Software Engineering Institute 2007.

3. Risk communication in a High Reliability Organization: PhD Dissertation - North Dakota State University – Fargo.

4. CHERDANTSEVA Yulia; HILTON Jeremy, *The Evolution of Information Security Goals From 1960s To Today*.

5. Information Security Management System, ISO 27.00x Series.

6. BSI Grundsutz, standardul german privind securitatea informației.

DILEMELE PUTERII: ÎNTRE EXPANSIUNE ȘI DECLIN

Dr. Mihai ZODIAN*

Recenzie: Simona R. Soare, *Sub povara a 90.000 de tone de diplomație? Statele Unite ale Americii, strategia hegemonică și declinul relativ de putere*, Editura Militară, București, 2013, 308 pagini.

Lucrarea de față reprezintă una dintre cele mai interesante contribuții românești la studiul relațiilor internaționale și al politicii externe americane, publicate în ultimii ani. Simona Soare își propune să investigheze, în termenii realismului neoclasic, mult discutata teză a declinului puterii Statelor Unite și al ascensiunii altor actori majori. Demersul este axat pe o evaluare a concepției respective prin comparație cu evoluțiile indicilor principali ai capacităților avuți în vedere de autoare, cei economici și militari¹.

1 Pentru claritate, voi folosi termenul „capacități” pentru

Ideea fundamentală a cărții este că declinismul reprezintă o exagerare a importanței și a consecințelor unor probleme economice recente, cum ar fi cele legate de conflictele din Irak și Afganistan sau de criza economică începută în 2007-2008, cu urmările sale încă incerte. Totuși, consideră autoarea, în ciuda dificultăților cu care s-au confruntat decidenții americani, dificultățile curente nu au un caracter profund și nu conduc la o catastrofă iminentă². Mai mult, pare a fi vorba despre un artificiu retoric sau despre o stare de spirit, decât despre o dezbatere sistematică.

Realismul neoclasic reprezintă o tentativă de a completa și reformula teoriile structuraliste, îndeosebi speculația referitoare la existența unei tendințe automate de balansare, în sens de coalizare sau înarmare, ca reacție la creșterea capacităților actorului predominant; completare realizată prin introducerea unor variabile din politica internă și prin recuperarea unora dintre conceptele promovate de fondatorii curentului realist³.

puterea privită ca resursă și „putere” pentru sensul de relație, indiferent dacă obiectivele actorilor au fost sau nu atinse. Pentru o trecere în revistă a sensurilor puterii, vezi François CHAZEL, „Puterea”, în Raymond BOUDON, *Tratat de sociologie*, Editura Humanitas, 2006.

2 Simona R. SOARE, *Sub povara a 90.000 de tone de diplomație? Statele Unite ale Americii, strategia hegemonică și declinul relativ de putere*, București, Editura Militară, 2013, pp. 27-31.

3 A se vedea Christopher LAYNE, *Pacea iluziilor, Marea strategie americană din 1940 până în prezent*, Iași, Polirom, 2011; Randall SCHWELLER, *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest*, Columbia University Press, 1998; Randall SCHWELLER, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, Princeton University Press, f.l., 2004; Fareed ZAKARIA, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton University Press, f.l., 1999 și Colin ELMAN, John A. VASQUEZ, *Realismul și balanța de putere*, Iași, Polirom, 2012.

*Mihai ZODIAN, doctor în științe politice, este asistent de cercetare științifică la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: zodian.vladimir@unap.ro

Argumentul principal al lucrării este că teza declinistă, inspirată de o diversitate de conceptualizări, nu întrunește un număr suficient de dovezi în sprijinul afirmațiilor sale. Cu această ocazie, Simona Soare ne oferă o tratare detaliată a conceptualizărilor, care reprezintă, în sine, o contribuție la dezvoltarea mediului academic de specialitate din România, unde, în ciuda traducerilor din ultimii ani, subiectul nu a fost abordat în integralitatea sa. Aici sunt discutate ideile lui Robert Gilpin, George Modelski, Joshua Goldstein, Barry Posen sau Paul Kennedy, familiari domeniului relațiilor internaționale, dar și ale unor autori populari ca Niall Ferguson.

Autoarea identifică patru ipoteze cauzale susținute de teoreticienii decliniști: tendințele sistemului internațional, erori de decizie, dezvoltarea altor mari puteri, scepticismul intern față de o politică de anvergură și le respinge destul de convingător pe majoritatea⁴. Ea folosește indici ai capacităților militare și economice pentru a argumenta că Statele Unite rămân principalul actor în politica mondială. O anumită ambiguitate se manifestă în privința evaluării consecințelor ascensiunii altor centre influente, deoarece, dacă puterea este relativă/apreciată prin comparație, atunci fenomenul de față implică o tendință de declin, chiar dacă amploarea sa nu este atât de mare; de asemenea, se poate discuta alegerea indicilor resurselor de putere, privite aici ca independente de context și reprezentări, ceea ce poate conduce la unele inexactități, după cum cum argumenta Andrei Miroiu⁵.

În primul rând, consideră Simona Soare, Statele Unite nu au intrat într-o pantă descendentă ireversibilă și pot depăși problemele legate de deficit și datorie⁶. Apoi, costurile politicilor sale de securitate în sens extins sunt mai reduse decât consideră criticii intervențiilor externe, cum bugetul apărării este de numai 4% din PIB, iar cheltuielile legate de menținerea forțelor în exterior sunt mici prin comparație cu alte costuri, de pildă cele implicate de reducerea taxelor în timpul administrației Bush sau diverse capitole bugetare⁷. O logică similară este valabilă referitor la contribuțiile în cadrul NATO, unde procentele din PIB alocate apărării, deși dezechilibrate, nu diferă în

mod radical față de trecut, iar contribuțiile la bugetele Alianței sunt mai balansate și relativ reduse⁸.

De ce este, atunci, atât de cunoscută perspectiva declinistă? Simona Soare identifică o serie de motive: rațiuni psihologice, starea de spirit sau dezbateri ideologice. La bază, realismul neoclasic și perspectivele înrudite care inspiră viziunea de față promovează idei conservatoare, de moderare a cheltuielilor în general și a intervențiilor externe, deși, aici, adepții subestimează în mod ironic pentru niște teoreticieni ai relațiilor internaționale, influența comportamentului actorilor asupra strategiilor posibile și eficiente. Printre propunerile lor de politici, autoarea identifică retragerea, balansarea dincolo de mări⁹, cărora le adaugă alte două alternative discutate în mediile americane: unipolarismul militar și coordonarea hegemonică¹⁰.

În viziunea autoarei, primele două opțiuni sunt impracticabile, foarte costisitoare, nesigure și ideologizate. Mai mult, se poate adăuga că premisele unor strategii, de genul balansării dincolo de mări, intră în contradicție cu majoritatea teoriilor tranziției/declinului puterii, cărora le sunt adăugate, deoarece primele presupun că tendința spre echilibrul capacităților reprezintă logica fundamentală a sistemului internațional, politica recomandată fiind o adaptare prudentă, iar cele din urmă consideră că relațiile internaționale sunt hegemonice. Simona Soare consideră drept varianta cea mai eficientă coordonarea hegemonică și dezvoltarea parteneriatelor globale, prin creșterea responsabilităților de securitate ale aliaților Statelor Unite, îndeosebi ale statelor europene și ale UE.

Pornind de la premisele realismului neoclasic, autoarea a argumentat destul de convingător că temerile referitoare la prăbușirea iminentă a puterii americane sunt, nu numai exagerate, ci și contraproductive. Lucrarea reprezintă și o introducere accesibilă în dezbaterile referitoare la teoriile hegemoniei, ale ciclurilor pe termen lung și tranziției puterii. În concluzie, *Sub povara a 90.000 de tone de diplomatie* constituie o lectură utilă pentru specialiștii în domeniu, dar și pentru publicul larg interesat de subiect.

4 Simona R. SOARE, *op. cit.*, pp. 60-84.

5 De asemenea, consider că ar trebui avute în vedere performanțele din perspectiva majorității indicilor, nu al tuturor și schimbarea raporturilor dintre ei de-a lungul timpului. A se vedea Andrei MIROIU, *Balanță și hegemonie*, Tritonic, 2005, pp. 28-31.

6 Simona R. SOARE, *op. cit.*, pp. 153-160.

7 *Ibidem*, p. 29, pp. 254-263.

8 *Ibidem*, pp. 28, 30.

9 *Ibidem*, p. 251.

10 *Ibidem*, p. 282.

ACTIVITĂȚI ALE CENTRULUI DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

IANUARIE - MARTIE 2014

În primul trimestru al anului, în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, au fost publicate studiile: *Implicațiile participării României la dezvoltarea capacităților în cadrul multinațional organizat de NATO și UE prin inițiativele „Smart Defence” și „Pooling and Sharing” asupra revizuirii Strategiei de transformare a Armatei României*, autor dr. Mirela Atanasiu și *Mediul de securitate euromediteranean la început de secol XXI*, autor dr. Cristina Bogzeanu.

În cadrul suitei omagiale de evenimente ce aniversează 10 ani de apartenență la NATO, în ziua de 27 martie 2014, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I” a organizat Seminarul cu tema *„România – 10 ani de apartenență la NATO. Adaptare și contribuții la modernizarea Alianței”*. În cadrul Seminarului, au prezentat comunicări reprezentanți din conducerea Ministerului Apărării Naționale, Administrația Prezidențială, Ministerul Afacerilor Externe, Fundația EURISC, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. Totodată, au contribuit cu lucrări cadre didactice ale Academiei Naționale de Apărare „G. S. Rakovski”, Bulgaria.

Evenimentul s-a bucurat de o participare cu un înalt statut și specializare, iar instituțiile reprezentate au făcut apel la o percepere așa cum se cuvine a implicațiilor adaptării structurilor politico-militare ale țării noastre la cadrul euro-atlantic, precum și a responsabilităților ce se conturează în contextul unui prezent complex și, uneori,

AGENDA CSSAS

contradictoriu și, mai ales, a unui viitor caracterizat de incertitudine.

Pentru acest an, pe agenda CSSAS se află organizarea a două ateliere de lucru: „Geopolitică și geostrategie românească. Tradiție și modernitate”, în 29 mai și „Tendențe geoeconomice post-criză”, în 25 septembrie.

Intrată în tradiția Centrului, Conferința științifică internațională *STRATEGII XXI* cu tema: „Complexitatea și dinamismul mediului de securitate” va fi organizată în acest an în perioada 25 -26 noiembrie. Persoanele interesate să participe sunt așteptate să se înscrie la această activitate. Informații detaliate sunt afișate pe site-ul Conferinței la adresa <http://www.strategii21.ro/index.php/ro/conferinte-strategii-xxi/centrul-de-studii-strategice-de-aparare-si-securitate>.

*Irina TĂTARU**

**Irina TĂTARU este expert în Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: tataru.irina@unap.ro*

GHID PENTRU AUTORI

Le mulțumim celor interesați să publice în revista științifică bilingvă *Impact strategic* și le supunem atenției, totodată, aspectele pe care trebuie să le aibă în vedere la redactarea articolelor.

DIMENSIUNILE ARTICOLULUI pot varia între minim 6 – maxim 12 pagini (inclusiv notele de subsol, bibliografia și imaginile). Setări pagină: margini 2 cm, format A 4.

Articolul se va scrie cu **font Times New Roman, dimensiune corp 11, spațiere la 1 rând, cu diacritice**; ghilimelele se notează în limba română astfel: „...”. Salvarea se va face ca document Word 2003 (.doc). Titlul fișierului în limba română trebuie să conțină numele autorului și nu se scrie cu diacritice.

STRUCTURA ARTICOLULUI

- Titlul articolului (centrat, scris cu majuscule, bold)
- O succintă prezentare de autor, care să cuprindă următoarele elemente (după caz): grad militar, titlu didactic /cercetare, titlu științific, prenume, nume, funcția deținută la principala afiliere instituțională, în cazul doctoranzilor – domeniul cercetării, universitatea–, orașul, țara de reședință, e-mail.
- Un rezumat relevant, de circa 150 de cuvinte (caractere italice)
- 6 - 8 cuvinte-cheie (caractere italice)
- Introducere / Considerații preliminare
- Două-patru capitole, eventual sub-capitole
- Concluzii
- Tabelele / graficele / imaginile se trimit și separat, în format .jpeg / png. / .tiff. Dedesubt se scrie, „*Tabelul / Figura nr. 1: titlu*”, menționându-se sursa (dacă este cazul) într-o notă de subsol.
- NOTE DE SUBSOL: toate sursele bibliografice citate se indică în limba în care au fost consultate; (prenume, nume autor) (la notele de subsol se indică și nr. paginii/-lor).

Exemplu de carte: Joshua S. GOLDSTEIN, Jon C. PEVENHOUSE, *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007, pp. 37 - 45.

Exemplu de articol: Teodor FRUNZETI, „Cunoașterea comună și cunoașterea științifică în știința militară”, în *Impact Strategic* nr. 1/2012, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, p. 8.

- BIBLIOGRAFIE: se vor menționa toate lucrările studiate. Sursele se ordonează alfabetic, după numele autorului (NUME, prenume autor), și se numerotează.

Exemplu de carte: GOLDSTEIN, Joshua S.; PEVENHOUSE, Jon C., *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007.

Exemplu de articol: FRUNZETI, Teodor, „Cunoașterea comună și cunoașterea științifică în știința militară” în *Impact Strategic* nr. 1 /2012, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

Sursele electronice se citează cu link-ul întreg, menționând titlul cărții/articolului (între ghilimele) și numele publicației (la notele de subsol se indică și data la care a fost accesată).

Exemplu: John N. NIELSEN, „Strategic Shock in North Africa”, în *Grand strategy: the View from Oregon*, disponibil la <http://geopoliticaticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>, accesat la 10.03.2013.

CRITERIILE DE SELECȚIE a articolelor sunt următoarele: circumscrierea în aria tematică a revistei: actualitatea politico-militară; tendințe și perspective din domeniile securitate, apărare, geopolitică și geostrategie, relații internaționale, societatea informațională; valoarea conținutului științific; originalitatea; caracterul de noutate - să nu mai fi fost publicat anterior; o bibliografie relevantă,

care să cuprindă lucrări de prestigiu și surse recente; limba română și limba engleză să corespundă standardelor academice; adecvarea la normele editoriale adoptate de revistă.

EVALUAREA ȘTIINȚIFICĂ a articolelor se realizează conform procesului *double blind peer review*, de către cadre didactice universitare și cercetători științifici specialiști în domeniul în care se circumscrie articolul. Identitatea autorilor nu este cunoscută de evaluatori, iar numele evaluatorilor nu este dezvăluit autorilor. Concluziile raportului de evaluare sunt aduse la cunoștința autorilor, ele reprezentând argumentul pentru acceptarea / respingerea articolelor. În urma evaluării, există trei posibilități: a) acceptarea articolului spre publicare ca atare sau cu modificări minore; b) acceptarea articolului spre publicare, cu modificări / completări de substanță sau c) respingerea articolului. Aducem la cunoștința autorilor că, anterior evaluării, articolele sunt supuse unui proces de *analiză antiplagiat* (www.sistemantiplagiat.ro).

TERMENE DE PREDARE: articolele vor fi trimise în format electronic la adresa de e-mail a CSSAS, cssas@unap.ro, până la: 15 decembrie (nr. 1); 15 martie (nr. 2); 15 iunie (nr. 3) și 15 septembrie (nr. 4). **Versiunea în limba engleză** a articolului se predă redacției în termen de 10 zile de la agrearea versiunii finale în limba română. Traducerea în limba engleză (British English sau American English, respectând principiul consecvenței) trebuie să fie completă și corectă, corespunzătoare standardelor academice, întrucât ediția în limba engleză este indexată în prestigioase baze de date internaționale și difuzată comunității științifice internaționale. Citatele din lucrări / documente oficiale (legi, tratate etc.) și din declarațiile existente în limba engleză ale unor personalități trebuie preluate ca atare din original. Ghilimelele se notează în limba română „...”, iar engleză astfel: “...”.

Redacția își rezervă dreptul de a face sau de a solicita autorilor modificări ce se impun pe text.

Nerespectarea acestor instrucțiuni va atrage respingerea articolului.

Materialele nu vor conține informații clasificate. Responsabilitatea privind conținutul articolelor revine în totalitate autorilor, în conformitate cu *Legea nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare*. Articolele publicate sunt supuse legii copyright. Toate drepturile sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”, indiferent dacă se are în vedere întregul material sau o parte a acestuia, în special drepturile privind traducerea, retipărirea, reutilizarea ilustrațiilor, citatele, difuzarea prin mass-media, reproducerea pe microfilme sau orice alt mod și stocarea în baze de date. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, dacă este precizată sursa. ***Trimiterea articolului către redacție presupune acordul autorului în privința celor expuse mai sus.***

Pentru mai multe detalii despre publicație, puteți accesa site-ul nostru, <http://impactstrategic.unap.ro/index.html>, sau puteți contacta redacția la adresa e-mail: impactstrategic@unap.ro.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Director: Col. lect. univ. dr. Alexandru STOICA

Procesare text: Elena PLEȘANU

Lucrarea conține 88 de pagini

Tipografia Universității Naționale de apărare „Carol I”

Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București

e-mail editura@unap.ro

Tel: 021/319.40.80/453

Fax: 021/319.59.69